

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Lucie Chrástová

Role četby v dětských domovech v České republice
The role of reading in orphanages in the Czech Republic

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Lidmila Vášová

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 5.5.2011

.....
podpis studenta

Identifikační záznam

CHRÁSTOVÁ, Lucie. *Role četby v dětských domovech v České republice = The role of reading in orphanages in the Czech Republic*. Praha, 2011-05-05. 104 s., 17 s. příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Lidmila Vášová.

Abstrakt (česky)

Tato magisterská diplomová práce se zabývá rolí četby v dětských domovech v České republice. V teoretické části se zabývá ústavní péčí v České republice. Tato teoretická část uvádí také základní fakta o vývojové psychologii a čtenářství dítěte, které vyrůstá v dětském domově. Součástí práce je výzkum týkající se role četby u dětí z dětských domovů a zároveň výzkum zaměstnanců dětských domovů, kteří dětem umožňují přístup k informacím. Metodologická část obsahuje informace o zvolené technice výzkumu a o realizaci výzkumu. Analytická část obsahuje výstupy z daného výzkumu a její součástí jsou i navrhovaná možná zlepšení.

Abstrakt (anglicky)

This master thesis deals with the role of reading in children's homes in the Czech Republic. The theoretical part shows the institutional care in the Czech Republic. The theoretical part presents the basic facts of developmental psychology and reading skills of children who are growing up in an children's home. The master thesis includes a research about the role of reading in children's homes and also a research about children's homes staff, which allows access to information for children. The methodological part contains information about selected technology for the research and information how was the research made. The analytical part contains the outputs of the research and its components are also mean to be used for improvements.

Klíčová slova (česky):

náhradní rodinná péče, ústavní výchova, čtenářské výzkumy, dětské domovy, rodinné právo, dětské čtenářství

Klíčová slova (anglicky):

foster care, institutional care, reading research, orphanages, children's homes, family law, children's reading

OBSAH

PŘEDMLUVA	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 HISTORIE A FUNKCE DĚTSKÝ DOMOVŮ	9
1.2 ÚSTAVNÍ PÉČE.....	10
<i>1.2.1 Ústavní výchova</i>	<i>11</i>
<i>1.2.2 Ochranná výchova</i>	<i>12</i>
<i>1.2.3 Zařízení v resortu ministerstva zdravotnictví</i>	<i>12</i>
<i>1.2.4 Zařízení v resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.....</i>	<i>14</i>
1.2.4.1 Diagnostický ústav	18
1.2.4.2 Dětský domov	19
1.2.4.3 Dětský domov se školou	22
1.2.4.4 Výchovný ústav	23
1.2.5 Zařízení Ministerstva práce a sociálních věcí	25
1.3 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	26
<i>1.3.1 Druhy náhradní rodinné péče</i>	<i>28</i>
1.3.1.1 Osvojení	28
1.3.1.1 Pěstounská péče	30
1.3.1.2 Poručenská péče.....	32
1.3.1.3 Opatrovnictví	32
1.3.1.4 Svěření dítěte do péče jinému občanovi než rodiči	33
1.4 VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE DĚTÍ Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ S PŘÍHLÉDNUTÍM KE ČTENÁŘSTVÍ.....	33
<i>1.4.1 Období prenatální, kojenecké a batolecí věk.....</i>	<i>33</i>
<i>1.4.2 Předškolní období.....</i>	<i>34</i>
<i>1.4.3 Školní věk</i>	<i>36</i>
<i>1.4.4 Období dospívání – adolescence</i>	<i>39</i>
2 METODOLOGICKÁ ČÁST	43
2.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	43
2.2 HYPOTÉZY	44
2.3 TYP VÝZKUMU	45
2.4 VÝZKUMNÁ POPULACE A VZOREK	45
2.5 TECHNIKA SBĚRU DAT	46
2.6 TECHNIKA ANALÝZY DAT	49

3 ANALYTICKÁ ČÁST.....	50
3.1 DOTAZNÍK PRO ZAMĚSTNANCE	50
3.2 DOTAZNÍK PRO DĚTI A DOSPÍVAJÍCÍ	71
3.3 OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ	93
3.4 NÁVRHY PŘÍPADNÉHO MOŽNÉHO ROZVOJE DĚTSKÉHO ČTENÁŘSTVÍ V DĚTSKÝCH DOMOVECH	94
ZÁVĚR.....	97
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	99
SEZNAM PŘÍLOH.....	104

PŘEDMLUVA

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma: role čtenářství v dětských domovech. Chtěla jsem spojit své dvě oblasti zájmu a to knihovnictví a sociální práci. Téma dětských domovů a zároveň dětí, které v nich vyrůstají je velmi atraktivní, i když u většinové společnosti je toto téma na okraji zájmu. Ve vztahu ke knihovnické práci mě zajímalo, jak tyto děti z dětských domovů přistupují ke čtenářství. Jestli tyto děti rády čtou, jaké mají své oblíbené knihy a oblíbené hrdiny z knih, jakým způsobem tyto knihy získávají. V diplomové práci jsem neuváděla nástin vývoje ústavní péče v České republice, který jsem měla uvedený v zadání. Po intenzivnějším proniknutí do problematiky ústavní péče jsem si jako neodborník v této oblasti nedovolila navrhnout nástin budoucího vývoje. Zadání práce jsem dodržela s menšími úpravami názvu kapitol a posloupností.

Vzhledem k situaci, že se této konkrétní problematice čtenářství u dětí z dětských domovů nikdo nevěnoval, je smyslem této diplomové práce vytvoření rámcového popisu této problematiky, který je založen na výzkumu těchto dětí a zaměstnanců dětských domovů, které děti zpřístupňují informace. Cílem diplomové práce bylo zjistit, jakou roli má četba pro děti z dětských domovů, zda děti z dětských domovů rády čtou, jestli mají své oblíbené knihy a oblíbené hrdiny z knih, jakým způsobem tyto knihy získávají, jak knihy využívají v porovnání s dalšími médii.

Tato diplomová práce je přínosem nejen pro knihovnickou oblast a případnou profesionální knihovnickou práci s těmito dětmi. Může sloužit jako podklad pro další výzkumy věnované této oblasti. Být zdrojem informací pro vedení, ale i zřizovatele dětských domovů a inspirovat pedagogické a jiné pracovníky při práci s dětmi z dětských domovů.

Diplomová práce je rozdělená na tři části. První část je teoretická. První kapitola se věnuje historii a funkcí dětských domovů. Druhá kapitola je věnována ústavní péči. V první části je popsána ústavní a ochranná výchova. V druhé části je obsažen výčet a popis ministerstev, které se věnují péči o děti. U resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jsou uvedeny charakteristiky ústavů, které má toto ministerstvo ve své působnosti. Další kapitola se zabývá problematikou náhradní rodinné péče a jsou zde uvedeny a rozebrány jednotlivé druhy náhradní rodinné péče. V následující kapitole jsou uvedeny jednotlivé stupně vývojové psychologie dětí z dětských domovů ve vztahu

ke čtenářství. Součástí této kapitoly jsou rozpracovány jednotlivé stupně vývojové psychologie dítěte.

Druhá část diplomové práce je věnována metodologii zvoleného výzkumu. První kapitola seznamuje s cílem výzkumu a s výzkumnými otázkami. V druhé kapitole jsou uvedeny hypotézy, stanovené k danému výzkumu. Další kapitola obsahuje informace o tom, jaký typ výzkumu byl pro tento výzkumný problém zvolen. Následující kapitola zahrnuje popis výzkumného vzorku a zkoumané populace. Použitá technika sběru dat k tomuto výzkumu je uvedena v další kapitole. Uvedenou druhou část uzavírá poslední kapitola, ve které je představena technika analýzy dat.

Poslední část diplomové práce je část analytická. Zde jsou uvedeny postupně zahrnuté výsledky všech otázek z dotazníku pro zaměstnance, kteří umožňují dětem přístup k informacím a samotných dětí z dětských domovů. V další části se dostáváme k ověřování platnosti daných hypotéz. V poslední části jsou navrhována řešení pro případný rozvoj čtenářství u dětí z dětských domovů.

V závěru práce jsou, mimo jiné, uvedeny pozoruhodné výroky respondentů, které uvedli ve svých odpovědích v příslušných dotaznících.

Tato diplomová práce má 104 stran, 44 grafů, součástí této diplomové práce je šest příloh, jedna z těchto příloh je fotografická. Zvolený způsob citování informačních zdrojů byl zpracováván pomocí průběžných poznámek.

Výzkum, který je součástí této diplomové práce byl zpracován programem IBM SPSS Statistics, který poskytuje nástroje pro řešení statistických úloh a analytických problémů. Tento program umožňuje vkládat, upravovat a analyzovat velké objemy dat, včetně dat z výzkumů. Smyslem použití tohoto profesionálního programu, bylo přinést nový rozměr výzkumu v knihovnické oblasti. Práce s tímto programem je zajímavá, ale klade vysoké požadavky na zpracovatele a dobré znalosti statistických operací, čím se stává časově velmi náročnou. Tuto práci jsem nejednou konzultovala se dvěma odborníky z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity.

Zpracování této diplomové práce bylo všeobecně časově náročné, jelikož o této oblasti zájmu v podstatě neexistují žádné informace. Tato tematika by si z tohoto důvodu zasloužila ještě mnohem více investovaného času. To může být inspirací pro další odborníky, kteří by se na toto téma mohli zaměřit.

1 Teoretická část

1.1 Historie a funkce dětský domovů

Ve starověku byly tzv. „nechtěné“ děti usmrcovány. Péče o odložené děti začala někdy ve 4. století, kdy byl v Cařihradě zřízen útulek pro opuštěné děti. První nalezinec byl založen roku 787. Papež Inocenc III. zřídil ve 12. století v Římě při nemocnici otáčecí kolo – „Torno“, to byla to schránka ve zdi kláštera, do které bylo možno vložit dítě a otočením dopravit dovnitř kláštera. Toto zařízení fungovalo v některých zemích ještě počátkem 20. století¹.

Za první předchůdce dnešních dětských domovů můžeme pokládat dřívější sirotčince a útulky, které byly budovány na ryze charitativním základě. Ústavy poskytovaly dětem to nejnutnější zaopatření. Byl kladen důraz na náboženskou výchovu. Děti pracovaly ve prospěch ústavu, školní výuce nebyla věnována taková péče, jako je tomu například dnes².

V 16. století byla péče o opuštěné děti a sirotky vedena dvěma směry a to umísťováním do rodin a zřizováním ústavů, koncem 18. století byl zdůrazněn význam výchovy v rodině.³ Oba tyto způsoby se dle příslušných podmínek realizovaly současně. Obcím příslušela starost o opuštěné děti a na provoz sociálních zařízení přispívaly vyšší orgány státní správy. Důležitá byla především dobročinnost normálních lidí, protože orgány státní správy přispívaly na provoz pouze v malé míře. Rozsah péče a úroveň těchto zařízení nebyli v evropském prostředí stejné. Nejpokrokovější byly v zemích Beneluxu, kde v Amsterdamu vznikl první sirotčinec v roce 1520. Rakousko-Uhersko, jehož jsme byli do 1. světové války součástí, v této péči zaostávalo za ostatní Evropou a v 19. století se snažilo toto zpoždění dohnat. Veřejné chudobince byly zřizovány podle zákona z roku 1868. V té době vzrůstá kriminalita, tuláctví a žebrota mládeže. Byly vydány zákony k zajišťování výchovy a ochrany mládeže.⁴ Postupně u nás dochází k lepší organizaci a péči v ústavech. Dobrovolná část sociální péče se ve 20. století mění na polouřední orgány, které získávají z fondů. Hlavním úkolem bylo zavedení evidence

¹ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska*, 1999, s. 19.

² ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVA, J. *Speciálně pedagogické problémy ustavní a ochranné výchovy*, 1988, s. 161.

³ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska*, 1999, s. 21.

⁴ DUCHOŇOVÁ, G. *Kvalita prostředí dětského domova: diplomová práce*, 2009, s. 59.

dětí od narození do zletilosti. Děti byly v péči okresních dětských domovů. Po světových válkách vzrostl počet dětí, které nemohly vyrůstat ve vlastní rodině a přecházely do tzv. veřejné péče. Pro tyto děti existovala možnost adopce, pěstounské péče, umístění v dětských domovech a nápravně výchovných ústavech. Po roce 1945 byl pak celý systém péče řízen státními institucemi. Do roku 1951 existovaly *čtyři typy pěstounské péče*: nalezenecká, příležitostná pěstounská péče, rodinná kolonie, svěřování dětí na vychování podle soukromé dohody s rodiči. V roce 1952 byla pěstounská péče zrušena a děti musely přejít do ústavní péče v dětských domovech. Zařízení dětských domovů byla dělena podle věku dětí, výchova se podobala spíše kasárenskému způsobu života. Děti, které byly vychovávány v tomto prostředí, byly deprivované a opožděné ve výchově. Do popředí se stále více stavěla pěstounská péče a adopce před ústavní výchovou. Podle zákona ze dne 19. srpna 2005, kterým se mění zákon 109/2002 Sb., „O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů“, dochází v těchto zařízeních ke změnám v organizaci, provozu a změně počtu dětí. Základní organizační jednotkou je rodinná skupina. Změny probíhají ve většině případů přirozeným úbytkem dětí, např. jejich odchodem ze zařízení v 18 letech. Struktura i denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol přizpůsobit dětský domov co nejvíce zvyklostem běžné rodiny.⁵

1.2 Ústavní péče

V České republice je pro děti bez fungujícího rodinného zázemí ústavní péče nejrozsáhlejší formou náhradní rodinné péče. Záležitosti této ústavní péče spravují tři státní orgány. Děti od narození do tří let spadají do působnosti Ministerstva zdravotnictví, školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy spravuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a děti se zdravotním postižením jsou v péči Ministerstva práce a sociálních věcí.

Smyslem těchto zařízení je poskytnout dětem, které nežijí ve vlastní rodině, komplexní péči (zdravotní, sociální, výchovnou a další) s velkým důrazem na vytváření bezpečného a sociálně silného prostředí pro tyto děti, které následně umožňuje navázání

⁵ DUCHOŇOVÁ, Gabriela. *Kvalita prostředí dětského domova: diplomová práce*, 2009, s. 59.

důvěrného vztahu mezi dítětem a dospělým. Bohužel ale tato situace ne vždy odpovídá reálnému stavu v těchto zařízeních. Jak například uvádí Jánský: „Je známým faktem, že úroveň výchovně vzdělávacího systému odráží stav společnosti a ústavní zařízení jsou toho názorným příkladem. Některá splňují nároky na moderní specializovaná zařízení, poskytují všestrannou individualizovanou péči při respektování psychických potřeb dětí, jiná v sobě konzervují pozůstatky socialistického způsobu řešení problémů.“⁶

Vzhledem ke komplikovanosti umisťování dětí do náhradní rodinné péče je ústavní péče leckdy jediným možným řešením pro složitou situaci dítěte, i když zdaleka není ideální formou péče o děti bez funkční rodiny.

1.2.1 Ústavní výchova

Podle zákona č.94/1963 Sb. o rodině může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). To jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tyto dvě možnosti mají přednost před ústavní výchovou. Pokud je ustanovena ústavní péče, soud je povinen minimálně každých 6 měsíců danou skutečnost přezkoumat, zda stále trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda je možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči.

Soud zruší ústavní výchovu, pokud pominou důvody pro nařízení této výchovy, a pokud lze dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, nebo dítě dosáhne zletilosti, maximálně 19 let věku.

Při rozhodnutí o svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodičů vymezí soud rozsah jejich práv a povinností k dítěti.⁷

⁶ JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. 2004, s.95.

⁷ Zákon č.94/1963 Sb. o rodině.

1.2.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je nařízená soudem podle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Je jedním z druhů ochranných opatření. Účelem tohoto opatření je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými.

Ochranná výchova se vykonává ve výchovných zařízeních stejně jako ústavní výchova. Pokud zdravotní stav mladistvého neumožňuje výkon ochranné péče, umístí se do zdravotnického zařízení, které má v tomto případě přednost. Soud vždy rozhoduje o výkonu, o upuštění od výkonu ochranné péče, prodloužení ochranné výchovy, propuštění z ochranné výchovy, podmíněné umístění mimo výchovné zařízení a změně ochranné výchovy. Pokud není možné ochrannou výchovu vykonat ihned, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka.

Ochranná výchova je nařízena mladistvému, pokud o jeho výchovu není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, dále pokud dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření.

Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku.⁸

1.2.3 Zařízení v resortu ministerstva zdravotnictví

Kojenecké ústavy, dětské domovy a dětská centra jsou zřizovány Ministerstvem zdravotnictví jako zařízení léčebně preventivní péče a pečující o všestranný rozvoj dětí ve věku do tří let. Kojenecké ústavy, dětské domovy a dětská centra jsou často spojeny v jeden celek.

Kojenecké ústavy jsou pro děti, které nemohou ze závažných důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, o něž se vlastní rodiče nemohou, nechtějí či nedokážou postarat. Jsou pro děti do 1 roku, dětské domovy a dětská centra od 1 roku do 3 let věku dítěte. Do ústavu

⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

jsou umísťovány děti vážně zdravotně postižené, děti, jejichž vývoj je ohrožen nevhodným domácím prostředím (zanedbávání péče o děti nebo týrání dětí, rodiče, kteří jsou na odvykací léčbě v protialkoholní nebo protidrogové léčebně apod.), opuštěné děti. Některé děti se do ústavu dostanou kvůli tomu, že matka po porodu uteče z nemocnice.

Kojenecké ústavy také mívají oddělení pro matky s dětmi. Poskytují krátkodobé i dlouhodobé pobyty těhotným matkám a matkám s malými dětmi, které nejsou schopny vychovávat děti ve vhodných podmínkách (to jsou například nezletilé matky z diagnostických a výchovných ústavů, matky, které žijí v nefunkčním domácím prostředí). Některými kojeneckými ústavu jsou k pobytům přijímány psychicky nemocné, drogově závislé matky. Pobyt může být také pro matky, které jsou podezřelé, že své dítě týrají či zanedbávají.

Do ústavu jsou obvykle přijímány děti na základě rozhodnutí soudu, na základě podnětu orgánů péče o dítě, porodnic, někdy také na podnět rodičů a prarodičů dítěte.

Některé ústavy zprostředkovávají programy pro rodiče, které mají potíže s péčí o zdravé ale spíše postižené dítě. Poskytují například „utajené porody“, kdy žena může pobývat několik měsíců v tomto ústavu a chce své těhotenství utajit před okolím a dítě dát následně k adopci. Organizují zácviky pro žadatele o adopci, pro žadatele o svěření dítěte do pěstounské péče a následně průběžně kontrolují děti předané z ústavu do náhradní rodinné péče.

Děti mohou z ústavu přejít do jiné formy náhradní rodinné péče a to adopce či pěstounské péče nebo po dosažení určitého věku do jiné formy ústavní péče.

Pro lepší pohled do dané situace uvádím několik dat z Ústavu zdravotnických informací a statistiky, data jsou ke dni 31. 12. 2009, jako poslednímu roku zahrnutého v databázi těchto informací.

V roce 2009 bylo v České republice celkem 34 kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let s lůžkovou kapacitou 1818 míst a bylo v nich umístěno 1391 dětí.

Celkový počet dětí přijatých během daného roku do kojeneckého ústavu nebo dětského domova za rok 2009 byl 1996 dětí. Ze zdravotních důvodů bylo přijato 33 % dětí, z důvodů zdravotně sociálních 18 % a ze sociálních důvodů 48 %. Mezi přijatými dětmi bylo 57 dětí týraných a 311 dětí se speciálními potřebami (dříve se tyto děti označovaly jako handicapované). Přibližně pětina přijatých dětí byla romské národnosti.

Během daného roku bylo propuštěno 2022 dětí. Z toho 1102 dětí bylo propuštěno do rodinného prostředí, což je 87 % z celkového počtu propuštěných dětí (55 % do vlastní rodiny, 21 % bylo osvojeno a 11 % bylo propuštěno do jiné formy náhradní rodinné péče). Z celkového počtu 2022 dětí bylo propuštěno 433 dětí do adopce a to z důvodů nezájmu rodičů, odejmutí rodičovských práv, ale také se souhlasem rodičů. Za posledních deset let bylo z těchto dětských zdravotnických zařízení adoptováno průměrně 476 dětí ročně. Do dětského domova pro starší děti (resort ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy) přešlo 8 % propuštěných dětí, 2 % byly předány do ústavu sociální péče a 3 % dětí byla propuštěna jinam (klokánky, atp.). Nejdelší dobu v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do tří let strávily (z důvodů dodržení legislativních předpisů) děti propouštěné do osvojení, jejichž rodiče byli zbaveni rodičovských práv či projevíli nezáměr, a děti propouštěné do jiné formy náhradní rodinné péče (především pěstounská péče). Také téměř všechny děti propouštěné do ústavu sociální péče strávily v kojeneckém ústavu minimálně rok. Naopak u dětí propuštěných do vlastní rodiny nebo do osvojení se souhlasem rodičů byl pobyt v kojeneckém ústavu nejkratší. Za posledních 10 let bylo v těchto zařízeních průměrně 1854 dětí.⁹

1.2.4 Zařízení v resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Touto problematikou se v daném případě zabývá Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Dítěti v takovémto ústavu musí být zajištěno základní právo na výchovu a vzdělávání. Dbá se na zdravý, harmonický rozvoj jeho osobnosti s ohledem na potřeby věku příslušného dítěte. Je důležité vytvářet pro děti stejné podmínky, jako by byly doma ve vlastní rodině, stejně jako tam slouží i zde pro citový rozvoj dětské osobnosti, pro rozvíjení zdravé sebedůvěry dítěte a takové, co budou umožňovat každému dítěti aktivní účast ve společnosti. Tato zařízení jsou určena zpravidla pro děti od 3 do 18 let. Dítěti může být pobyt prodloužen, nejdéle však do 26 let, pokud se soustavně připravuje na své budoucí

⁹ Ústav zdravotnických informací a statistiky [online]. 2010 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/>>.

povolání. Vedení dětských domovů se většinou snaží, aby dítě v dětském domově mohlo zůstat pokud možno co nejdéle, pokud stále studuje.

Podle § 2 již zmiňovaného zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů jsou všechna tato zařízení povinna poskytovat dětem a nezaopatřeným osobám následující:

- stravování, ubytování a ošacení,
- učební potřeby a pomůcky,
- úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání,
- úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud nebyla péče vyžádána zákonnými zástupci dítěte,
- kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení,
- úhrada nákladů na dopravu do sídla školy.

Dále těmto dětem a nezaopatřeným osobám, na základě rozhodnutí ředitele, mohou být zaopatřeny:

- potřeby pro využití volného času a rekreaci,
- náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost,
- náklady na soutěžní akce, rekreace,

Dětem jsou v rámci péče o děti zajišťovány specifické výchovné a vzdělávací potřeby, a vzhledem ke specifickým potřebám každého dítěte. Dále jsou vytvářeny podmínky pro účast dětí na náboženské výchově. Povinnou součástí těchto zařízení je vnitřní řád, který uvádí podrobnosti o organizaci činnosti konkrétního ústavu a určuje způsoby uplatňování práv a povinností, které jsou vymezeny již zmiňovaným zákonem dětem nebo osobám odpovědným za výchovu.

Samozřejmě děti, které jsou umístěny v těchto zařízeních, mají svá práva, ale také povinnosti.

Dítě, které má nařízenou ústavní výchovu, má právo:

- na zajištění plného přímého zaopatření,
- na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,
- na respektování lidské důstojnosti,
- na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,
- na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami,
- na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,
- být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem, bez přítomnosti třetích osob, a za tímto účelem přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu,
- účastnit se činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově,
- obracet se s žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení a požadovat, aby podání adresovali příslušným státním orgánům, orgánům územní samosprávy a právníkům a fyzickým osobám, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí, tyto žádosti, stížnosti, návrhy a podání je zařízení povinno evidovat,
- vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají; názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,
- požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zaměstnancem České školní inspekce, ministerstva nebo orgánu kraje, a to bez přítomnosti dalších osob,
- být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat,
- na informace o stavu svých úspor či pohledávek,
- na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami, za stanovených podmínek, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv,

- opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově.

Povinnosti, které má dítě s nařízenou ústavní výchovou:

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení,
- dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,
- hradit ze svých příjmů náklady spojené s přepravou do zařízení, které neoprávněně opustilo nebo se do něj nevrátilo,
- poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,
- předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost; doba úschovy těchto předmětů nesmí přesáhnout dobu pobytu dítěte v zařízení a při jeho ukončení musí být tyto předměty dítěti nebo osobě odpovědné za výchovu vydány,
- podrobit se na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou. Je-li pro vyšetření třeba odebrat krev, je dítě povinno strpět, aby mu lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví.

Podle tohoto zákona jsou příslušnými zařízeními, která vykonávají ústavní či ochrannou výchovu:

- diagnostický ústav,
- dětský domov,
- dětský domov se školou,
- výchovný ústav.

1.2.4.1 Diagnostický ústav

Podle potřeb dítěte plní úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační, související s umísťováním dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu vymezeném ministerstvem. Spolupracuje s orgánem sociálně-právní ochrany dětí zařízení, koordinační, komunikuje s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti. Pobyt dítěte v tomto ústavu je dlouhý zpravidla osm týdnů, během této doby se zpracovává komplexní diagnostická zpráva s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb dítěte. Na základě těchto vyšetření diagnostický ústav umísťuje děti do dětského domova nebo dětského domova se školou nebo výchovného ústavu, může ale také umístit děti, jen na základě osobní dokumentace, bez nutnosti předchozího pobytu v diagnostickém ústavu. Toto platí i pro děti, které předtím byly v péči kojeneckého ústavu.

Diagnostický ústav sděluje písemně příslušným orgánům sociálně-právní ochrany dětí údaje o dětech vhodných k osvojení nebo ke svěření do pěstounské péče.

V diagnostickém ústavu se zřizují nejméně tři výchovné skupiny pro účely komplexního vyšetření dětí pro čtyři až šest dětí a děti jsou v nich umísťovány podle pohlaví nebo podle věku.

V diagnostickém ústavu jsou zřizovány třídy se vzdělávacím programem základní, zvláštní nebo pomocné školy pro děti, které plní povinnou školní docházku. Pro děti, které již ukončily povinnou školní docházku, se jako součást diagnostického ústavu zřizují diagnostické třídy, v nichž je zajišťována příprava dětí na jejich budoucí povolání. V obou třídách je maximálně osm dětí.

Následující informace jsou z Ústavu pro informace ve vzdělávání platné ke dni 31. 12. 2009:

V tomto roce bylo v České republice 14 diagnostických ústavů s celkovou kapacitou 582 lůžek a 149 skupin. Z celkového počtu 853 dětí bylo:

- dívek – 406,
- z toho nezletilých matek - 8,
- dětí nezletilých matek – 5,
- úplných siroteků - 1,
- dětí s cizí státní příslušností – 49,

- dětí na útěku – 115,
- dětí před zahájením povinné školní docházky - 35, z toho 17 dívek,
- povinné školní docházky - 429, z toho 176 dívek,
- po ukončení povinné školní docházky – 389, z toho 213 dívek.

V období od 1. 9. 2008 do 31. 8. 2009 bylo do diagnostických ústavů přijato 2373 dětí.

Na základě: - rozhodnutí soudu - o ústavní výchově – 733,
- o ochranné výchově – 27,

- předběžného opatření – 1509,

- žádosti rodičů či zákonných zástupců – 104.

Celkem bylo diagnostickým ústavem rozmístěno 2 834 dětí, z toho do:

- výchovného ústavu – 963,
- dětského domova – 882,
- dětského domova se školou – 604,

Celkem tyto děti dohromady strávily 164416 dní v diagnostickém ústavu.¹⁰

1.2.4.2 Dětský domov

Zákon č. 109/2002 Sb. v § 12 charakterizuje dětský domov jako instituci „pečující o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.“ Do dětských domovů jsou umísťovány děti, které nemají závažné poruchy chování a také se sem umísťují nezletilé matky s jejich dětmi. Děti jsou zde zpravidla ve věku 3-18 let, po prodloužení maximálně do 26 let. Děti navštěvují školy, které nejsou součástí dětského domova.

Děti jsou do dětského domova umístěny na základě rozhodnutí soudu a komplexní diagnostické zprávy diagnostického ústavu. Často jsou do tohoto zařízení přeřazeny děti z kojeneckého ústavu, pro které se nenajde adoptivní ani pěstounská rodina. Děti obvykle ukončují pobyt v dětském domově ve věku 18 let, ale není to pravidlem. Je jim umožněno zde zůstat do ukončení jejich vzdělání, maximálně však do věku 26 let.

¹⁰ *Ústav pro informace ve vzdělávání* [online]. 2011 [cit. 2011-04-23]. Dostupné z WWW: <http://www.uiv.cz/>.

Rodinná skupina, která je tvořená nejméně šesti a nejvíce osmi dětmi je základní organizační jednotkou dětského domova. Rodinných skupin lze zřídit nejméně dvě a nejvíce šest. Sourozenci bývají umístěni v jedné skupině, pokud tomu nebrání výchovné, vzdělávací a zdravotní problémy a ve skupinách jsou obvykle děti pohlaví a věku.

Jelikož děti navštěvují školy, které nejsou součástí dětského domova, tak se při výběru dětského domova pro konkrétní dítě dbá především na vzdálenost mateřské, základní či speciální školy, kam má dítě být umístěno. Od dětských domovů internátního typu se pomalu odpouští a tyto domovy jsou přestavovány na dětské domovy rodinného typu.

Dětské domovy rodinného typu se snaží simulovat domácí rodinné prostředí. Základní jednotkou rodinných dětských domovů jsou rodinné skupiny. V každé rodinné skupině je maximálně osm dětí a tato rodinná skupina má určené dva stálé vychovatele. Děti ve skupině jsou různého věku a pohlaví, sourozenci bývají umístováni společně. Každá rodinná skupina má přidělen svůj byt. Děti se také podílí na péči o domácnost, pomáhají s přípravou jídla, mají na starosti nejen úklid svého pokoje, ale s ostatními dětmi se střídají v úklidu společných místností. Tyto děti tedy mají více zodpovědnosti, než děti, které vyrůstají v domovech internátního typu. Smyslem rodinných domovů je snaha přiblížit dětem život v rodinném prostředí, vytvářet mezi dětmi přirozené vztahy ochrany a pomoci a připravit tyto děti lépe na budoucí život mimo dětský domov.

Děti vyrůstající v dětském životě mají malé životní zkušenosti, jejich vnímání reality je značně omezené a zkreslené a ne vždy jsou dobře připraveni ke vstupu do normálního života. Dětské domovy se sice snaží pomáhat svým odcházejícím dospívajícím s hledáním první práce a bydlení. Dospívající, který opouští dětský domov, získá maximálně příspěvek 15000 Kč. Děti, které celý život vyrůstaly v dětském domově, mají v reálném životě spoustu problému, např. neumí dobře hospodařit s penězi, složitěji navazují partnerské vztahy. I pozdějším věku člověka, který vyrůstal v dětském domově, chybí rodina, která pomáhá ve složitých životních situacích. Takový člověk v podstatě nemá žádné zázemí, na které by se mohl spolehnout.

Z údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání platných pro rok 2009 vyplývají následující informace:

Ke dni 31. 10. 2009 bylo v České republice **151 dětských domovů**. Jejich celková kapacita byla 5188 lůžek. Bylo zřízeno 631 skupin. V následující tabulce jsou uvedeny počty dětí v dětských domovech s uvedením příslušného zřizovatele.

Tabulka č. 1

Zřizovatel	Počet zařízení	Lůžková kapacita	Počet ložnic	Dětí celkem	Z toho dívek
MŠMT	2	60	25	54	25
Kraj	139	4985	1368	4518	2093
Soukromník	7	114	51	107	53
Církev	3	29	12	25	12

Z celkového počtu **4704 dětí**, které byly k 31. 10. 2009 v dětských domovech, bylo:

- dívek – 2183,
- z toho nezletilé matky – 9,
- dětí nezletilých matek – 10,
- úplných siroteků – 39,
- dětí s cizím státním občanstvím – 24,
- dětí na útěku - 61
- dětí před zahájením povinné školní docházky – 426,
- ve věku povinné školní docházky – 2920, z toho 1 454 dívek,
- po ukončení povinné školní docházky – 1 358, z toho 625 dívek.

V období od 1. 9. 2008 do 31. 8. 2009 bylo:

- přijato – 1272 dětí, z toho 607 dívek,
- propuštěno - 1172,
- do adopce – 4,
- do pěstounské péče – 152,
- trvale – 958,
- podmíněčně umístěno mimo zařízení – 40.11

¹¹ Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. 2011 [cit. 2011-04-23]. Dostupné z WWW: <http://www.uiv.cz/>.

1.2.4.3 Dětský domov se školou

Dříve se dětský domov se školou nazýval Dětský výchovný ústav a zvláštní škola internátní. Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu. Umisťují se sem děti, které mají závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo mají uloženou ochrannou výchovu. Mohou sem být umístěny nezletilé matky a jejich děti, které mají závažné poruchy chování a z těchto důvodů nemohou plnit povinnou školní docházku v jiné škole. Jsou zde děti převážně od 6 let do ukončení povinné školní docházky. V dětském domově se školou se zřizují nejméně dvě a maximálně šest rodinných skupin, každá pro pět až osm dětí.

Součástí dětského domova je škola, kde jsou třídy pro maximálně osm žáků. Děti jsou vzdělávány podle programu základní školy, zvláštní školy, někdy i pomocné školy. Pokud se dítě není schopno dále vzdělávat na jiné střední škole nebo nemá uzavřený pracovní vztah, tak je následně umístěno do výchovného ústavu.

Z údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání platných pro rok 2009 vyplývají následující informace:

V tomto roce bylo v České republice 31 dětských domovů se školou s celkovou kapacitou 1080 lůžek a s počtem 136 skupin. Z celkového počtu 787 dětí bylo:

- dívek – 186,
- úplných siroteků - 3,
- dětí s cizí státní příslušností – 26,
- dětí na útěku – 72,
- dětí před zahájením povinné školní docházky - 5, z toho 2 dívky,
- povinné školní docházky - 704, z toho 161 dívek,
- po ukončení povinné školní docházky – 78, z toho 23 dívek.

V období od 1. 9. 2008 do 31. 8. 2009 bylo:

- přijato – 573 dětí, z toho 166 dívek,
- propuštěno - 478,
- do adopce – žádné dítě,
- do pěstounské péče – 1,
- trvale – 169,

- podmíněčně umístěno mimo zařízení – 17.¹²

Celkově všechny děti strávily v tomto období **261672 dní v dětském domově se školou**.

1.2.4.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav slouží k výchovné, vzdělávací a sociální činnosti u dětí. Výchovný ústav je centrem převýchovného procesu dětí. Do výchovného ústavu jsou umístovány děti se závažnými poruchami chování, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Výchovné ústavy jsou odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou. Výchovný ústav je pro děti starší 15 let, ale může zde být umístěno i dítě mladší 15 let, které má uloženou ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Existují také výjimky, kdy je možno do výchovného ústavu umístit i dítě starší 12 let s nařízenou ústavní výchovou a to v případech zvláště závažných poruch chování. Mohou zde být umístěny nezletilé matky, a jejich děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči.

Ve výchovném ústavu se zřizují výchovné skupiny pro nejméně 5 a nejvíce 8 dětí. Výchovné skupiny jsou nejméně dvě a maximálně jich je šest. Děti se zařazují do skupin s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.

Součástí výchovného ústavu je škola, která umožňuje dokončení povinné školní docházky a střední vzdělání. Nejčastěji je zřizována praktická škola, odborné učiliště a střední odborné učiliště s třídami pro maximálně osm žáků. Děti s ukončenou povinnou školní docházkou, které se dále nepřipravují na povolání, mohou být zařazeny do skupiny zaměřené na pracovní činnosti.

V zařízeních, kde jsou děti s nařízenou ochrannou výchovou, mají speciální stavebně technické prostředky k zabránění útěku dětí. Dále se zde po schválení ředitelem mohou používat audiovizuální systémy za účelem zajištění bezpečnosti dětí,

¹² Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. 2011 [cit. 2011-04-23]. Dostupné z WWW: <http://www.uiv.cz/>.

zaměstnaných osob a svěřeného majetku. Všechny děti, které jsou umístěné v zařízení a všichni zaměstnanci zařízení musí být o tomto předem informováni.

Než byl v roce 2002 přijat nový zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, se dělily výchovné ústavy podle věku, pohlaví a stupně mravního narušení, na:

- výchovný ústav pro mládež,
- výchovný ústav se zvýšenou péčí,
- výchovný ústav s ochranným režimem,
- výchovný ústav s výchovně léčebným režimem,
- výchovný ústav pro děti a mládež,
- výchovný ústav pro nezletilé matky.

Z údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání platných pro rok 2009 vyplývají následující informace:

V České republice bylo v tomto roce **33 výchovných ústavů** s celkovou kapacitou 1424 lůžek a s počtem 182 skupin. Z celkového počtu 1534 dětí bylo:

- dívek – 435,
- úplných sirotek - 10,
- z toho nezletilé matky – 44,
- dětí nezletilých matek – 41,
- dětí s cizí státní příslušností – 20,
- dětí na útěku – 256,
- dětí před zahájením povinné školní docházky - 42, z toho 22 dívek,
- povinné školní docházky - 704, z toho 161 dívek,
- po ukončení povinné školní docházky – 28, z toho 7 dívek.

V období od 1. 9. 2008 do 31. 8. 2009 bylo:

- přijato – 1132 dětí, z toho 322 dívek,
- propuštěno - 1130,
- do adopce – žádné dítě,
- do pěstounské péče – žádné dítě,
- trvale – 1056,

- podmíněčně umístěno mimo zařízení – 84.¹³

Ve výchovném ústavu strávily celkově všechny děti v tomto období **388079 dní**.

1.2.5 Zařízení Ministerstva práce a sociálních věcí

Ústavy sociální péče se zřizují na základě zákona č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení ve znění pozdějších změn a předpisů a Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Ministerstvo práce a sociálních věcí zřizuje domovy pro osoby se zdravotním postižením. Tyto domovy vychovávají a vzdělávají děti, které mají vážný stupeň mentální retardace, nebo s těžkým tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením. Zařízení jsou určena pro děti starší tří let, často sem děti přicházejí také přímo z kojeneckých ústavů.

Převážně se sem umísťují děti na žádost rodičů, kteří se z psychických, fyzických nebo sociálních důvodů nemůžou nebo nechtějí starat o těžce postižené dítě. Pokud rodiče požádají, mohou do takového domova umístit děti, které jinak vychovávají sami a to na dobu několika dnů a týdnů. Jedná se především o čas, když si rodiče mají potřebu odpočinout od namáhavé péče o dítě a nabrat novou energii k další péči nebo když jsou rodiče například v nemocnici.

Existují domovy pro osoby se zdravotním postižením, které jsou určeny jen pro děti a mládež. Domovy pro osoby se zdravotním postižením jsou převážně oddělené zvlášť pro ženy a zvlášť pro muže a klienti v některých ústavech jsou klienti od tří let až do jejich smrti.

Základní poskytovaná péče pro tyto osoby zahrnuje:

- poskytnutí ubytování,
- poskytnutí stravy,
- pomoc při zvládání běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,

¹³ *Ústav pro informace ve vzdělávání* [online]. 2011 [cit. 2011-04-23]. Dostupné z WWW: <http://www.uiv.cz/>.

- sociálně terapeutické činnosti,
- aktivizační činnosti,
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

S ohledem na konkrétní postižení, způsobilost a zájmy klientů se provádí příslušná výchova a terapie. Cílem této výchovy a terapie je:

- spokojený, harmonický a smysluplný život postižených osob,
- osvojování a udržování dovedností související s hygienou,
- zlepšování komunikačních dovedností,
- u lehčích postižení rozvoj samostatnosti, svobody a odpovědnosti za své činy
- zvyšování pohybové a tělesné zdatnosti,
- udržování a prohlubování základů čtení, psaní a počtů,
- práce v dílnách.

1.3 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče umožňuje starat se o děti, o které se nemůže starat rodina vlastní. Jak uvádí Matějček rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. Vznikla nejen z přirozeného pohlavního pudu, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat na život. Rodina by měla být pro dítě základní životní jistotou. Pokud se má dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společnosti užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém, přijímajícím. A takovým životním prostředím by měla být především rodina.¹⁴

Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.¹⁵ Spousta autorů uvádí, že pokud se dítě umísťuje do náhradní rodinné péče, mělo by se dbát na to, aby dostalo k náhradní rodině v co nejnižším věku, nejlépe

¹⁴ Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1994, s. 15-16.

¹⁵ Tamtéž, s. 16.

během prvního půl roku svého života. Byrokratický proces je bohužel příliš náročný a zároveň neumožňuje nezrušitelnou adopci u dítěte mladšího jednoho roku.

Rodina není zdaleka jedinou institucí, která bude pečovat o prospěch, ochranu, výchovu a vzdělávání dítěte a která tedy bude mít rovněž vliv na utváření jeho osobnosti. Svoji roli tu hraje škola, hřiště, kamarádi, zaměstnání atd. Rodina má mezi všemi přece jen jedinečné a výsadní postavení v několika směrech. Předně, jen ona stojí na začátku – a má tedy možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích. Za druhé, nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. A za třetí je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny další vztahy, do nichž samo vstoupí.¹⁶

Termín náhradní rodina může připomínat něco nepravého, zdánlivého, méně hodnotného. Tento vžitý termín, vstoupil i do zákona, v němž se mluví o náhradní rodinné péči. Dítěti však nezáleží na tom, co tomu říká zákon, soud a parlament a všechny další společenské instituce. Jemu záleží na „jeho“ lidech – ti mu představují jeho rodinu.¹⁷

Instituce „nevlastního“ rodičovství stejně jako instituce osvojení dítěte, neboli adopce, je jistě tak stará jako rodina samotná. Dítě v dávné minulosti, které se z nějakých důvodů ocitlo ve světě bez „svých“ lidí, bylo už kdysi dávno v historii lidského rodu přijímáno za své jinými lidmi, tj. nevlastními, tedy cizími. Kulturní vývoj pak dal tomuto „přijetí cizího dítěte různé formy a pojistil je zákony, neboť společnost poznala, že jde o nesmírně důležitou věc. Zachraňuje se tak nadějný lidský jedinec a společnost mnoho získává, neboť jinak by onen jedinec buď vůbec nepřežil, nebo by se v jiné, nerodinné výchově zkazil natolik, že by společnosti nebyl k užitku, nýbrž ke škodě.“¹⁸

Někdy se stává, že se rodiče své dítě starat nemohou, nechtějí, anebo se „starají“ takovým způsobem, že jediná pomoc spočívá v tom, že dítě je péče takovýchto rodičů odebráno. Příroda totiž není neomylná – a všude, kde je funkce, může se objevit i dysfunkce, čili porucha. To v našem případě znamená, že blahodárné pouto mezi matkou a dítětem či otcem a dítětem se prostě nevytvoří, nebo se vytvoří zcela špatně a scestně. Každým rokem je u nás několik desítek dětí, kterým jejich rodiče přivodí smrt nebo jim těžce ublíží na zdraví – a několik stovek dětí, kdy lékaři zjišťují ublížení

¹⁶ Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1994, s. 16.

¹⁷ Tamtéž, s. 18.

¹⁸ Tamtéž, s. 21.

lehčího stupně. A to nemluvíme o psychickém týrání, které není lehké zjistitelné v lékařských ordinacích.¹⁹ Existuje řada dětí, kterým nemůže být zajištěná patřičná péče a výchova ve vlastní širší nebo doplněné rodině. Pro takové děti se nabízí dosti bohatý výběr možností. Na prvním místě je to osvojení neboli adopce, kdy dítě podle zákona nabývá všech práv a povinností, jako by mělo rodiče vlastní. Rozdíl mezi „vlastní“ a „nevlastní“ je tu tedy zcela zrušen. Dítě dostává nové jméno svých rodičů.²⁰ Další možností je pěstounská péče, tento svazek je volnější, u původních rodičů jsou zachována některá práva a povinnosti vůči dítěti. Další možností je umístění dítěte do dětského domova, zde už nemluvíme o náhradní rodinné péči, ale o ústavní péči. Situace v dětských domovech se stále zlepšuje, dětské domovy inovují a převážná většina je již přebudována na typ rodinného dětského domova. Dětské domovy se stále více otvírají pro děti s určitým postižením a to buď psychicky, tělesně nebo duševně a tato péče je častokrát pro tyto děti nejlepším řešením.

1.3.1 Druhy náhradní rodinné péče

Dva základní typy náhradní rodinné péče jsou osvojení a pěstounská péče. Dále zmíníme opatrovnictví a poručenství.

1.3.1.1 Osvojení

Osvojení je právně zakotveno v zákoně č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a v zákoně č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Osvojením vzniká mezi dítětem a osvojitelem vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi, mezi dítětem a příbuznými vzniká vztah příbuzenský. Dítě si mohou osvojit manželé či jednotlivci, mají k němu úplně stejná práva a povinnosti jako by byly jeho biologičtí rodiče. Mezi osvojencem a původní rodinou tímto osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, popřípadě poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával. Osvojením dítě získá příjmení nových rodičů. Je nutné, aby byl mezi osvojitelem a osvojencem přiměřený věkový rozdíl. Soud rozhodne o osvojení a před

¹⁹ Matějček, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1994, s. 22.

²⁰ Tamtéž, s. 22.

jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které budoucí osvojitelé pečují o dítě na vlastní náklady. Osvojení je možné za předpokladu, že bude ku prospěchu dítěte a bude plnit své společenské poslání. Je nutný souhlas dítěte s osvojením, pokud je dítě schopno posoudit dosah osvojení. Pokud se osvojení zruší znovu vznikají práva a povinnosti mezi dítětem a původní rodinou. Dítě bude mít opět své předchozí příjmení.

Rozlišujeme dva typy osvojení a to zrušitelné a nezrušitelné. Nejčastějším důvodem, proč si chtějí osoby osvojit dítě, je jejich neplodnost a nároky na osvojené dítě jsou velice vysoké. Je třeba, aby s adopcí plně souhlasili oba osvojitelé. Podmínky, které jsou kladeny na osvojitele, jsou značně náročné.

Osvojení prosté, zrušitelné

Je typ osvojení, kdy se osvojitelé nezapisují do rodného listu jako rodiče. Prosté osvojení může soud zrušit z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Tento typ se využívá u dětí mladších jednoho roku. Zrušitelné osvojení může být změněno v osvojení nezrušitelné, ale naopak nikoliv.

Osvojení nezrušitelné

Osvojení může být provedeno také tak, že je nelze zrušit. Na základě rozhodnutí soudu jsou osvojitelé zapsáni v rodném listě místo původních rodičů osvojence. Osvojit lze jen dítě starší jednoho roku.

Mezinárodní osvojení /do ciziny, z ciziny/

Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením pokud se pro dítě nepodaří najít náhradní rodinu v zemi původu. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení a Evropská úmluva o osvojení dětí, spolu se zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, umožňuje osvojení do ciziny a z ciziny. V České republice je zprostředkovatelem mezinárodního osvojení Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně.

Přímé osvojení (otevřená adopce)

Adopce, při které dítě do předadopční péče svěřují konkrétním osvojitelům sami rodiče. Stát není zprostředkovatelem tohoto typu osvojení. Jedná se o osvojení, které je založeno na dohodě rodičů - nejčastěji matky dítěte s náhradní rodinou. Tento typ otevřené adopce provádí Fond ohrožených dětí. Tuto možnost často vyhledají osamělé matky, které se nemohou o dítě starat a nechtějí, aby bylo umístěno do ústavu. Do nové náhradní rodiny se tedy dítě dostane již několik dní po narození přímo z porodnice. Podle statistické ročenky Ministerstva práce a sociálních věcí vyplývá, že v roce 2009 bylo do péče budoucích osvojitelů svěřeno 449 dětí. Počet žádostí o osvojení byl v tomto roce 725 žádostí. Počet dětí v náhradní rodinné péči k 31. 12. 2009 byl celkově 13413 dětí.²¹

1.3.1.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče je upravena v zákoně č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (ustanovení o zprostředkování pěstounské péče, o zařízení pro výkon pěstounské péče), v zákoně č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře (dávky pěstounské péče). Je to státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, při níž je zajištěno dostatečné hmotné zabezpečení dítěte. Pěstouni získají přiměřenou odměnu, jedinou hmotně právní podmínkou je však zájem dítěte. Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. K dítěti nemá vyživovací povinnost a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Soud je oprávněn stanovit pěstounovi povinnost podávat o výkonu pěstounské péče pravidelné zprávy soudu.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu, v mimořádných případech může soud rozhodnout také o zrušení pěstounské péče. Pěstounskou péči lze zrušit na návrh pěstouna. V případě svěřením do pěstounské péče se dítě může setkávat s původními rodiči.

²¹ Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009. In *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010 [cit. 2011-04-24].

V pěstounské péči jsou především děti, u kterých je nutná trvalá individuální péče. Dostávají se sem děti, které mají různé zdravotní nebo jiné obtíže, starší děti, sourozenci a děti jiného, především romského, etnika. Do pěstounské péče mohou být umístěny děti, které nemohou být osvojeny, protože nebyl získán souhlas biologických rodičů k osvojení. Součástí o svěřením dítěte do pěstounské péče jsou i biologičtí rodiče, pokud nebyli zbaveni svých rodičovských práv. Pěstounská péče trvá do 18 let věku dítěte, případně do 26 let věku dítěte, pokud se po tu dobu soustavně připravuje na budoucí povolání na střední či vysoké škole.

Existují dva druhy pěstounské péče a to individuální a skupinová:

Individuální pěstounská péče – tato péče probíhá v běžném rodinném prostředí. Příbuzní (prarodiče nebo jiní příbuzní) mohou mít svěřeno dítě do pěstounské péče. Dále manželé, kteří mají většinou své vlastní děti, přijímají do své péče a výchovy jedno, až dvě „cizí“ děti. Tato forma pěstounské péče funguje jako „klasická“ rodina.

Skupinová pěstounská péče – probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS vesničkách. Zřizovatel zřídí příslušné prostory jako byty pro rodinu s větším počtem dětí. Zřizovatel uzavře s pěstounem písemnou dohodu o výkonu pěstounské péče v zařízení. Děti do své péče získávají pěstouni a SOS dětské vesničky jim zajišťují veškerý potřebný servis – rodinný dům (vždy jen pro jednu rodinu), odbornou psychologickou a pedagogickou pomoc, finanční podporu účasti dětí na různých volnočasových aktivitách (zájmové kroužky, prázdninové tábory, lyžařské kurzy) apod. Středobodem pro děti v dětských vesničkách je SOS matka – pěstounka, která si vytváří úzký vztah s každým dítětem svěřeným do její péče a poskytuje mu bezpečí, lásku a stabilitu, kterou potřebuje. Jako profesionální pečovatelka o dítě ovlivňuje směřování vývoje dítěte a řídí chod domácnosti. Uznává a respektuje původní rodinu každého dítěte.

V současné době provozuje Sdružení SOS dětských vesniček v České republice tři SOS dětské vesničky. Nejstarší z nich vznikla v roce 1969 v Karlových Varech – Doubí. V roce 1973 byla do provozu uvedena SOS vesnička ve Chvalčově. V roce 2003 pak byla otevřena SOS vesnička v Brně – Medlánkách.²²

²² SOS dětské vesničky [online]. 2011 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.sos-vesnicky.cz/>>.

Podle statistické ročenky Ministerstva práce a sociálních věcí vyplývá, že v roce 2009 bylo do pěstounské péče umístěno 3024 dětí. Počet pěstounských rodin k 31. 12. 2009 byl celkově 6313. Zařízení pro výkon pěstounské péče k 31. 12. 2009 bylo 53 a to včetně SOS dětských vesniček.²³

Pěstounská péče na přechodnou dobu - soud může svěřit dítě pěstounovi na přechodnou dobu, po kterou biologický rodič nemůže vykonávat svou rodičovskou roli. Jednou za tři měsíce musí soud přezkoumávat, zda důvody trvají.

1.3.1.2 Poručenská péče

Poručnictví upravuje zákon č.64/1963 Sb., o rodině. Je to téměř shodná forma náhradní rodinné péče s pěstounskou péčí. Rozdílem je, že se ustanovuje v případech, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Pokud tedy bude splněna alespoň jedna z výše uvedených podmínek, příslušný soud musí ustanovit poručníka.

Poručníkem se ustanovuje fyzická osoba, přednostně někdo z příbuzných nebo osob blízkých rodině dítěte. Pokud se nenalezne vhodná fyzická osoba, může soud ustanovit poručníkem i orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, stejnou jako při vykonávání pěstounské péče. Výkon této funkce je pod pravidelným dohledem soudu. Poručník podává zprávy soudu o osobě poručenice. Jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.

1.3.1.3 Opatrovnictví

Opatrovnictví je další forma náhradní rodinné péče. O ustanovení opatrovníka rozhoduje soud usnesením, v němž vymezí rozsah práv a povinností k dítěti, a to vždy s

²³ Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009. In *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9854/statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2009.pdf >. ISBN 978-80-7421-022-8.

ohledem na důvod, pro který byl dítěti opatrovník ustanoven. Opatrovník vykonává pouze některá v rozhodnutí stanovená práva, není zákonným zástupcem dítěte.

1.3.1.4 Svěření dítěte do péče jinému občanovi než rodiči

Podle zákona č. 64/1963 Sb. o rodině, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí a vyžaduje-li to zájem dítěte. Při výběru vhodné osoby se upřednostňuje příbuzná osoba dítěte. Osoby, které mají svěřeno dítě do své péče, jsou oprávněny a zároveň povinny zajistit výchovu a výživu dítěte. K dítěti mají vyživovací povinnost. Zastupují dítě v běžných záležitostech, řídí jeho jednání a jednají za ně.

Vývojové stupně dětské psychiky s přihlédnutím ke zvláštnostem dětí z dětských domovů a čtenářství

1.4 Vývojová psychologie dětí z dětských domovů s přihlédnutím ke čtenářství

Dětský věk si rozdělíme do několika období a to na prenatální období, novorozenecké období, kojenecké období – do 1 roku, batolecí věk – od 1 roku do 3 let, předškolní období – od 3 let do 6 let, školní věk – od 6 let do 15 let, období dospívání – adolescence – od 15 let do 20 let. Každé jednotlivé životní má svá specifika, ze kterých je třeba vycházet při pedagogické, vychovatelské, ale i knihovnické činnosti.

1.4.1 Období prenatální, kojenecké a batolecí věk

Toto období je hlediska rozvoje osobnosti velmi důležité, avšak věnovaná pozornost tomuto období by přesahovala rámec této práce. U dětí do věku 3 let, které vyrůstaly v ústavěch, byly mnoha výzkumy zjištěny těžké deprivací poruchy. Nejpodstatnějším důvodem je, že neměly příležitost vytvořit si normálním způsobem vztah k jedné osobě (matce). Vztahy dítěte k „objektu“, který uspokojuje jeho základní

potřeby, se díky této situaci neměly příležitost vyvíjet.²⁴ Normálním znakem emočního vývoje dítěte jsou projevy separační úzkosti a strachu z cizích lidí. Naopak ústavní děti, které neměly příležitost navázat specifický vztah k jedné osobě, tyto emotivní reakce nevykazují, což naznačuje, že vývoj jejich osobnosti byl v základech ohrožen.²⁵

1.4.2 Předškolní období

Období dítěte ve věku zhruba od tří do šesti až sedmi let, než nastoupí povinnou školní docházku. V tomto předškolním období je velmi důležitá emocionální stránka dítěte a to především citová výchova. Pokud děti v tomto věku vyrůstají bez citového zázemí v dětském domově, často citově strádají a tento citový nedostatek se později může proměnit v tzv. citový chlad až citovou otupělost. Psychické problémy, které vznikají z důvodu nedostatku citu, mají pak v budoucím vývoji dalekosáhlé následky.

Během předškolního období se výrazně zdokonaluje řeč dítěte. Složitost i rozsah větné skladby se zlepšují, tzn., že dítě tvoří dokonalejší víceslovné skladby. Roste zájem o mluvenou řeč. Dítě už umí samo nějaké říkanky a v této době si také rádo povídá a některé děti zvládnou už i zazpívat písničku.²⁶

Podle Vágnerové **pohádky** odpovídají typickému způsobu uvažování a prožívání předškolních dětí. Dítě v tomto období ještě neumí samo číst, ale vyžaduje předčítání. Dítě je schopno se poměrně dlouho soustředit, a pokud se dítěti předčítá, tato schopnost se v něm ještě více prohlubuje. Tříleté a čtyřleté dítě už vydrží delší dobu naslouchat krátkým povídkám, a to i v malých dětských skupinách. Pohádky pomáhají působit výchovně, což má zvláště velký význam pro děti, které nežijí v normálním rodinném prostředí. V pohádkách je skutečnost prezentována jasně a srozumitelně. Pohádkový svět má jasnou strukturu a řád. Role jednotlivých postav jsou jasně vymezeny, buď jsou dobré anebo zlé, ale není pochyb jaké. Dítě jasně vidí, jak se chovají zlí a jak dobří. Pohádkový svět se dítěti jeví jako bezpečný, protože se v něm může snadno zorientovat a lze se na něj spolehnout. Dítě zároveň může uspokojovat potřebu ztotožnění se s hrdinou. Hrdina je obvykle postava, která má podobné

²⁴ Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. 2006, s. 60.

²⁵ Tamtéž, s. 63.

²⁶ Tamtéž, s. 89.

problémy.²⁷ Tyto postavy většinou umožňují dítěti, aby mohlo lépe porozumět samo sobě.

Dítě kolem pátého věku už umí samo podat definici známých věcí a také si osvojuje základy počítání.²⁸ V tomto období se významně rozšiřuje rozvoj myšlení. Tento rozvoj je dlouhodobý proces. V závislosti na složitosti různých věcí, se jim dítě učí postupně rozumět. Socializace dítěte se v tomto věku značně rozšiřuje. Podle Vágnerové se rozvíjí sociální kontroly – dítě se začíná řídit svými vlastními instrukcemi a připravuje se na život ve společnosti.²⁹ Svou roli zde již ale začínají hrát i druhé děti, i když vztahy s nimi jsou zatím nahodilé.

Důležitým sociálním mezníkem je zařazení dítěte do kolektivu (u normálních dětí do mateřské školy, u dětí bez rodiny je to dětský domov). Předškolní děti se učí přizpůsobovat se jinému sociálnímu prostředí, učí se respektovat ostatní. Naučené sociální chování používá v komunikaci s dospělými a svými vrstevníky. Ve vztahu k dospělým se liší chování dětí z dětských domovů oproti dětem, které vyrůstají v přirozeném rodinném prostředí. Tyto děti jsou rády, když o ně někdo jeví zájem, jsou poměrně přítulné a nebojí se komunikovat narozdíl od dětí z rodiny, které jsou většinou při komunikaci s cizími lidmi obezřetné a nedůvěřivé. Tato vlastnost by se jistě dala dobře využít i při knihovnické práci s těmito dětmi.

V tomto období je již také významný rozdíl mezi rolí mužskou a ženskou, děti mají rozlišné postoje, například dávají přednost jiným hračkám, důležitý je také vztah chlapce otce a dívky k matce jako vzorům takového chování.³⁰

Významnou součástí tohoto vývojového období je dětská hra. V této oblasti mají děti z dětských domovů určitou výhodu, jelikož hra se rozvíjí ve společnou hru. Děti si hrají dohromady, dovedou také společně spolupracovat a každé dítě přispívá k dosažení společného cíle. Výrazně se začíná projevovat soupeřivost mezi dětmi, ale zároveň pochopení, solidarity. Také se určují role oblíbenosti. Předškolní děti svůj vlastní názor obvykle vyjadřují pomocí kresby, vyprávění nebo hry.³¹

Kdybychom chtěli celé období předškolního věku jednotně označit, mohli bychom mluvit nejspíše o období hry, která se v této době stává hlavní činností dítěte.³²

²⁷ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 186.

²⁸ Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie.* 2006, s. 88.

²⁹ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 202.

³⁰ Tamtéž, s. 202.

³¹ Tamtéž, s. 183.

³² Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie.* 2006, s. 100.

Stabilita rodinného zázemí má pro předškolní dítě velký význam.³³ Je tedy žádoucí, aby dítě z dětského domova mohlo komunikovat se svojí rodinou, pokud má tuto možnost. Nemůžeme ale hovořit o stabilitě. Děti z dětského domova, které nemají žádný kontakt s rodinou, jsou vystavené ohromné psychosociální zátěži.

1.4.3 Školní věk

Dítě v tomto životním období prochází zásadní změnou z dítěte převážně hrajícího si na dítě školou povinné. Na počátku tohoto věku dítě vstupuje do školy, což je velkým sociálním mezníkem, dítě získává novou sociální roli. Škola ve velké míře ovlivňuje další rozvoj dětské osobnosti a do jeho myšlení začíná silně zasahovat učitel, jako nový element.³⁴ Děti například často užívají formulace: „Paní učitelka říkala, pan učitel dělá...“. V životě dítěte se objevuje nová osoba, které dítě důvěřuje a jejíž názory přebírá.

Školní věk je obvykle rozdělován na dvě fáze – mladší školní věk a starší školní věk. Vágnerová ve své práci uvádí tři dílčí fáze školního věku:

- **1) Raný školní věk** trvá od nástupu do školy, tj. přibližně od 6-7 let, až do 8-9 let. Je pro něj charakteristická změna sociálního postavení i různé vývojové proměny, které se projevují především ve vztahu ke škole.
- **2) Střední školní věk** trvá od 8-9 let do 11-12 let, tj. do doby, kdy dítě přechází na druhý stupeň základní školy a začíná dospívat. V průběhu této fáze také dochází k různým změnám, které lze považovat za přípravu na dobu dospívání.
- **3) Starší školní věk**, resp. období 2. stupně základní školy, trvá do ukončení povinné školní docházky, to znamená přibližně do 15 let. Biologického hlediska jde o období pubescence, tj. první fáze dospívání.³⁵

Školní věk lze chápat jako období oficiálního vstupu do společnosti, kterou představuje obecně ceněná instituce školy. Dítě by zde mělo potvrdit své kompetence, pilně pracovat a plnit povinnosti, tak jak od něho společnost očekává. Toto období bývá označováno jako **fáze píle a snaživosti**. Z širšího hlediska jde o obecnější potvrzení vlastních kvalit v různých sociálních skupinách, nejenom ve vztahu k požadavkům

³³ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 209.

³⁴ Tamtéž, s. 236.

³⁵ Tamtéž, s. 237.

dospělých, ale i vrstevníků. Tomu odpovídá a s tím souvisí rozvoj mnoha kompetencí i celé osobnosti dítěte. Školní věk lze posuzovat i jako fázi vytvoření horizontálního společenství, tj. vrstevnické skupiny, která má svou vlastní hierarchii a řídí se vlastními pravidly. Dítě potřebuje uspět v obou oblastech, být za své výkony pozitivně hodnoceno a ostatními akceptováno.³⁶

Mezi 5-7 rokem dochází k vývojovým změnám v oblasti poznávacích procesů, které jsou považovány za jednu ze složek školní zralosti. V této době dosahuje zraková a sluchová percepce takové úrovně, jaká je potřebná pro zvládnutí výuky v 1. třídě. Mění se způsob, jakým dítě vnímá různé podněty a jak je interpretuje. Strategie vnímání se rozvíjejí v interakci s vývojem rozumových schopností.³⁷ Dítě je pozornější, vytrvalejší, všechno důkladně zkoumá, je pečlivé a ve svém vnímání je méně závislé na okamžitých přáních a potřebách.³⁸

V tomto období se také vyvíjí zrakové vnímání. Pro školní práci je důležitý rozvoj vidění na blízkou vzdálenost a tudíž i snadnější percepce detailů. V průběhu vývoje se mění schopnost ovládat akomodaci oční čočky ovlivňující přesnost vidění na různou vzdálenost. Nutnost měnit akomodaci čočky je spojená s větším zatížením pozornosti, a činí tak vidění drobných obrázků či tisku namáhavější. Proto malý školák u této činnosti příliš dlouho nevydrží. Pro svou relativní náročnost mu může být i nepříjemná, tato skutečnost pak snižuje jeho motivaci.³⁹

Dítě v tomto věku dovede lépe rozlišovat podobné obrázky, resp. písmena a číslice, rozeznává různé detaily, jejich tvar a počet. Tato schopnost není závislá jen na zrakové percepci, ale i na strategii vnímání. Předškolní děti postupují nahodile a nemají ve svém poznávání žádný systém. Mladší školní děti jsou schopni postupného prohlížení, které má nějaký řád.⁴⁰

Mezi 5 a 7 rokem dozrává sluchové vnímání. Rozvoj sluchového vnímání, je podporován každodenní zkušeností. Většina dětí denně slyší mluvenou řeč a věnuje jí příslušnou pozornost, protože potřebuje ostatním lidem porozumět.⁴¹

Jako jednu ze složek školní zralosti lze považovat schopnost soustředit se. Tato schopnost dozrává na počátku školního věku. Koncentrace pozornosti školáka není u všech podnětů stejná. Patrný rozdíl je mezi sluchovým a zrakovým vnímáním. Vizuálně

³⁶ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 237.

³⁷ Tamtéž, s. 238.

³⁸ Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie.* 2006, s. 120.

³⁹ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 238.

⁴⁰ Tamtéž, s. 239.

⁴¹ Tamtéž, s. 241.

prezentované informace mají výhodu, dítě se na ně může dívat, jak dlouho chce a proto se může lépe soustředit na rozlišení různých detailů. Koncentrace pozornosti na sluchové podněty je náročnější, protože rychle mizí. Dítě ji totiž nemůže vnímat libovolně dlouho. Pro malé školáky je to mnohdy obtížné, protože ještě neumějí ovládat zaměření pozornosti. Tato schopnost se zlepšuje mezi 11. až 13. rokem.⁴²

Mezi 6-12 lety, tj. v mladším a středním školním věku se velmi intenzivně rozvíjí funkce paměti, tj. v mladším a středním školním věku. Děje se tak nejenom v závislosti na zrání, ale i pod vlivem specifické stimulace, kterou poskytuje škola.⁴³

Dítě, které nastupuje do školy, má obvykle dostatečnou slovní zásobu, potřebné jazykové dovednosti a umí je používat. Je schopné vyjádřit se o běžných věcech a rozumí verbálnímu sdělení jiné osoby. Počet slov, která dítě používá na počátku školní docházky je značný a stále souvisle stoupá.⁴⁴ Taková úroveň jazykových schopností je nezbytným předpokladem školní úspěšnosti. Děti čím dál víc rozumějí struktuře jazyka a způsobu jeho užití, jejich slovník se obohacuje o specifické výrazy a pojmy. Tyto znalosti jim umožňují lépe rozumět různým verbálním sdělením a lépe se vyjadřovat a získávají tím větší kontrolu nad užíváním jazyka.⁴⁵

Pod vlivem prostředí, ve kterém dítě vyrůstá ale i školy, médií a vrstevnické skupiny se rozvíjí dětský slovník. Každá skupina či instituce jej obohacuje určitým, někdy dost specifickým způsobem. V této souvislosti je podstatná osobnost vychovatele, který by měl dbát na své vyjadřovací schopnosti v komunikaci s dítětem. Způsob jeho vyjadřování a jazyk měl mít kladný vliv na svěřené děti. V tomto případě nesmíme opomenout knihu, která jako specifické médium podporuje rozšiřování slovní zásoby dítěte. Dítě má obecnou tendenci zafixovat si takové slovní výrazy, které mu jsou k něčemu užitečné. Např. proto, že jejich prostřednictvím může vyjadřovat svoje názory a pocity, nebo díky této znalosti rozumí sdělení jiných, subjektivně důležitých lidí. Eventuelně má pocit, že jejich osvojení a užívání přispívá ke zvýšení jeho prestiže, tak je to v případě užívání slangu a specifických způsobů oslovení typických pro vrstevnickou skupinu. Představa o užitečnosti určitého okruhu slovních výrazů vychází ze zkušenosti dítěte.⁴⁶

⁴² Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 256.

⁴³ Tamtéž, s. 257.

⁴⁴ Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie.* 2006, s. 122.

⁴⁵ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 260.

⁴⁶ Tamtéž, s. 260.

Vztahy s lidmi mohou sloužit jako emoční opora, ale i jako zdroj strachu. Pro mladší školáky představují emoční oporu především rodiče, v dětském domově by tuto roli měli plnit vychovatelé. Děti jsou v tomto období uzavřenější než v předškolním věku, vychovatelé by to měli chápat a snažit se dětem vycházet vstříc a měli by být příkladem pro děti. Děti v tomto věku potřebují mít své vzory, hrdiny, které mohou napodobovat. Do značné míry zaleží na osobnosti vychovatele, jaké vzory k napodobení vybere. Zde mají vliv také dobře zvolené knihy. Ty hrají významnou roli, dítě se může identifikovat s hrdinou a zároveň si osvojit jeho dobré vlastnosti.

U dětí středního školního věku a staršího věku jako emoční podpora fungují stále častěji vrstevníci. Možnost emočního sdílení je důležitá pro emoční i sociální rozvoj dítěte. Sdílení pozitivních (radosti) i negativních emocí (rozpaků, studu, pocitů ublíženosti, smutku i strachu) přispívá k jejich porozumění a rozlišení, ale umožňuje i jejich zvládání. Sdílení emocí s vrstevníky je snazší, protože jsou na stejné vývojové úrovni, chápou stejným způsobem, prožívají podobné problémy a obdobně je interpretují. Dospělí jsou na jiné úrovni, emoční i rozumové. Konflikty mezi vrstevníky často vyplývají z toho, že jednotlivé děti prožívají a hodnotí situaci jinak.⁴⁷ Identifikace s vrstevnickou skupinou je důležitá i z hlediska socializace. Jak uvádí Vágnerová, vrstevníci mohou uspokojovat potřebu stimulace a učení, umožňují dítěti získat nové zkušenosti. Kamarádi také uspokojují potřebu citové jistoty a bezpečí.⁴⁸ V kolektivu se dítě snaží vyniknout, chce, aby bylo ostatními obdivováno. V této chvíli je důležitá role vychovatele, aby jeho snahy obrátilo správným směrem a dítě usilovalo o pozitivní vyniknutí. A zároveň, aby dítěti poskytoval zpětnou vazbu, protože to potřebuje, aby jeho výkon někdo ocenil.

1.4.4 Období dospívání – adolescence

Období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Zahrnuje jednu dekádu života, od 10 do 20 let. V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Mnohé změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale vždycky je významně ovlivňují psychické a

⁴⁷ Tamtéž, s. 263.

⁴⁸ Tamtéž, s. 293.

sociální faktory, s nimiž jsou ve vzájemné interakci. V základním biologickém smyslu lze toto období široce vymezit jako životní úsek ohraničený na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání, na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu.⁴⁹ Průběh dospívání je závislý na konkrétních kulturních a společenských podmínkách, z nichž vyplývají požadavky a očekávání společnosti ve vztahu k dospívajícím.

Dospívání představuje specifickou životní etapu, která má svoje typické znaky v rámci životního cyklu. Je to období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity.⁵⁰

Podle Vágnerové je účelné rozdělit dospívání na dvě fáze:

➤ Raná adolescence

Tato fáze je označována jako pubescence, je to prvních pět let dospívání. Přibližně v období mezi 11 až 15 rokem. Nejnápadnější změnou je tělesné dospívání, kdy se mění zevnějšek dospívajícího a které je spojené s pohlavním dozráváním, tj. pubertou. Postupně vzniká zájem o druhé pohlaví, u dětí z dětských domovů se tento zájem začíná projevovat dříve než u dětí vyrůstajících v rodinách. Ve starším školním věku se pod vlivem vývoje mění osobnost dítěte. V této první fázi dospívání, je nejvíce viditelnou oblastí probíhajících změn je citová stránka dítěte. Děti jsou zranitelnější, často bývají náladové. Častokrát se jich hluboce dotýkají věci a situace, které by dříve přehlídly, nebo je vůbec neregistrovaly. Děti se mnohdy uzavírají do sebe nebo naopak hledají hluboká přátelství, která jim pomáhají lépe překonávat konfrontaci se světem, která v tomto období začínají být výrazná. Vznikají také první lásky. Pro pubescenta hrají důležitou roli vrstevníci. Typické je pro toto období zakládání různých skupin, part, kroužků, jejímž cílem je odlišení od jiných vrstevníků a především dospělých. V tomto období dochází ke změně způsobu myšlení a to směrem k abstraktnímu myšlení. Pubescent začíná být samostatnější, chce samostatně rozhodovat a jednat, často také přeceňuje své síly. Díky tomu se dítě často dostává do konfliktu s dospělými, u pubescentů z dětských domovů se to děje častěji a to v důsledku nervové lability.

V tomto období vzrůstá význam knihy. Děti je chápou nejen jako zábavu, ale také jako zdroj informací. Dítě častokrát hledá prostřednictvím knih odpovědi na

⁴⁹ Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. 2006, s. 142.

⁵⁰ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I*. 2008, s. 321.

základní životní otázky. Kniha mu může pomoci hledat odpovědi na otázky, které nechce nebo nemůže řešit s dospělými. Především je to důležité u dětí z dětského domova, které nemají vytvořené pevné citové pouto k jedné osobě. S výběrem vhodné knihy pro konkrétní dítě by měl vhodně a nenásilně pomáhat knihovník či vychovatel. V tomto období se také začínají projevovat rozdíly mezi čtenářským zájmem dívek a chlapců. Dívky více inklinují k beletrii a dívčí problematice, chlapci čtou více populárně naučné knihy a sci-fi a fantasy literaturu.

Důležitým sociálním mezníkem je ukončení povinné školní docházky a výběr dalšího profesního směřování, které vymezovat budoucí sociální postavení dospívajících.⁵¹

➤ Pozdní adolescence

Je obdobím dalších pěti let života dospívajícího. Toto období trvá přibližně od 15 do 20 let. Biologicky je vstup do této fáze vymezen pohlavním dozráním. Ve druhé fázi dospívání probíhá hledání a rozvoj vlastní identity. V souvislosti s hormonálním dozráváním se mění citové prožívání, emoční reakce mohou značně proměnlivé a méně přiměřené. Dospívající bývají vztahovační a přecitlivělí. Postupně ale dochází ke ustálení emočního prožívání.⁵²

Adolescenti umí uvažovat hypoteticky, dostávají se do stádia formálních logických operací. Nový způsob uvažování jim umožňuje přemýšlet o budoucnosti. Uvažují flexibilně, ve svých úvahách nejsou zatíženi zkušenostmi. Ve styku s dospělými se snaží být rovnocenným partnerem. Dospívající často touží po ještě větší samostatnosti o změnách a tyto touhy se snaží realizovat. Častokrát však jednájí unáhleně a činí ukvapené závěry.

Kulturní zájmy se v tomto věku ještě více prohlubují. V oblasti literatury je pro dospívající přitažlivá aktuální tematika – problematika dospívání, formování názorů a postojů, citové zrání. Dospívající rádi čtou psychologicky zaměřenou prózu, poezii, životopisné romány, detektivky, cestopisy, současnou literaturu.

Smyslem druhé fáze dospívání je poskytnout jedinci čas a prostor, aby porozuměl sám sobě, aby si zvolil, co chce v budoucnosti dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje. Důležitým mezníkem je

⁵¹ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 323.

⁵² Tamtéž, s. 345.

ukončení profesní přípravy na budoucí povolání, které je ukončeno nástupem do zaměstnání.⁵³

V této fázi dospívající z dětských domovů odcházejí a začínají si budovat svůj samostatný život. Jak bude vypadat život osob, kteří prožili dětství v dětském domově? V tomto případě velmi záleží na osobnostech pedagogických pracovníků, vychovatelů a jiných zaměstnanců dětských domovů, které pomáhali formovat tyto jedince.

Současní dospívající chápou dětství jako dobu, kterou je třeba co nejrychleji zvládnout a vyrovnat se dospělým, přinejmenším v některých oblastech. Adolescenti mají tendenci zbavit se co nejdříve dětských atributů a jednoznačné sociální podřízenosti. Usilují o co nejranější získání větších práv a svobody rozhodování, ale povinnosti a zodpovědnost dospělosti přijímají jen velmi neochotně. Období dospívání se stále rozšiřuje v obou směrech, dříve začíná a později končí.⁵⁴

Z předchozího textu je patrné, že kniha hraje důležitou roli v každém období lidského života. Kniha v dětském domově měla hrát ještě větší roli, protože jak řekl Bernard Bolzano: „Knihy jsou podobné domovu, do kterého se vracíme i za největší bouřky.“

⁵³ Vágnerová, Marie. *Vývojová psychologie I.* 2008, s. 325.

⁵⁴ Tamtéž, s. 322.

2 Metodologická část

2.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavním cílem tohoto výzkumu je prozkoumat, zda děti a dospívající v dětských domovech čtou, pokud ano, jaký mají vztah ke knize a počítači jako dalšího média. Dalším cílem je popsat funkce, které zde kniha a počítač plní, vyzorovat možné účinky v kontextu působení ostatních faktorů a také zaznamenat souvislosti a naznačit možnosti pro další výzkum. To vše s ohledem na specifika ústavního prostředí.

Podle dostupných informací, které mám v současné době, nebyl v této specifické oblasti a to čtenářství dětí z dětských domovů, realizován žádný podobný oficiální výzkum. Získané zpracované data by tedy měly přinést nové informace, a být přínosem nejen pro knihovnickou oblast.

Pro potřeby této práce bylo zapotřebí ustanovit dva výzkumné vzorky a to jako jeden vzorek skupina dětí a dospívajících a jako druhý vzorek skupina zaměstnanců dětských domovů, kteří zprostředkovávají dětem přístup k informacím.

Na začátku je nutné položit si základní otázky, které osvětlí příslušný výzkumný záměr, na který se tato práce snaží najít odpovědi a tímto specifikovat oblasti zájmu této diplomové práce.

Hlavní výzkumná otázka:

Jakou roli hraje četba u dětí a dospívajících z dětského domova?

Vedlejší výzkumné otázky:

1) *Jak děti a dospívající v dětských domovech užívají knihu (také i periodický tisk) a počítač, jako specifické médium, jak často a jakým způsobem jej užívají?*

Analýza výsledků začne jednotlivým popisem těchto médií, která jsou dětem a dospívajícím k dispozici, jestli je využívají a jak je využívají. U výčtu výsledku budou zahrnuty oba výzkumné vzorky.

2) *Mají obyvatelé dětských domovů své oblíbené knihy a hrdiny z knih?*

Analýza výsledků ukáže, zda má vliv skutečnost, že děti a dospívající vyrůstají v dětském domově a jakým způsobem ji ovlivňuje. Součástí bude uveden výčet výsledků.

3) *Jak toto specifické prostředí může ovlivňovat výběr medií a jeho využívání?*

Dětský domov má svá specifická pravidla, které mají vliv na každodenní život dětí a dospívajících. V dětském domově je odlišná specifická výchova od výchovy v rodinném prostředí a proto se pokusím definovat, jestli a jak má toto prostředí vliv na výběr medií.

3) *Jaký přístup mají obyvatelé dětského domova k příslušným médiím?*

Jako podotázky jsou zde uvedeny tyto: Spolupracuje dětský domov s jinými knihovnami? Mají obyvatelé dětského domova možnost navštěvovat jinou knihovnu? Má dětský domov své vlastní akce, které přispívají k rozvoji dětského čtenářství? Cílem analýzy je uvést výsledky, popsat je a zjistit, zda a jakým způsobem ovlivňují čtenářství tohoto výzkumného vzorku.

2.2 Hypotézy

Na základě výše uvedených výzkumných otázek jsem formulovala hypotézy pro příslušné výzkumné šetření. V následujícím výčtu je uvedena jedna hlavní hypotéza a sedm dílčích hypotéz, které budou ověřovány na základě získaných informací a které byly sestaveny s ohledem na záměry výzkumu:

Hlavní hypotéza:

Děti z dětských domovů nemají kladný vztah četbě.

Dílčí hypotézy:

- *Hlavním zdrojem přísunu literatury je především knihovna dětského domova.*
- *Děti raději ve svém volném čase využívají počítač než knihu.*
- *Jako specifické médium děti nejčastěji využívají televizi.*
- *Děti nenavštěvují jinou knihovnu, než tu v dětském domově.*

- *Děti si nepovídají s vychovatelem o tom, co čtou.*
- *Knihovny v dětských domovech nejsou na dostatečné úrovni, dětské domovy nedostávají peníze určené speciálně na nákup knih a tím rozšiřování fondu knihoven.*
- *Vychovatelé nejsou motivováni na působení rozvoje dětského čtenářství.*

2.3 Typ výzkumu

Pro potřeby této práce byla zvolena technika kvantitativního výzkumu a pracuje se zde deduktivní metodou, která vychází z teorie nebo z obecně formulovaného problému, který je přeložen do jazyka hypotéz.⁵⁵ Kvantitativní výzkum může nalézt řešení jen pro takové problémy, které je možno popsat v termínech vztahů mezi pozorovatelnými proměnnými.⁵⁶

Při přemýšlení nad volbou typu výzkumu se tato technika se jevila jako nejlepší, i když ne zcela ideální. Vzhledem ke skutečnostem, že takový výzkum ještě nebyl uskutečněn, bylo cílem poskytnout výsledky, které jsou schopny pokrýt co nejvíce respondentů ze zkoumané oblasti.

Použití kvalitativního výzkumu nebylo žádoucí zejména z časového a finančního důvodu a takovýto výzkum by v tomto počtu respondentů nebylo možné realizovat pouze v jedné osobě. Pro potřeby této práce byla zvolena technika dotazníku, kdy respondent písemně odpovídá na otázky tištěného formuláře.⁵⁷ Tato forma výzkumu je standardizovaná forma a sledují se zde jednotlivé indikátory.

2.4 Výzkumná populace a vzorek

Pro účely této práce jsou zkoumanou populací⁵⁸ všechny děti z dětských domovů v České republice, které umí číst. To znamená, že populací jsou děti od 1. třídy povinné

⁵⁵ DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele. 6. dotisk 3. vyd. Praha : Karolinum, 2009. s. 76.

⁵⁶ Tamtéž, s. 17.

⁵⁷ Tamtéž, s. 124.

⁵⁸ Podle Dismana je populace základní soubor jednotek, o kterých předpokládáme, že budou pro závěry výzkumu platné. Vzhledem k tomu, že nejsme schopni zkoumat celou populaci, je nutné ji redukovat na výzkumný vzorek (výběrový soubor), kterým skupina jednotek, které skutečně pozorujeme. Tento vzorek

školní docházky do ukončení studií, to je příprav na své budoucí povolání. Podmínkou je, že tyto osoby žijí v dětském domově. Současně další zkoumanou populací jsou ředitelé, či zaměstnanci příslušných dětských domovů, které dětem zprostředkovávají přístup k informacím. Vzorkem jsou oslovené dětské domovy a náhodně vybrané děti a dospívající z těchto dětských domovů a příslušní zaměstnanci.

2.5 Technika sběru dat

Pro účely tohoto výzkumu byla zvolena efektivní technika sběru dat a to dotazník, který je určen pro písemný způsob získávání dat. Výhodou dotazníku je, že umožňuje poměrně snadno získat informace od relativně obsáhlého množství jedinců a při porovnání s dalšími technikami je ve vztahu k časovému limitu snadněji realizovatelný. Neklade nároky na přítomnost výzkumníka, není potřeba, aby byl při samotném vyplňování dotazníků a respondent má tímto prostor na samostatné rozhodnutí, kdy příslušné otázky vyplní. Kladem dotazníku je také anonymita respondenta, která je relativně přesvědčivá a tím zvyšuje ochotu respondentů odpovídat.

Nejprve bylo nutné získat údaje o všech dětských domovech, které se v České republice nachází. Potřebné údaje byly získány z rejstříku všech škol a školských zařízení na internetových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, kde jsou tyto informace dostupné.⁵⁹

Původně bylo zamýšleno, že dotazníky rozdají na základě telefonické domluvy s vedením dětského domova či po osobní návštěvě dětského domova. Dotazníky by byly doručeny osobně a následně, po stanovené době, opět vyzvednuty osobně nebo by se k tomuto kroku již dala využít pošta. Toto zkoumání mělo být uskutečněno ve všech jednotlivých krajích, s cílem získat dotazníky minimálně z jednoho dětského domova jako „zástupce“ příslušné kraje, a to z důvodu snahy o zmapování situace v celé České republice. Důvodem této plánované metody bylo samozřejmě získat zpět co nejvíce dotazníků, protože je obecně známo, že návrat dotazníků zasílaných poštou je nesmírně nízký. Tato metoda se bohužel ukázala jako nerealizovatelná a to z mnoha důvodů.

vybíráme náhodně, abychom výsledky, mohli co nejlépe reprezentovat na známých i neznámých vlastnostech populace.

⁵⁹ Rejstřík škol (verze 2.04) [online]. © MŠMT 2006 [cit. 2011-05-03]. Dostupný z [www: http://rejskol.msmt.cz](http://rejskol.msmt.cz).

Při telefonické komunikaci většinou vznikl problém se získáním kompetentní osoby s odkazem na opětovné kontaktování dětského domova v jiný čas či den nebo byla telefonní čísla zcela nedostupná či nefunkční. Osobní návštěva dětských domovů v různých krajích byla časově, finančně i organizačně velmi náročná a v podstatě neproveditelná.

Z těchto důvodů bylo nutné změnit celkový postup. Jako nejvhodnější se ukázala možnost prostřednictvím elektronické komunikace a následné oslovení dětských domovů pomocí e-mailu. Z důvodu očekávané nízké návratnosti dotazníků byly osloveny všechny dětské domovy, vždy v příslušném kraji, u kterých bylo možné dohledat e-mailovou adresu. Součástí e-mailu byl krátký průvodní dopis s prosbou spolupráci a s vysvětlením základních informací o mě, výzkumu a jeho účelu a možnostech spolupráce. Jako příloha každého e-mailu byly oba dotazníky a to jak pro zaměstnance, tak dotazník pro děti a dospívající, oba ve formátu Microsoft Word - doc. Dětské domovy si následně vyžádaly zaslání papírových dotazníků poštou, nebo si je samy vytiskly a poté zaslaly poštou vyplněné, nebo je vyplnili přímo elektronicky, což bylo asi 10% všech navracených dotazníků.

Vytvářený dotazník byl zpracováván v souladu se zásadami tvorby tohoto nástroje.⁶⁰ Finální podoby těchto dotazníků byly s úsilím o co nejlepší zpracování mnohokrát konzultovány se dvěma sociology.

V následující části textu budou přiblíženy oba dotazníky. V obou dotaznících je používán systém uzavřených, polootevřených a otevřených otázek. V jednotlivých dotaznících uzavřené otázky nabízejí soubor možných alternativ, ze kterých respondent vybírá vhodnou odpověď.⁶¹

První dotazník je určen pro zaměstnance dětských domovů, kteří zprostředkovávají obyvatelům dětského domova přístup k informacím. Finální podoba dotazníku zahrnuje 34 otázek. Otázky je možné rozvrhnout do několika souborů, které na sebe logicky navazují. První množinou (1. – 5.) jsou otázky identifikační, které identifikují a přibližují dětský domov. Další otázka se ptá, jestli má dětský domov knihovnu a následující otázky (7. – 14.) se týkají příslušné knihovny. Pokud dětský domov knihovnu nemá, je rovnou odkázán na otázku č. 15, která se ptá, zda děti mají přístup k počítačům. Skupina následujících otázek (16. – 27.) rozvíjí informace o tomto přístupu, jakým způsobem mohou děti počítače využívat, jak často, jestli mají přístup

⁶⁰ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele*, 2009. 372 s.

⁶¹ Tamtéž, s. 127.

k internetu apod. Další skupina otázek (28. – 31.) se týká opět knihovnické oblasti a to, jestli dětský domov spolupracuje s nějakými dalšími knihovnami a zda se v dětském domově konají nějaké knihovní akce. Další dvě otázky jsou z oblasti elektronického prostředí pro získání informací o elektronické čtečce knih. Poslední otevřená otázka slouží spíš jako prostor pro doplnění dalších údajů, zvláštností či zajímavostí. Dotazník je k vidění v **příloze č. 1**.

Druhý dotazník je určen dětem a dospívajícím, kteří žijí v dětském domově. Konečná podoba dotazníku obsahuje 21 otázek, které jsou také uspořádány do menších logických celků. První skupinou jsou identifikační otázky, které zjišťují věk, pohlaví, školu a dětský domov, ve kterém respondent žije. Tyto otázky nejsou číslovány. Další obsáhlou množinou (1. – 12.) jsou otázky týkající se knih. Tyto otázky mapují situace, které se vztahují ke čtenářství. Následuje skupina otázek (13. – 16.), které se vztahují k možnostem navštěvovat jiné knihovny mimo dětský domov a ke knihovnickým akcím, které organizuje dětský domov pro své obyvatele. Množina otázek (17. – 20.) se týká používání a přístupu k počítači a internetu. Poslední otázka se zabývá všemi médii, jako takovými a zjišťuje, které z uvedených médií využívají děti v dětských domovech nejvíce. Dotazník je k vidění v **příloze č. 2**.

Oba dotazníky jsou samozřejmě doplněny o stručné úvodní informace⁶², součástí dotazníku je i poděkování za vyplnění. Maximální termín pro vyplnění obou dotazníků jsem od doby doručení byl stanoven na 14 dní.

V rámci malého předvýzkumu bylo testováno vhodné zpracování a funkčnost dotazníku určeného pro děti. Předvýzkum byl realizován s pomocí mých přátel a ověření vhodnosti dotazníku bylo zkoušeno na jejich mladších sourozencích. Tyto osoby měly možnost dotazník vyplnit a poskytnutí jejich zpětné vazby přispělo k tomu, aby byl dotazník upraven tak, aby byl pro děti srozumitelný a zároveň plnil svou funkci.

Po uskutečnění sběru dat bylo získáno 15 relevantních dotazníků od kompetentních zaměstnanců dětských domovů a 181 dotazníků od dětí a dospívajících, použitelných pro následnou analýzu.

⁶² Informace o představení výzkumu, ujištění o anonymitě atd.

2.6 Technika analýzy dat

Kvantitativní data, získané prostřednictvím dotazníkového šetření byly vyhodnoceny příslušnými způsoby. Výsledky výzkumu byly zpracovány v programu SPSS Statistics verze 17.0 a programu Microsoft EXCEL. Program SPSS byl použit ve zkušební verzi přístupné na 30 dní.⁶³ Byla zjišťována přítomnost jevů ze stanovených výzkumných otázek a tyto jevy byly dále pojmenovávány a následně seskupovány do tématických celků. Výsledky, které vyplynuly z analýzy jsou použity při ověřování platnosti hypotéz.

Po sesbírání dat a následném vytvoření šablon v programu SPSS, které byly předpřipravené pro budoucí ukládání dat, se získané data zpracovávaly formou přepisu a dále se pokračovalo v jejich třídění. S hrubým materiálem, který byl rozčleněný, byla prováděna prvostupňová analýza dat. V dalším kroku byla prováděna druhostupňová analýza dat. V následující analytické části jsou interpretovány výsledky tohoto šetření. Tyto výsledky jsou rovněž přehledně znázorněny ve formě tabulek a grafů.⁶⁴ Závěry šetření jsou použity v návrzích na zlepšení rozvoje dětského čtenářství.

⁶³ Program SPSS Statistics verze 17, dostupný na www adrese: <http://spss.en.softonic.com/>.

⁶⁴ Grafy a tabulky jsou dispozici přímo v následujícím textu a v přílohách.

3 Analytická část

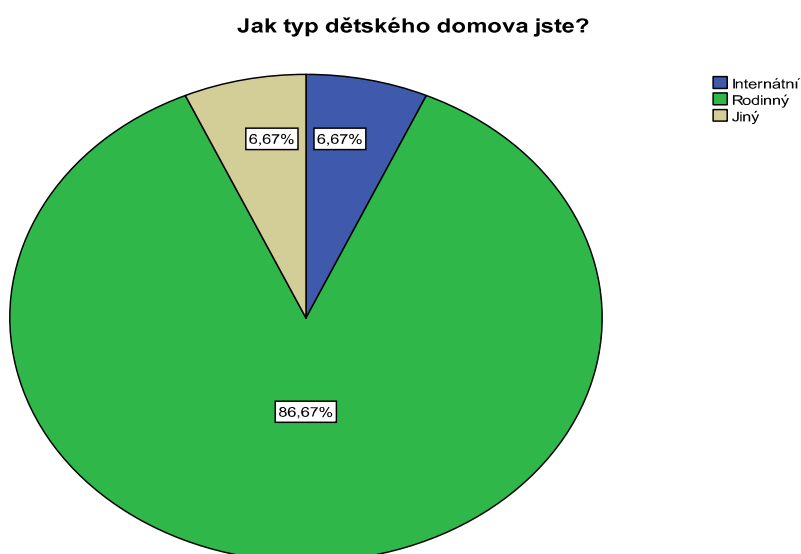
Jako první jsou uvedeny výsledky analýzy dotazníku pro zaměstnance dětských domovů. V následující části jsou představeny výsledky analýzy dotazníku pro děti a dospívající. V těchto částech práce jsou současně uvedeny skutečnosti, které vyplývají z práce s oběma druhy dotazníku současně. Je důležité připomenout, že dotazníky byly získány od patnácti dětských domovů.

3.1 Dotazník pro zaměstnance

Otázka č. 1: Jaký typ dětského domova jste?

První identifikační otázka zjišťovala, jakým typem je konkrétní dětský domov. Na výběr byly tři odpovědi, z toho dvě uzavřené odpovědi a to internátní a rodinný typ, otevřená odpověď byla možnost: jiný a zde ji respondent měl vypsát. Z celkového počtu došlých odpovědí převažuje rodinný typ dětského domova – odpovědělo třináct respondentů, což je 86,67% všech dotazovaných dětských domovů. Jeden dětský domov byl internátního typu a jeden dětský domov je kombinovaný – internátní s rodinným dohromady. Viz. graf č. 1.

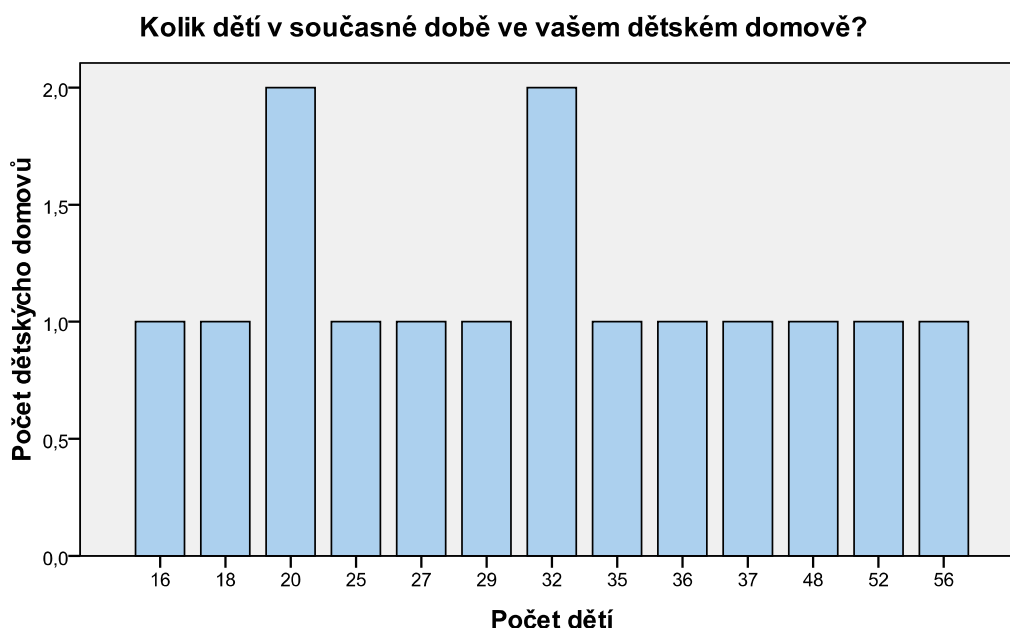
Graf č. 1 k otázce č. 1

Otázka č. 2: Kolik dětí v současné době máte ve vašem dětském domově?

Druhá otázka byla otevřená a respondent měl uvést počet dětí, které žili v době dotazníkového šetření v konkrétním dětském domově. Jak je vidět z následujícího grafu, nejmenší počet dětí ve zkoumaných dětských domovech je 16 a nejvyšší počet dětí je 56. Průměrně je v těchto dětských domovech 32 dětí. Dohromady všechny dotazované dětské domovy mají 431 dětí.

Graf č. 2 k otázce č. 2

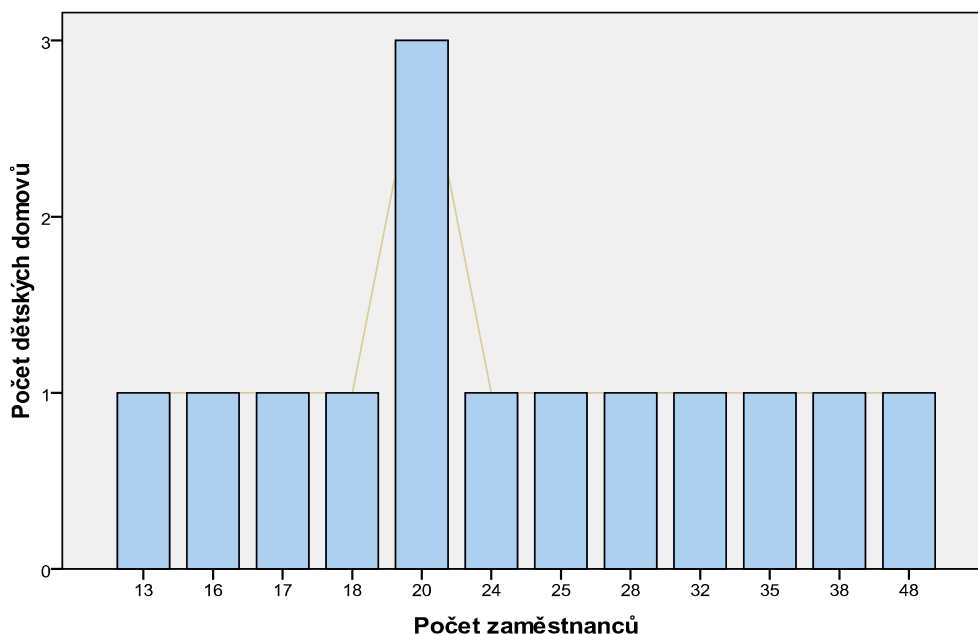
Otázka č. 3: Kolik má váš dětský domov zaměstnanců?

Tato otázka byla opět otevřená a respondent měl uvést počet zaměstnanců v konkrétním dětském domově. Z následujícího grafu vyplývá, že nejmenší počet zaměstnanců je 13 a nejvyšší počet zaměstnanců je 48. Průměrně je ve zkoumaných dětských domovech 26 zaměstnanců. Když porovnáme výsledky první a druhé otázky zjistíme, že na jedno dítě připadá méně než jeden zaměstnanec dětského domova. Tato situace není žádoucí. Dítě, které vyrůstá v normální rodině má pro sebe minimálně jednu osobu – rodiče, ať už otce nebo matku, v lepším případě oba rodiče. Už zde je viditelný rozdíl mezi dítětem vyrůstajícím v dětském domově a v rodinném prostředí.

Dítě z dětského domova nemá díky této situaci příležitost vytvořit si citovou vazbu aspoň na jednu osobu.

Graf č.3 k otázce č. 3

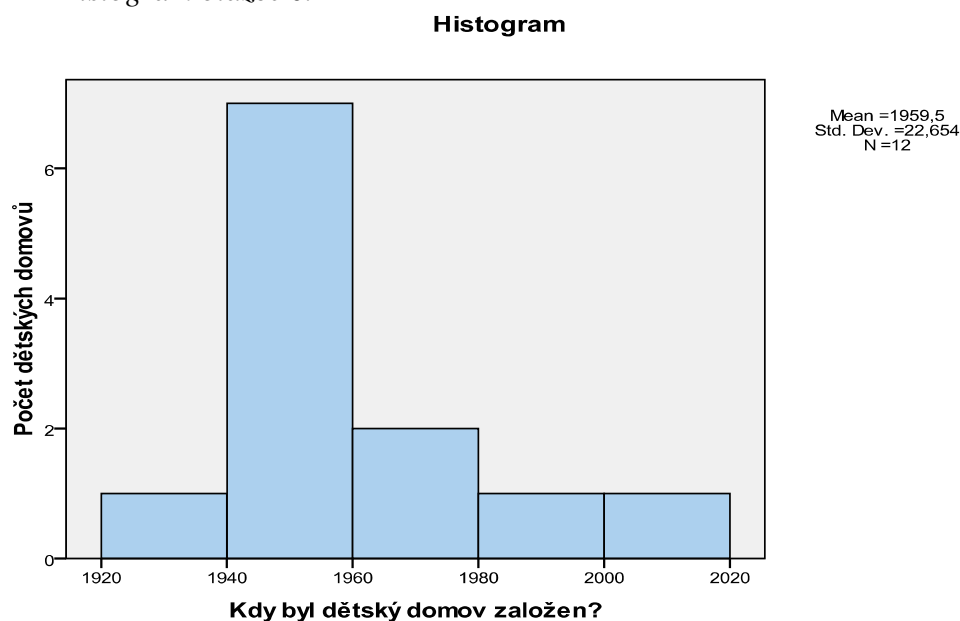
Kolik má váš dětský domov zaměstnanců?

Otázka č. 4: Kdy byl Váš dětský domov založen?

Tato otázka byla také otevřená, tři respondenti na tuto otázku neodpověděli. Z daných odpovědí byl nejstarší dětský domov založen v 1920 a nejnovější v roce 2008. Viz. graf. č. 4. Nejvíce dětských domovů bylo založeno během deset let po druhé světové válce, což odpovídalo soudobé situaci, kdy po válce bylo hodně siroteků a domy pro sirotky byly velmi potřebné. V současné době vzrůstá počet dětských domovů a to z důvodu přebudovávání dětských domovů na dětské domovy rodinného typu a díky snaze mít spíše malé dětské domy, které mohou být lepší formou náhrady za vlastní rodinu.

Graf č. 4 - Histogram otázky č. 4

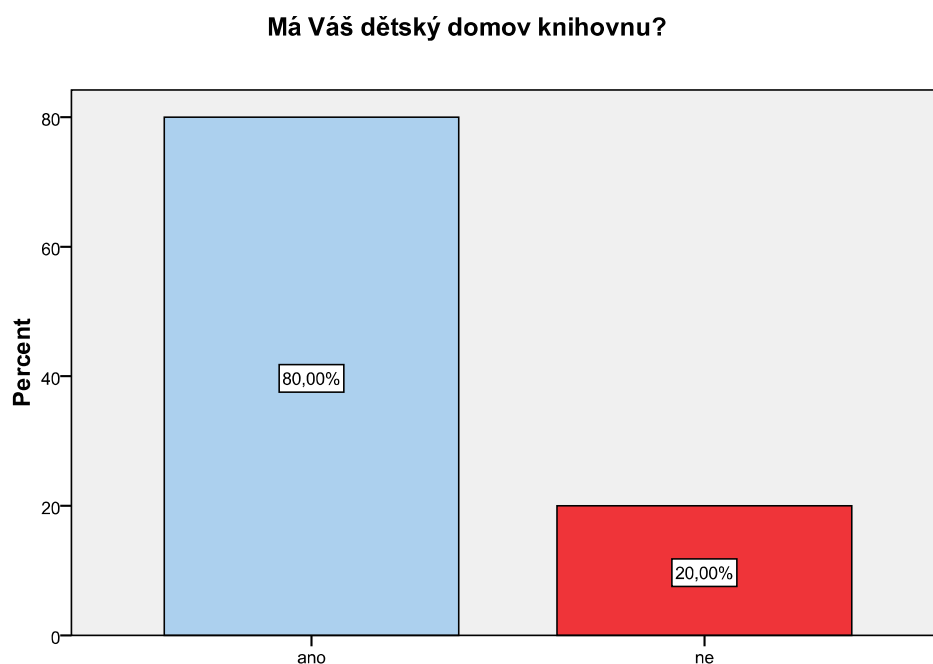
Otázka č. 5: Pokud můžete uveďte zdroj financování

Tato otázka byla otevřená. Na tuto otázku odpověděli všechny dotazovaní respondenti. U 80% dětských domovů je nejčastějším zdrojem financování krajský úřad, tuto odpověď uvedlo 12 respondentů. Dva dětské domovy jsou financovány přímo z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Jeden dětský domov je současně financován krajským úřadem i Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Otázka č. 6: Má Váš dětský domov knihovnu?

Tato otázka byla uzavřena s možnostmi odpovědí ano nebo ne. Na tuto otázku odpověděli všichni respondenti. Z následujícího grafu je patrné, že knihovnu má 80% všech odpovídajících dětských domovů, knihovnu nemá 20%, což jsou tři dětské domovy. Jeden dětský domov knihovnu nemá, ale knihy pro děti jsou umístěny na jednotlivých skupinách. Tato situace, že ne každý dětský domov má svou vlastní knihovnu není zcela ideální. Lze předpokládat, že tato situace se bude opakovat u dalších nezkoumaných dětských domovů. Je důležité, aby každý dětský domov měl knihovnu a děti tak měly primární přístup k literatuře v prostředí, ve kterém vyrůstají.

Graf č. 5 - K otázce č. 6

Na následujících skupinu otázek (8) odpovídalo pouze dvanáct dětských domovů, které mají knihovnu. V připojených grafech je ale vždy pro přehlednost znázorněna i možnost, kdy dětský domov neodpověděl.

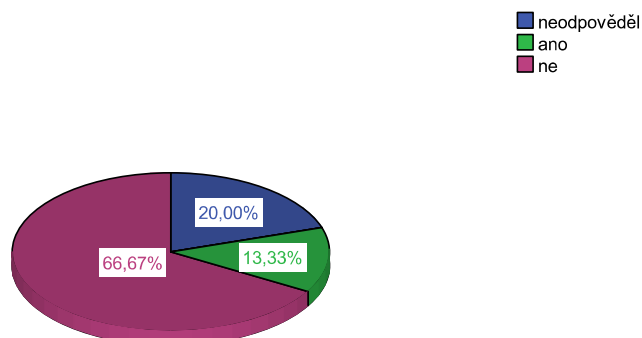
Otázka č. 7: Má vaše knihovna samostatnou místnost?

Tato otázka byla uzavřena a nabízela dvě možnosti a to odpověď ano a ne. Pouze dva dětské domovy (13% z celého vzorku) mají knihovnu v samostatné místnosti.

67% dětských domovů nemá pro svou knihovnu určenou speciální místnost.

Graf č. 6 - K otázce č. 7

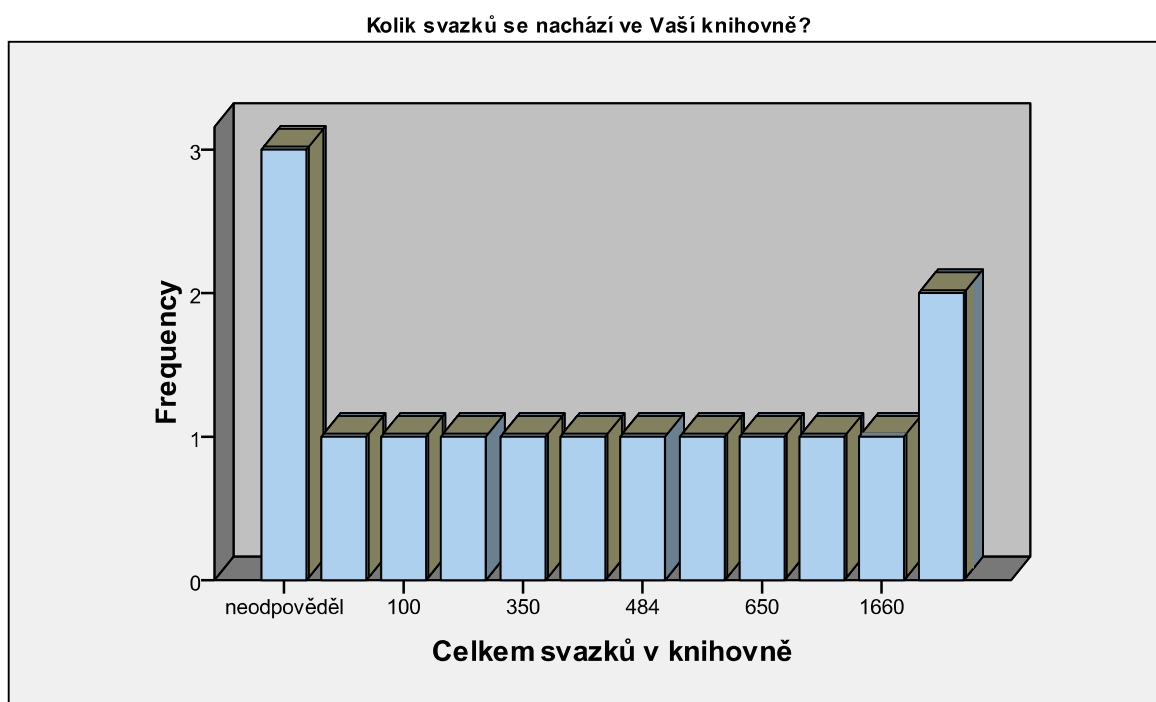
Má Vaše knihovna samostatnou místnost?

Otázka č. 8: Kolik svazků se nachází ve vaší knihovně?

Tato otázka byla otevřená a měla tři podčásti a to kolik celkem mají dětské domovy knih, kolik beletrie a kolik populárně naučné literatury. Celkový nejmenší počet svazků v dotazovaných knihovnách je 90 knih a nejvíce 2000. Průměrně mají knihovny dětských domovů 646 všech knih. Knihovny obsahují průměrně 328 beletristických knih, nejméně 30 knih a nejvíce 1800 knih. Populárně-naučné literatury se v těchto knihovnách nachází průměrně 157 knih. Minimální počet knih s touto tematikou je dotazovaných knihovnách 50 a maximálně 1000 kusů. Výsledky této otázky také přímo souvisí s rokem vzniku dětského domova. Dětské domovy, které vznikly nejdříve, mají největší knihovní fond.

Graf č. 7 - K otázce č. 8

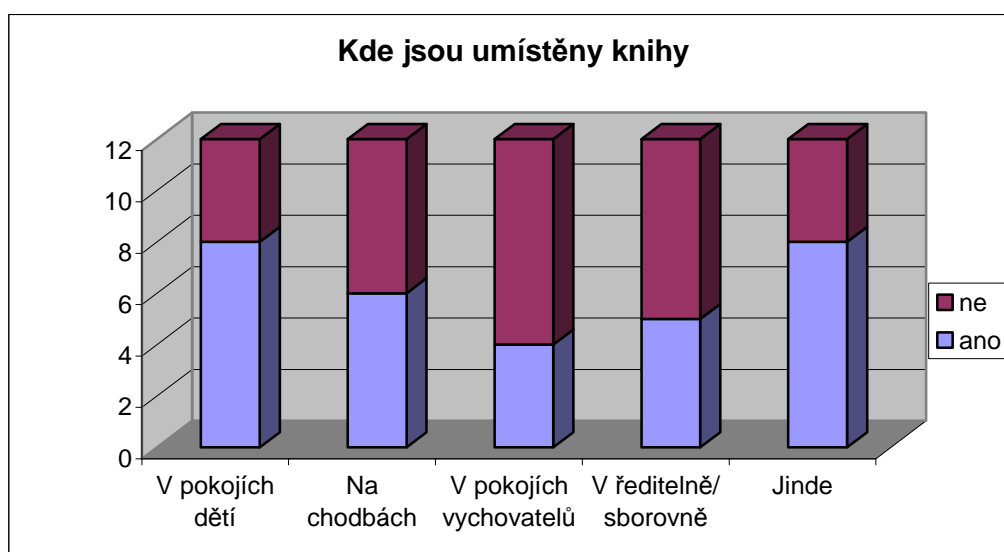
Otázka č. 9: Kde jsou umístěny knihy?

Respondenti v této otázce měli možnost vybrat více odpovědí současně. Jedna odpověď také umožňovala doplnit, kde jinde se u nich knihy nachází. Jak je patrné z následujícího grafu, nejvíce knih je umístěno v dětských pokojích. Tento výsledek, který vyplynul ze dotazníkového šetření, je pozitivní, protože díky tomuto umístění dětí

mají nejlepší přístup ke knihám. Šest dětských domovů má umístěno knihy na chodbách, čtyři dětské domovy mají knihy v pokojích vychovatelů a pět domovů ukládá své knihy do ředitelny nebo sborovny.

Možnost jinde zvolilo osm dětských domovů – jejich knihy se nacházejí také v hernách, klubovnách, obývacích pokojích, ve společenské místnosti a jedna odpověď byla, že každý byt dětského domova má svou samostatnou knihovnu.

Graf č. 8 - K otázce č. 9

Otázka č. 10: Jak často mají děti možnost vypůjčit si něco z knihovny dětského domova?

Tato otázka byla uzavřena a byly zde na výběr tyto možnosti: 6–7 dní v týdnu, 4–5 dní v týdnu, 2–3 dny v týdnu, 1 den v týdnu, méně často než 1 den v týdnu. Odpověď 2-3 dny v týdnu a méně často než 1 den v týdnu nezvolil ani jeden respondent. Z příslušného grafu plyne, že děti si mohou půjčovat knihy 6-7 dní v týdnu (odpovědělo 9 respondentů), což v podstatě znamená, že si knihy mohou půjčovat kdykoliv, bez nějakého přílišného omezení. Ve dvou dětských domovech si děti mohou půjčovat knihy 4-5 dní v týdnu. V jednom dětském domově mají tuto možnost pouze 1 den v týdnu.

Graf č. 9 - K otázce č. 10

Otázka č. 11: Odebírá Vaše knihovna časopisy pro děti?

Otázka, jestli knihovna dětského domova, odebírá časopisy pro děti byla uzavřena s možnostmi odpovědi ano a ne. Na tuto otázku zvolili všichni respondenti odpověď ano, takže všechny dětské domovy odebírají časopisy určené dětem.

Otázka č. 12: Kolik peněz dostává Vaše knihovna průměrně ročně na nákup knih?

Tato otázka byla otevřená a respondenti měli možnost vypsát kolik korun dětský domov získává na nákup knih. Výsledky této otázky nejsou uspokojující, ale bohužel odrážejí reálnou situaci v dětských domovech. Ze šetření vyplynulo následující: jeden dětský domov získává 10000 Kč, další 15000 Kč, třetí 2000 Kč a další 5000 Kč. Další respondent uvedl, že záleží na domluvě s ředitelkou dětského domova, většinou 1000 – 3000 Kč. Jeden respondent uvedl, že dětský domov nedostává finance přímo na knihy, pokud chtějí koupit knihy, tak tyto peníze musejí „uškudlit“, nebo získat od sponzorů. Další čtyři respondenti uvedli, že peníze získávají podle potřeby, dva respondenti neodpověděli. Uvedené částky, které dětské domovy dostávají na nákup knih jsou tragický nízké. Když uvážíme, že průměrná encyklopedie stojí v současné době kolem 1000 Kč a kniha beletrie průměrně 250 Kč, spíše i 300 Kč⁶⁵, dětský domov tedy nemá velkou možnost nakupovat nové knihy do svých knihoven a rozšiřovat či obměňovat

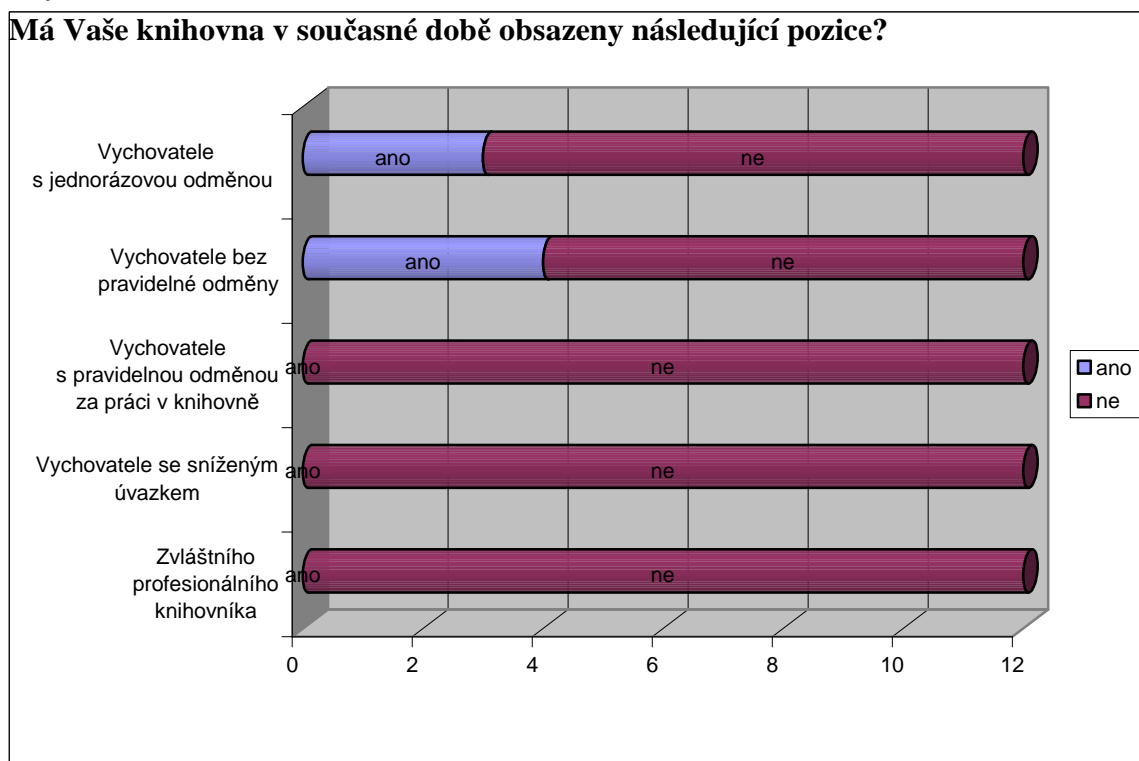
⁶⁵ Jako příklad uvádím ceny 2 knih z internetového knihkupectví Kosmas. Dostupného na [www: http://www.kosmas.cz/](http://www.kosmas.cz/). Oblíbená dětská kniha J.K. Rowlingové - Harry Potter a věžeň z Azkabanu, cena k 2.5.2011 – 314 Kč. Oblíbená obsáhlá encyklopedie Člověk - Obrazová encyklopedie lidstva, nakladatel Kníží klub, cena k 2.5.2011 – 1259 Kč.

svůj fond. Nedostatek financí investovaných do knih je patrný a plynou z něj následující problémy. Knihovna dětského domova může mít dvě možnosti, jak s penězi naložit a to buď kupovat kvalitní knihy s vědomím, že jich bude moci koupit jen velmi málo nebo kupovat levné knihy (např. v prodejně Levné knihy), které naneštěstí nemají vždy vysokou hodnotu (ať obsahovou, či estetickou) a nabídka těchto knih je značně omezena. Tímto se knihovna pro děti stává méně zajímavou a inspirující. Děti, které rády čtou knihy, už mají nejspíš převážnou většinu knih přečtených a děti, které by měly být přilákány ke čtení nemá co zaujmout. Zdá se, že touha dětí, po nových aktuálních knihách je zůstává spíše neuspokojena.

Otázka č. 13: Má Vaše knihovna v současné době obsazeny následující pozice?

Otázka č. 13 byla uzavřená s možnostmi výběru odpovědi ano či ne. Z následujícího grafu vidíme, že ani jeden dětský domov nemá knihovnu, ve které by byl zaměstnán profesionální knihovník, vychovatel s pravidelnou odměnou za práci v knihovně nebo vychovatel se sníženým úvazkem. Čtyři respondenti uvedli, že mají vychovatele bez pravidelné odměny. Tři dětské domovy mají vychovatele, který se stará o knihovnu a bývá odměněn jednorázově. Tyto odpovědi úzce souvisí s předchozí otázkou, kdy dětské domovy dostávají velice málo financí na nákup knih. Tímto tedy vzniká předpoklad, že nejsou peníze na to, aby knihovna mohla speciálně platit vychovatele, který se stará o knihovnu, natož aby v dětských domovech pracoval profesionální knihovník. Finanční motivace vychovatelů, kteří mají na starosti knihovnu, není pouze jediným motivačním prvkem pro rozvoj čtenářství u dětí z dětských domovů, ale je důležitou součástí. Již při tak náročném vytížení by měl být vychovatel odměňován za práci v knihovně. Tato práce vyžaduje nejen zájem, ale také celoživotní vzdělávání. Pokud není možnost odměňovat vychovatele finančně, měla by mu být aspoň poskytnuta možnost účastnit se konferencí, seminářů a odborných školení pro zaměstnance dětských knihoven. Toto rozšiřování poznatků by vychovatel mohl uplatňovat nejen při nákupu nových knih, ale také při organizování akcí s knižní tematikou.

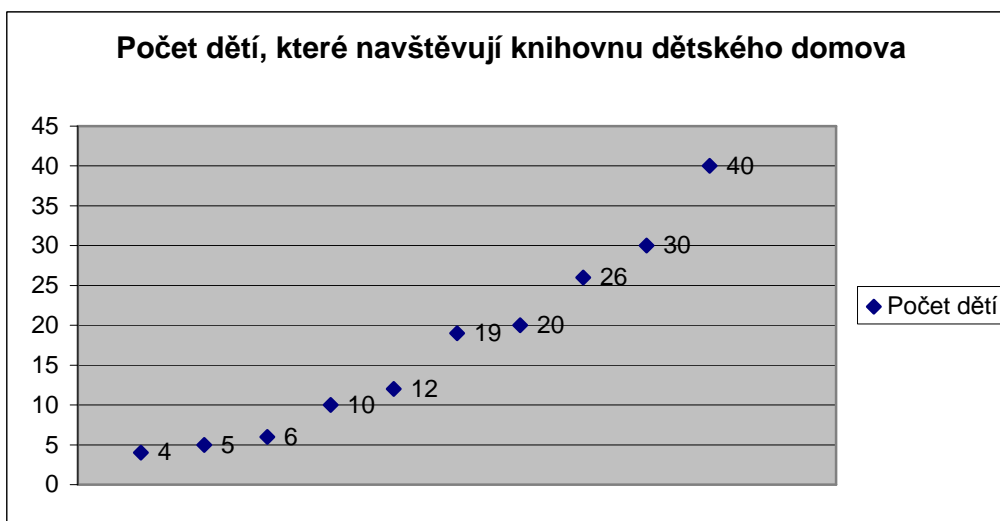
Graf č. 10 - K otázce č. 13

Otázka č. 14: Jaký je v současné době počet dětských čtenářů, kteří navštěvují knihovnu Vašeho domova?

Tato otázka byla otevřená a respondent zde měl uvést počet dětí, které navštěvují knihovnu dětského domova. Minimální počet dětí, které navštěvují knihovnu dětského domova, jsou 4 děti, maximální počet dětí 40. Těchto čtenářů je průměrně 17. Celkový počet dětí, které využívají knihovnu ve všech dětských domovech je 172. V porovnání s celkovým počtem dětí v dotazovaných dětských domovů, který je 431. Počet čtenářů dětských knihoven není nijak objemný a je možné, že je to z důvodů, které jsou uvedeny výše.

Graf č. 11 - K otázce č. 14

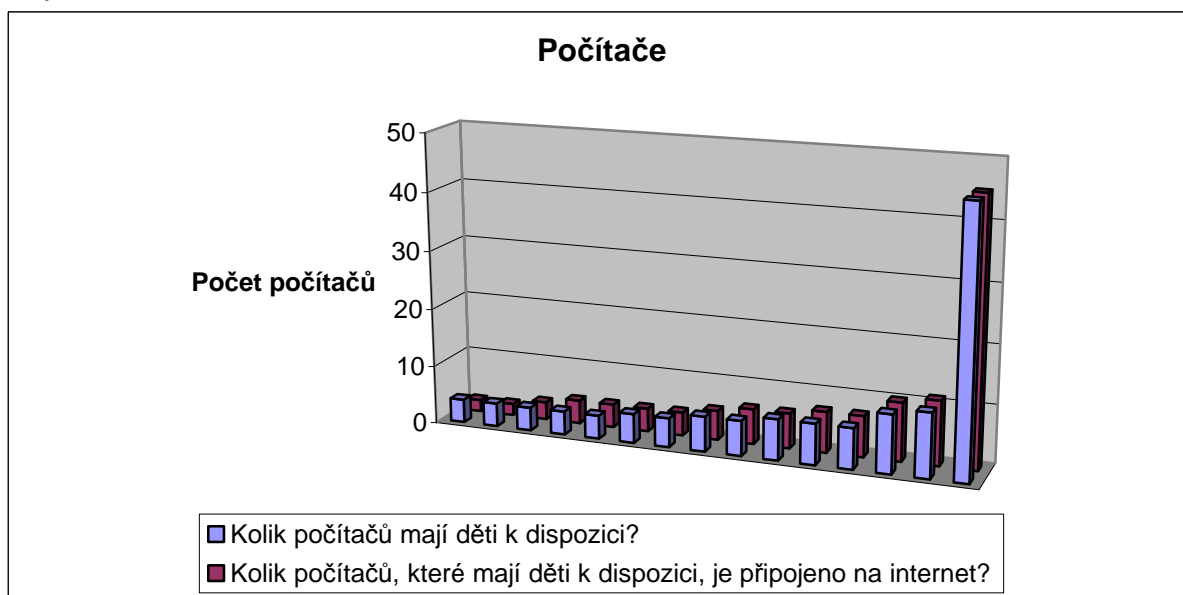
Otázka č. 15: Mají děti ve Vašem domově přístup k počítači?

Otázka, jestli děti mají přístup k počítači byla uzavřená s možností odpovědi ano či ne. Ano byla odpověď všech respondentů. Výsledkem tedy je, že všechny děti mají přístup k počítači.

Otázka č. 16: Kolik počítačů mají děti k dispozici? a Otázka č. 17: Kolik počítačů, které mají děti k dispozici, je připojeno na internet?

Tyto dvě otázky jsou spojeny do jednoho grafu. Obě otázky byly otevřené, respondent měl uvést počet počítačů, které děti mohou využívat a kolik z těchto počítačů je síťově připojeno k internetu. Nejmenší počet počítačů, které mají děti k dispozici je 4, nejvyšší počet počítačů je 45. Tento velký počet počítačů má dětský domov, ve kterém je v současné době 56 dětí, takže se řadí mezi velké dětské domovy. V dotazovaných patnácti dětských domovech mají děti k dispozici celkem 129 počítačů z toho 120 připojených na internet.

Graf č. 12 - K otázce č. 16 a č. 17

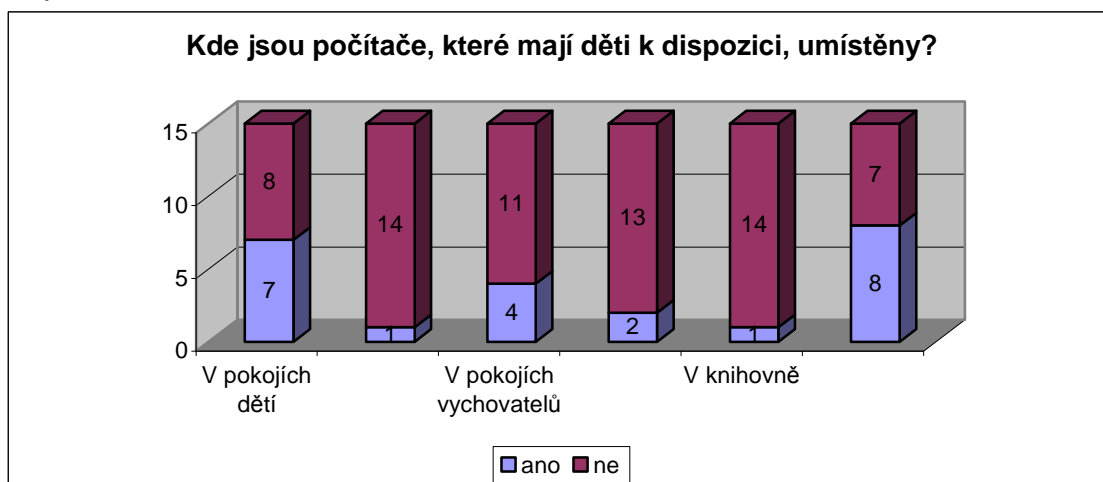

Otázka č. 18: Kde jsou počítače, které mají děti k dispozici, umístěny?

U této otázky měli respondenti možnost vybrat více odpovědí současně. Jedna odpověď také umožňovala doplnit, kde jinde se počítače nachází. Jak je vidět v příslušném grafu, nejvíce počítačů (8) je umístěno v jiném prostoru. Dva respondenti uvedli, že se počítače nacházejí v herně, další dva napsali, že počítače jsou v obývacím pokoji. Další počítače se nacházejí v klubovně, jídelně, počítačové učebně a ve zvláštní místnosti. V dětských pokojích je umístěno 7 počítačů, 4 počítače v pokojích vychovatelů, 2 počítače jsou ve studovně a nejméně počítačů je umístěno na chodbách a to 1 počítač.

Z těchto výsledků je patrné, že se počítače nacházejí v prostorách, kde děti tráví nejvíce svého volného času a to jsou vlastní pokoje, obývací pokoje a herny.

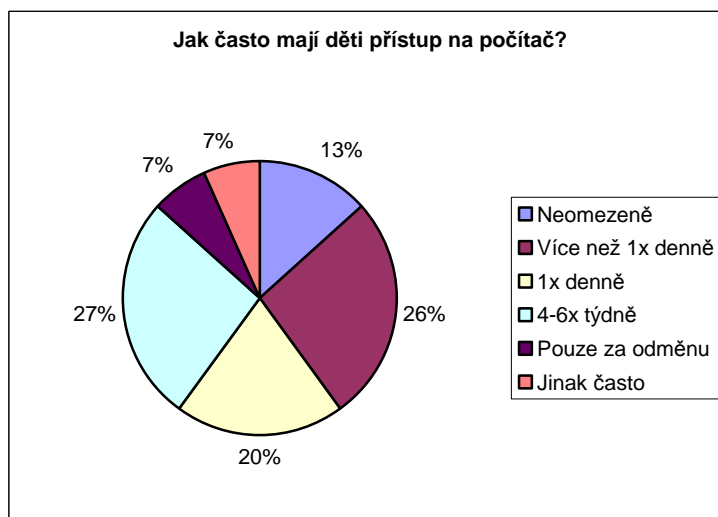
Graf č. 13 - K otázce č. 18

Otázka č. 19: Jak často mají děti přístup na počítač?

Tato otázka byla částečně uzavřená a byly zde na výběr tyto možnosti: neomezeně, více než 1x denně, 1x denně, 4-6x týdně, 2-3x týdně, 1x týdně, méně než 1x týdně, pouze za odměnu. Další možností byla odpověď - jinak často a tuto kolonku měli respondenti vypsát. Možnosti méně než 1x týdně, 1x týdně, 2-3x týdně si nevybral ani jeden respondent. Z příslušného grafu plyne, že děti nejčastěji mohou užívat počítač používat více než 1x denně (4 dětské domovy) a 4-6x týdně (4 dětské domovy). Ve třech dětských domovech mohou děti pracovat s počítačem 1x denně a ve dvou domovech mohou počítač využívat zcela bez omezení. V jednom dětském domově počítač děti používají za odměnu a v dalším podle potřeby. Viz. graf č. 14.

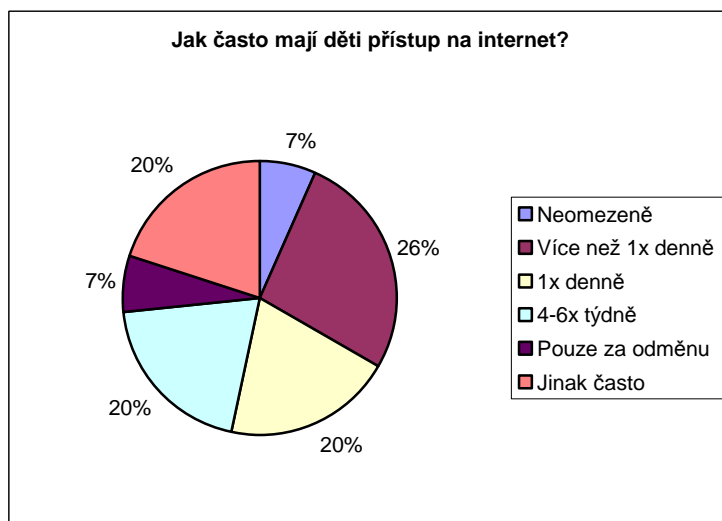
Graf č. 14 - K otázce č. 19

Otázka č. 20: Jak často mají děti přístup na internet?

Tato otázka byla stejně jako předchozí částečně uzavřená a byly zde na výběr stejné možnosti: neomezeně, více než 1x denně, 1x denně, 4-6x týdně, 2-3x týdně, 1x týdně, méně než 1x týdně, pouze za odměnu a poslední možnost byla odpověď - jinak často a tuto kolonka byla volná k vypsání. Ani jeden respondent si opět nevybral možnosti méně než 1x týdně, 1x týdně, 2-3x týdně. Jak lze vidět v příslušném grafu, děti nejčastěji mohou využívat internet používat více než 1x denně (čtyři dětské domovy). Ve třech dětských domovech mohou děti pracovat s internetem 1x denně nebo 4-6x týdně. Ve dvou domovech mohou počítač využívat zcela bez omezení. V jednom dětském domově mohou internet používat bez omezení a dalším internet děti mohou používat za odměnu. Další tři dětské domovy zvolily možnost jinak často a jejich děti internet používají podle potřeby nebo pro školní potřeby. Viz. graf č. 15.

Graf č. 15 - K otázce č. 20

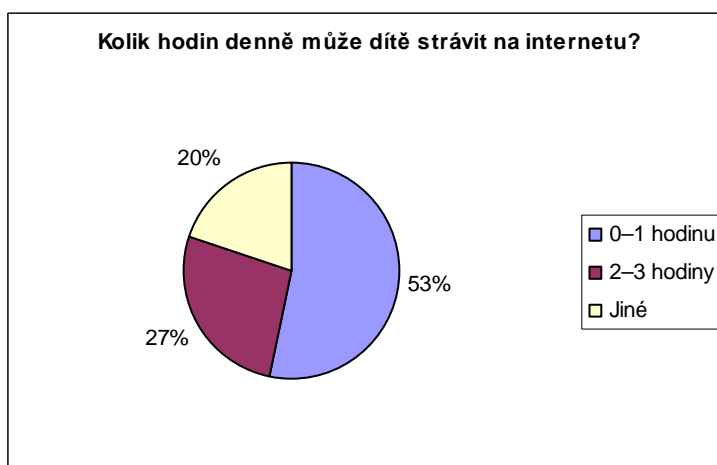

Otázka č. 21: Kolik hodin denně může dítě strávit na internetu?

Tato otázka byla stejně jako předchozí částečně uzavřená a byly zde na výběr tyto možnosti: 0–1 hodinu, 2–3 hodiny, 4–5 hodin, více než 5 hodin denně. Poslední možností bylo vypsát jiný časový údaj. Ani jeden respondent nevyužil možnost 4–5 hodin nebo více než 5 hodin denně. V osmi dětských domovech mohou děti využívat internet 0-1 hodinu denně, ve čtyřech dětských domovech 2-3 hodiny denně. Možnost,

jiné, zvolili tři respondenti. V těchto dětských domovech mohou děti používat internet podle potřeby, podle programu, který mají děti stanoven a v jednom dětském domově je čas strávený na internetu limitován 30 minutami. Z těchto posledních tří otázek je patrné, že děti mohou využívat počítač i s internetem převážně více než 1x denně. Maximálně hodinu denně může internet využívat 53% dětí, 27% dětí může používat několikrát denně 2-3 hodiny.

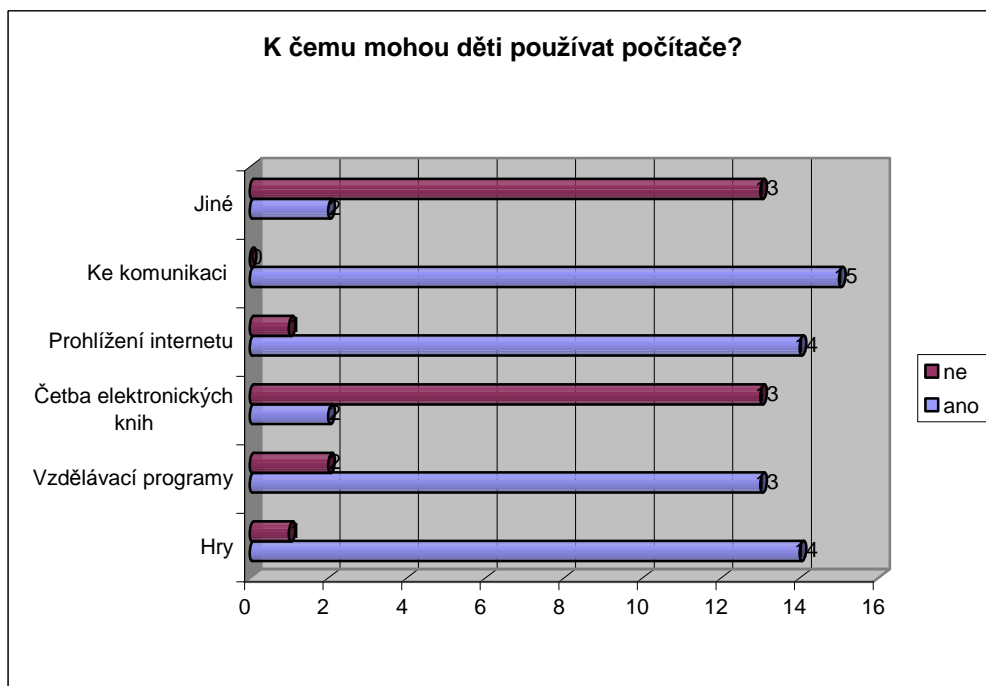
Graf č. 16 - K otázce č. 21

Otázka č. 22: K čemu mohou děti používat počítače?

V této otázce bylo umožněno označit více možností a to z tohoto výběru: hry, vzdělávací programy, četba elektronických knih, prohlížení internetu, ke komunikaci - SMS, e-mail, skype, ICQ, chat, Facebook, Twitter. Poslední byla možnost – jiné a tuto odpověď mohl respondent vyplnit. Všech patnáct respondentů uvedlo, že děti mohou počítač využívat ke komunikaci. Ve čtrnácti dětských domovech je umožněno na počítači hrát hry a brouzdat na webu. Vzdělávací programy užívá třináct dětských domovů. Překvapující je, že třináct dětských domovů neumožňuje četbu elektronických knih. Tato situace zřejmě nastala z důvodu nedostatečné informovanosti o této možnosti, ale také současné situaci, která panuje v České republice vzhledem k problematice autorských práv. Je možné, že kdyby vychovatelé měli více informací, mohli by dětem pomoci se zprostředkováním knih v elektronické podobě a děti, které tráví mnohem více času s počítačem, než z knihou v ruce, by tuto možnost uvítaly a začaly by více číst.

Graf č. 17 - K otázce č. 22

Otázka č. 23: Je ze strany vedení kontrolován obsah prohlížený na internetu?

Tato otázka byla uzavřená s možnostmi odpovědi ano či ne. 80% respondentů uvedlo, že kontrolují, to co děti dělají na internetu. Ve třech dětských domovech (20%) není prohlížený obsah kontrolován.

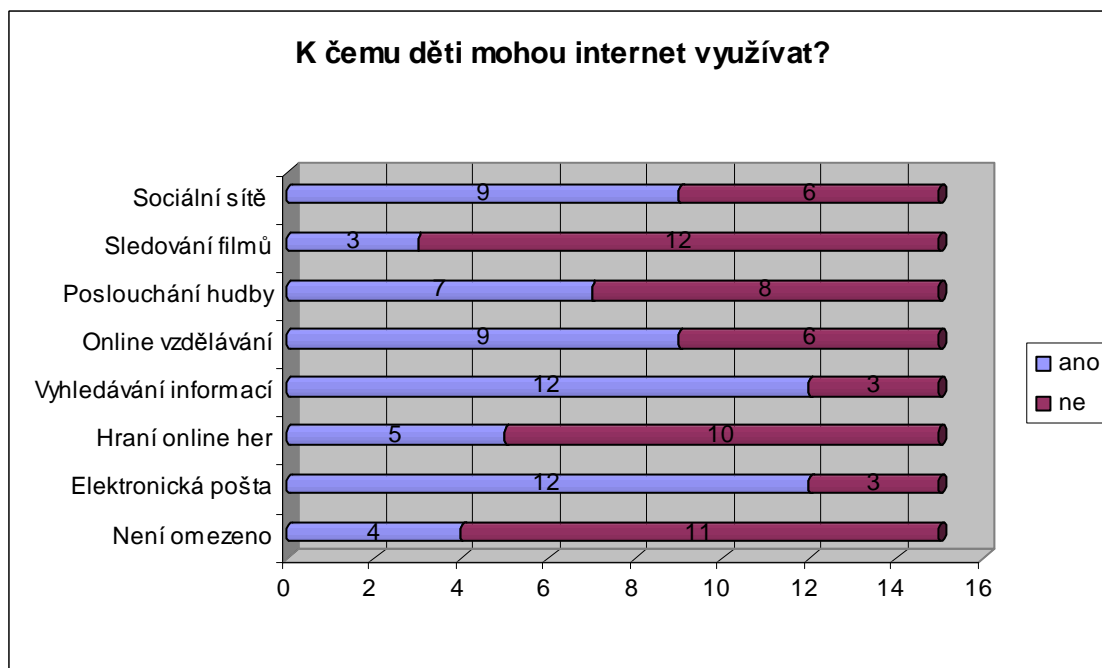
Otázka č. 24: Jak je obsah prohlížený na internetu kontrolován?

Tato otázka byla otevřená a osm respondentů využilo možnost sdělit, jakým způsobem kontrolují obsah prohlížený na internetu. Ve většině dětských domovech je kontrola prováděna tak, že děti nesmějí děti na internetu bez dozoru vychovatele nebo jsou děti během pobytu u počítače průběžně kontrolováni. V dalších dětských domovech se kontroluje historie webového prohlížeče po ukončení činnosti s počítačem. V jednom dětském domově mají děti zákaz přístupu na některé stránky. V dalším je dokonce blokována jedna sociální síť a to Facebook. Tento přístup není zcela správný. Dětem by tento přístup neměl být zakázán, ale mělo by jim být vysvětleno, jaká úskalí tyto sociální sítě přináší a jakým způsobem se v této oblasti pohybovat. V jednom dětském domově se počítače s internetem nacházejí v prostoru vychovatelny, takže pokud jej chce dítě využívat, může tak konat jedinečně pod dozorem vychovatele.

Otázka č. 25: K čemu děti mohou internet využívat?

Tato otázka umožňovala označit více možností a to z tohoto výběru: není omezeno, elektronická pošta, hraní on-line her, vyhledávání informací, on-line vzdělávání, poslouchání hudby, sledování filmů, sociální sítě (např. Facebook, Twitter, chat, diskusní skupiny), poslední možnost byla – jiné a zde byla možnost ji doplnit. Poslední možnost doplnění nevyužil ani jeden respondent. Daný výčet byl pro danou situaci dostatečný. Z následujícího grafu je patrné, že se v dětských domovech internet nejvíce pro vyhledávání informací (dvanáct respondentů) a elektronická komunikace (také dvanáct respondentů), dále pro přístup k sociálním sítím a on-line vzdělávání (obojí devět respondentů), k poslouchání hudby (sedm respondentů), hraní on-line her (čtyři respondenti), sledování filmů (tři respondenti). Důvod, proč jen tři dětské domovy umožňují dětem sledovat filmy on-line, je ten, že shlédnutí filmu zabírá hodně času a dětské domovy nemají tolik počítačů, aby tato možnost byla umožněna každému dítěti ve stejné míře. Z tohoto důvodu vedení domova raději preferuje činnosti, které nejsou tak náročné na čas a dítě je na požádání může rychle ukončit.

Graf č. 18 - K otázce č. 25

Otázka č. 26: Využíváte či nevyužíváte počítače jako nástroj ke vzdělávání dětí? a

Otázka č. 27: Jak využíváte počítač při vzdělávání dětí?

Tyto dvě otázky jsou spojeny dohromady, jelikož spolu souvisí. První otázka byla uzavřená. Všechny dětské domovy uvedly, že využívají počítač jako nástroj ke vzdělávání dětí.

K druhé otázce měli respondenti napsat jakým způsobem počítač využívají ke vzdělávání. Pouze jeden respondent neuvedl, jak počítač využívá. Dětské domovy pracují především s výukovými programy, tyto programy používají k většině předmětů, které děti mají ve škole, jako například cvičení z českého jazyka, z cizích jazyků, z matematiky, přírodopisu, zeměpisu, dějepisu atd. Dále počítač používají jako praktický nástroj, aby se děti naučily pracovat s výpočetní technikou. Taky se učí pracovat s programy MS Word, Excel, PowerPoint. Na počítači si děti mohou procvičovat probírané učivo, psát domácí úkoly, vyhledávat informace k probíranému učivu. Děti učí pracovat s mapami, wikipedií, vyhledávat dopravní spojení, používat elektronickou poštu a mnoho dalších praktických věcí. Jeden dětský domov prostřednictvím počítače zprostředkovává on-line korespondenční kurz.

Otázka č. 28: Spolupracuje v současnosti váš dětský domov či knihovna dětského domova s jinými knihovnami (veřejnými aj.)? a Otázka č. 29: O jakou spolupráci se jedná?

Tyto otázky jsou opět spojeny, jelikož spolu úzce souvisí. Otázka č. 28 byla uzavřena s možnostmi odpovědi ano či ne. Jak jde vidět z následujícího grafu, 54% dětských domovů spolupracuje s jinou knihovnou, 47% dětských domovů s dalšími knihovnami nespolupracuje.

Na otázku o jakou spolupráci se jedná odpověděli respondenti následovně:

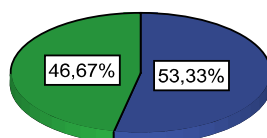
- Děti navštěvují akce knihovny, půjčují si knihy, které nejsou přítomny v místní knihovně.
- Děti mají zdarma čtenářské průkazy, účastní se besed a různých akcí pro děti.
- Občasné výpůjčky knih.
- Děti pravidelně navštěvují městskou knihovnu, účastní se jejich akcí.
- Děti jsou aktivní čtenáři, půjčují si knihy, účastí se besed a programů.

- Děti navštěvují městskou knihovnu. – tato odpověď se vyskytla dvakrát
- Děti navštěvují exkurze v knihovně a akce knihovny.

Graf č. 19 - K otázce č. 28

Spolupracuje v současnosti váš dětský domov či knihovna dětského domova s jinými knihovnami (veřejnými aj.)?

■ ano
■ ne

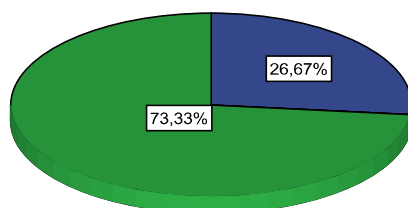
Otázka č. 31: Konají se ve vašem dětském domově nějaké knihovní akce (např. čtenářský kroužek, předčítání, Noc s Andersenem, knihovnická dílna apod.)? a
Otázka č. 32: Jaké další knihovní akce se ve vaší knihovně konají?

Jelikož spolu tyto dvě otázky souvisí, tak jsou spojeny dohromady. Na první otázku opověděli čtyři respondenti kladně, v jejich domově konají knihovní akce. Zbytek dětských domovů žádné akce, které by podporovaly dětské čtenářství, nerealizuje. Dva dětské domovy organizují předčítání předškolákům. Jeden mívá tématicky zaměřené akce, které se vztahují k významným dnům, jako je Den vzdělanosti, Den Země a další. Jeden dětský domov zapojuje děti do akvizice knih, což znamená, že vedení knihy nakupuje společně s dětmi. Společný nákup knih se jeví jako velice pěkná a chvályhodná aktivita, která přirozeným způsobem motivuje děti k zájmu o knihy. Zcela jistě by mělo pozitivní přínos, kdyby tuto aktivitu provozovalo více dětských domovů.

Graf č. 20 - K otázce č. 31

Konají se ve Vašem dětském domově nějaké knihovní akce (např. čtenářský kroužek, předčítání, Noc s Andersenem, knihovnická dílna apod.)?

■ ano
■ ne

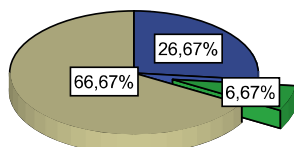
Otázka č. 32: Máte elektronickou čtečku knih? a Otázka č.33: Uvažujete či neuvažujete o nákupu elektronické čtečky knih?

Obě tyto otázky byly uzavřené a vzájemně spolu souvisí. V současné době nemá ani jeden dětský domov elektronickou čtečku knih. Pouze jediná knihovna, z dotazovaných, uvažuje o nákupu elektronické čtečky knih, 27% respondentů neví a o 67% respondentů o koupi čtečky neuvažuje. Zajímavé je, že k příslušné odpovědi ne, dva respondenti dopsali z důvodu financí. Je známým faktem, že tato zařízení jsou stále ještě velmi drahá a pro spoustu jedinců stále nedostupná. V souvislosti s tím, jak málo peněz dětské domovy dostávají na knihy je pravděpodobné, že nad touto možností ani nemohou uvažovat.

Graf č. 21 - K otázce č. 33

Uvažujete či neuvažujete o nákupu elektronické čtečky knih?

■ nevím
■ ano
■ ne

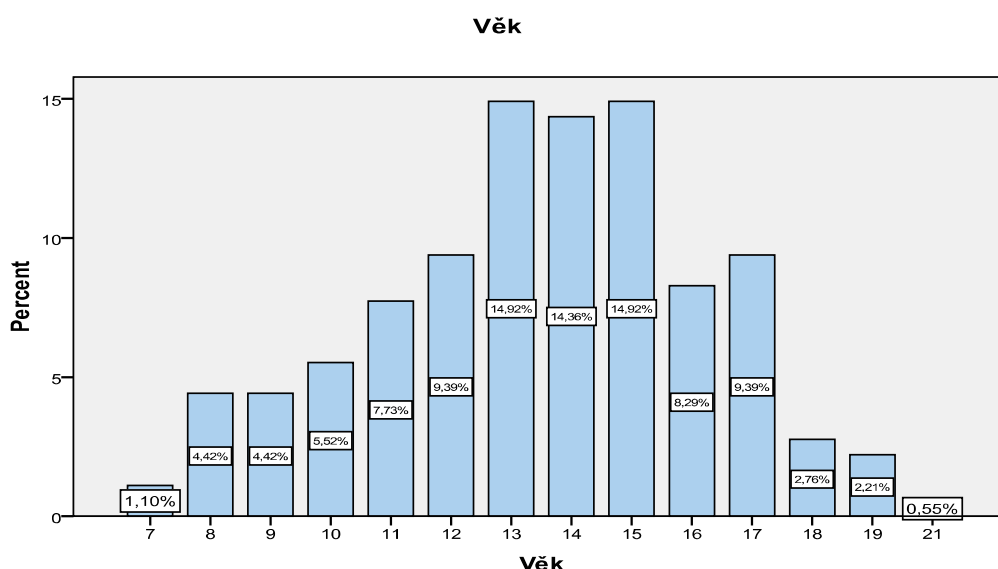
Otázka č. 33

Tato poslední otázka v dotazníku byla doplňková a respondenti zde měli možnost uvést další údaje o knihovně dětského domova; upřesnění údajů v dotazníku, zvláštnosti, zajímavosti. Tuto možnost využilo pět respondentů. Jeden uvedl, že v dětském domově mají malé knihovny na skupinách. V dalším dětském domově je knihovna spíše jako dvě větší knihovničky, ve kterých je dost knih. Tyto knihy jsou ale staré, nečitelné. Nové knihy doplňují především podle doporučení vychovatelů, než-li dětí. Další respondent uvádí, že děti v jejich dětském domově málo čtou, o četbu je stále menší zájem, převládá vše přes internet. Jeden dětský domov má v režimu dne stanovenou povinnou četbu 30 min. denně s porozuměním nahlas. Respondent uvádí: „U svých podřízených jsem za bláznů, ale tvrdě vyžadují dodržování“.

3.2 Dotazník pro děti a dospívající

Celkem bylo průzkumu podrobena 181 dětí a dospívajících, ve věku od 7 do 21 let, nejpočetnější skupinu tvořily děti ve věku 13 a 15 let (vždy 27 dětí), a ve věku 14 let (26 dětí). Dále následoval věk 12 let a 17 let (vždy 17 dětí), 16 let (15 dětí), 11 let (11 dětí), 10 let (10 dětí), 8 a 9 let (vždy 8 dětí), dále věk 18 let (5 dětí) a 19 let (4 děti). Nejméně početnou skupinou byl věk 7 let (2 děti). Věk 21 let je zastoupen jen jedním respondentem. Průměrný věk všech zastoupených dětí ve výzkumu je 13,5 roku. Viz. graf č. 21. Z celkového počtu 181 dětí, odpovědělo 86 chlapců (48%) a 95 dívek (52%).

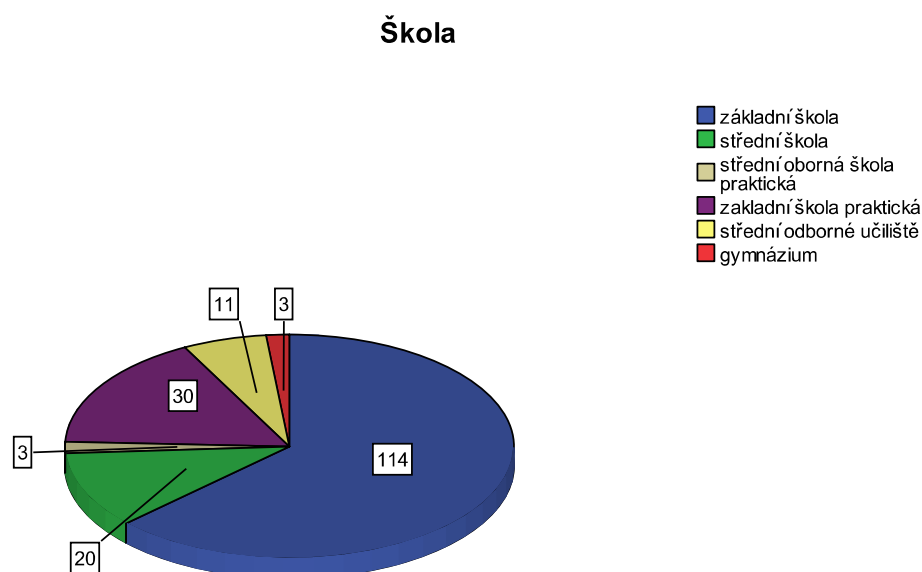
Graf č. 22

Základní školu navštěvuje 114 dětí, tato skupina je nejpočetnější a zahrnuje 63% všech respondentů. Základní školu praktickou navštěvuje 30 dětí (17%), střední školu 20 dospívajících (11%), střední odborné učiliště 11 dospívajících (6%), střední odbornou školu praktickou 3 dospívající (2%) a gymnázium také pouze 3 dospívající (2%). Viz graf č. 22. Je pravděpodobné, že tento faktor bude mít vliv na oblíbenost čtenářství u těchto dětí.

Všechny děti byly z celkem patnácti dětských domovů a každý domov náležel k příslušnému kraji. Hlavní město Praha je zastoupeno dvěma dětskými domovy.

Graf č. 23

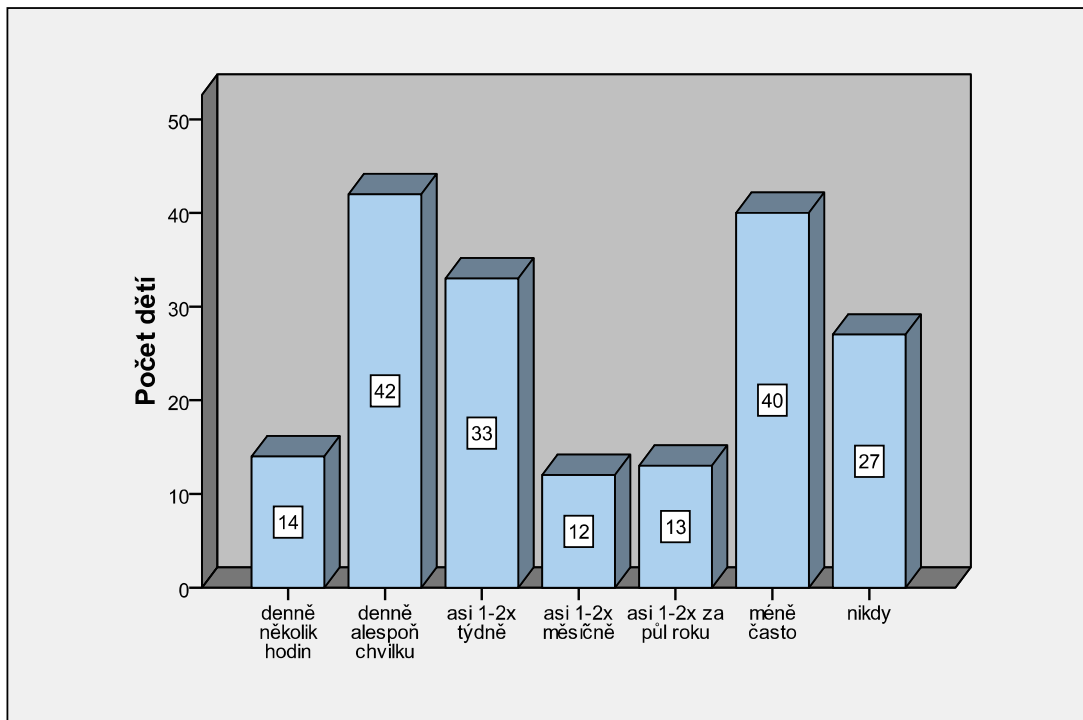
Respondenti měli odpovídat celkem na 21 otázek. První obsáhlá skupina otázek je věnována čtenářství, další část otázek se zabývá prací s počítačem. Poslední otázka je zaměřena na používání všech médií. Pokud v dotazníku nebylo uvedeno jinak, respondenti měli u každé otázky označit pouze jednu správnou odpověď.

Otázka č. 1: Jak často čteš ve svém volném čase knihy?

Otázka byla uzavřená a byly zde tyto možnosti: denně několik hodin, denně alespoň chvíli, asi 1-2x týdně, asi 1-2x měsíčně, asi 1-2x za půl roku, méně často, nikdy. Z příslušné tabulky je možno vidět, že nejčastěji děti odpovídali, že čtou denně alespoň chvíli (23%). Možnost denně alespoň chvíli zvolilo nejvíce respondentů ve věku 10 až 13 let. Tato možnost byla zvolena největším počtem chlapců. 40 dětí odpovědělo, že čtou méně často (22%). Tato možnost byla zvolena nejvíce dětmi ve věku 13 až 15 let. U dívek byla tato odpověď nejpočetnější. 33 dětí čte přibližně 1-2x týdně, 27 dětí nečte nikdy (15%). 14 dětí čte denně několik hodin (8%), několik hodin denně čte vyšší počet dívek než chlapců. Nejvíce dětí ve věku 14 let čte několik hodin denně. 13 dětí (7%) čte asi 1-2 za půl roku, 12 dětí čte 1-2 měsíčně. Když porovnáme tyto veličiny zjistíme, že o trošku větší polovina dětí spíše čte, druhá polovina dětí nečte a když už čte, tak velmi málo.

Graf č. 24

JAK ČASTO ČTEŠ VE SVÉM VOLNÉM ČASE KNIHY?

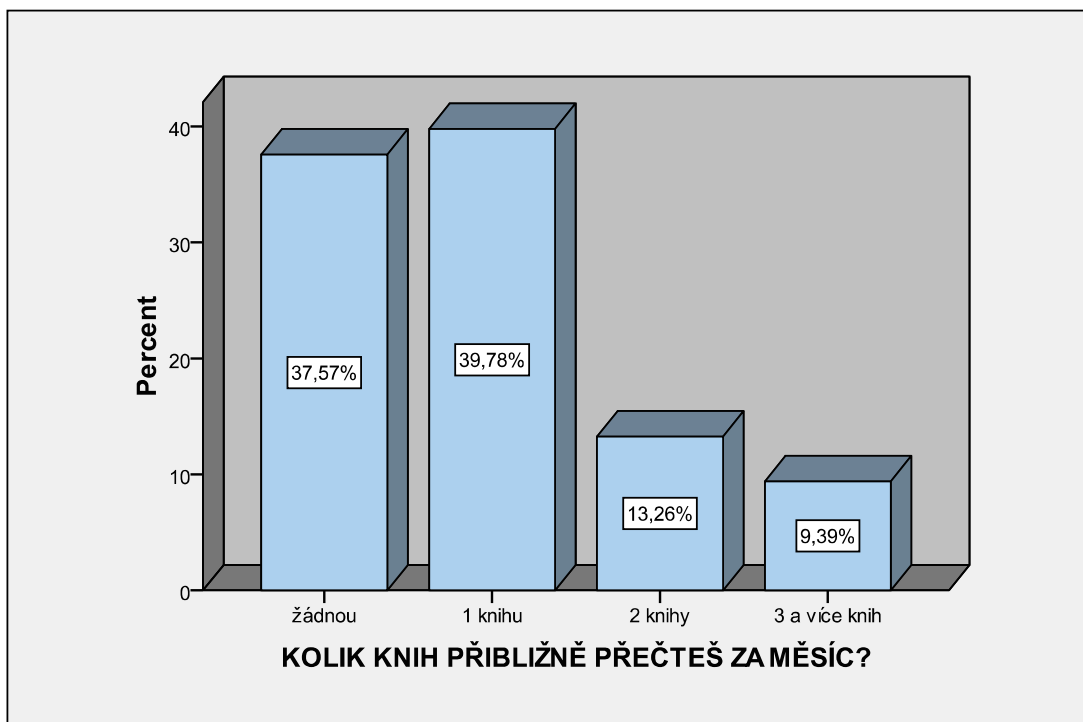

Otázka č. 2: Kolik knih přibližně přečteš za měsíc?

Otázka byla uzavřená a možnosti odpovědí byly: žádnou, 1 knihu, 2 knihy, 3 a více knih. Tato otázka měla zjistit, kolik knih děti přečtou za měsíc. Nejvíce dětí (72) odpovědělo, že přečte jednu knihu za měsíc. Překvapivě 68 dětí (38%) nepřečte za měsíc žádnou knihu. Tuto možnost zvolilo více chlapců než dívek. Jednu knihu za měsíc přečte 40% všech dětí. Jednu knihu měsíčně přečte více dívek než chlapců. Dvě knihy za měsíc přečte 24 dětí (13%) a o polovinu více dívek než chlapců. 17 dětí přečte tři a více knih za měsíc (9%) a tuto možnost opět zvolilo více dívek než chlapců. Tyto odpovědi potvrzují otázku předchozí. Odpověď 'žádnou knihu za měsíc zvolily děti, které v předchozí otázce uvedly, že nečtou vůbec nebo málo často. Z těch dětí, které odpověděly, že čtou, jich nejvíce přečte jednu knihu za měsíc. Pokud vezmeme v úvahu, že v předchozí otázce odpovědělo 14 dětí, že čtou denně několik hodin, můžeme věřit odpovědi, že 17 dětí přečte za měsíc tři anebo více knih.

Graf č. 25

KOLIK KNIH PŘIBLIŽNĚ PŘEČTEŠ ZA MĚSÍC?

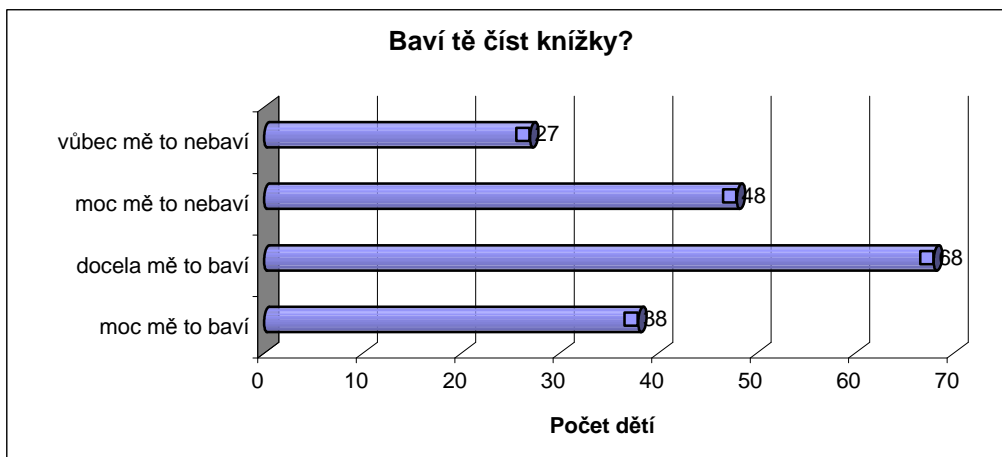

Otázka č. 3: Baví tě číst knížky?

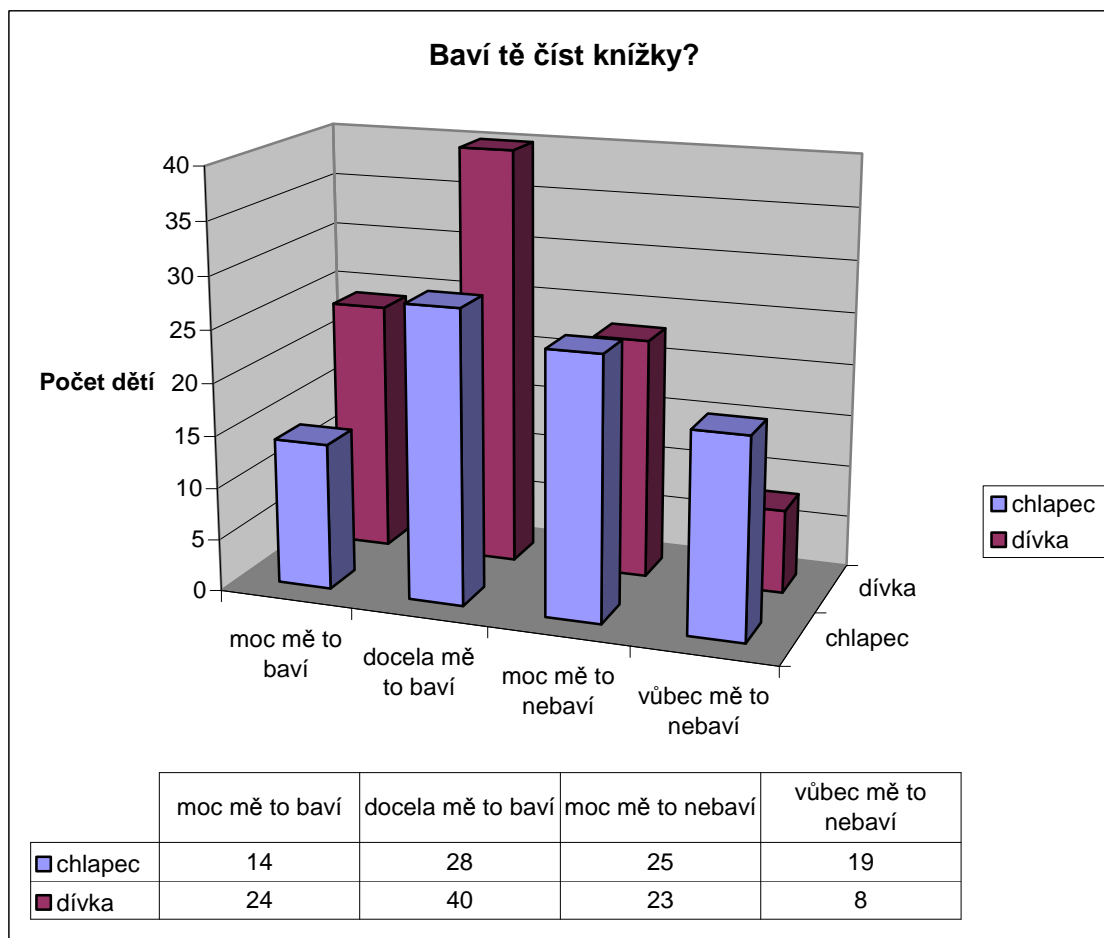
Tato otázka byla uzavřená s možnostmi odpovědí – moc mě to baví, docela mě to baví, vůbec mě to nebaví a měla za úkol zjistit, jestli děti z dětských domovů baví číst. 69 dětí odpovědělo, že je čtení knížek docela baví (38%), 48 dětí čtení moc nebaví (27%), 38 dětí čtení moc baví (21%) a 27 dětí čtení vůbec nebaví (15%). Tato otázka opět potvrzuje dvě předchozí otázky. Pokud bychom si tyto výsledky chtěli převést na to, jestli děti z dětských domovů mají kladný či záporný vztah ke čtení zjistíme, že ze všech dotazovaných respondentů **čtení baví 106 dětí a 75 dětí čtení nebaví**, viz. graf č. 25. Více než polovinu dětí tedy čtení baví a nejen, že je to baví, ale podle předchozích výsledků četbu i realizují. Tyto výsledky jsou spíše pozitivní a jsou nosným zdrojem informací pro navrhování rozvoje čtenářství u těchto dětí. Dívky čtou raději než chlapci, toto lze vidět v grafu č. 26. Dotazových dívek bylo 95, chlapců 86. 24 dívek uvedlo (25% všech dívek), že je čtení moc baví a 40 dívek (42%), že je čtení docela baví. Chlapců, které čtení moc baví bylo pouze 14 (16%), odpověď docela mě to baví uvedlo

28 chlapců. 25 chlapců a 23 dívek čtení knížek moc nebaví. Čtení knih vůbec nebaví 19 chlapců, což je celých 22% všech respondentů mužského pohlaví. Dívek, které čtení vůbec nebaví je pouze 8 (8%), z počtu 95 všech dotazovaných dívek.

Graf č. 26

Graf č. 27

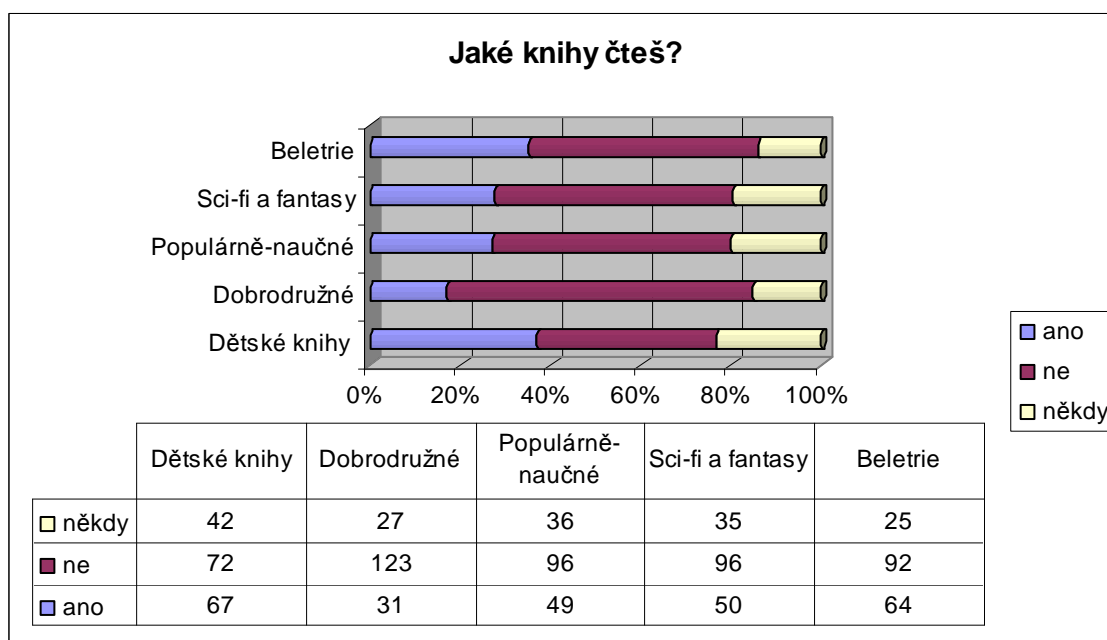

Otázka č. 4: Jaké knihy čteš?

Tato otázka byla uzavřená s výčtem druhů literatury, která se čte v tomto vývojovém období. Respondenti měli u příslušné skupiny knih vyznačit odpovědi ano, ne nebo někdy. Viz graf č. 28. Nejvíce čtené knihy v dětských domovech jsou dětské knihy. Děti nejvíce čtou pohádky, dětské příběhy, pověsti a komiksy⁶⁶. Z celkového počtu 86 chlapců čte tyto knihy 35%, z celkového počtu 95 dívek, dětské knihy čte 39% dívek. V zápětí se umístila beletrie a to se svými dívčími romány, detektivními příběhy, povídkami, příběhy o zvířatech. Zde je výrazný **genderový rozdíl**, tyto knihy čte 58% ze všech dívek, ale pouze 11% všech chlapců. Obě tyto skupiny knih čte zhruba 40% všech dětí. Oproti dětským knihám a beletrii se čte méně populárně naučná literatura, která slouží pro přiblížení odborných informací snadno uchopitelnou formou. Tuto literaturu čte 27% všech dětí. Z počtu 95 dívek čte populárně naučné knihy 30% dívek. Chlapců, kteří čtou tento druh literatury je 24%. Podobně je oblíben umělecký žánr sci-fi a fantasy, který z celkového počtu respondentů čte 27%. Z celkového počtu mužských respondentů čte tento žánr 28% chlapců, z celkového počtu ženských respondentů čte tuto literaturu 27% dívek. Nejméně oblíbenou skupinou knih je literatura dobrodružná, kterou čte pouhých 17% dětí z celkového počtu. Jako uživatelé tohoto druhu literatury převládají chlapci. Z celkového počtu chlapců a dívek, kteří byli zahrnuti do výzkumu, čte tyto knihy 22% chlapců a pouze 13% dívek. Závěrem lze tedy říci, že dívky výrazně preferují románovou tvorbu a chlapci se spíše zaměřují na dobrodružnou tvorbu.

⁶⁶ Komiksy mohou být samozřejmě určeny i pro dospělé osoby, pro potřeby této práce zařazeny do této kategorie. Myšleno komiksy určené pro děti s dětskou tematikou.

Graf č. 28

Otázka č. 5: Čteš nějaké noviny a časopisy?

Tato otázka měla uzavřené odpovědi ano a ne. Na tuto otázku odpovědělo 157 respondentů kladně, tzn. že čte periodický tisk, což je 87% všech respondentů. 24 respondentů (13%) periodický tisk nečte. Viz. graf č. 29. Z celkového počtu 95 dívek čte periodický 94% tisk, 6% dívek nečte. Dá se tedy říci, že skoro všechny dívky, které vyrůstají v dětských domovech čtou minimálně periodický tisk. Z 86 respondentů mužského pohlaví čte noviny a časopisy 79% chlapců, 21% jich periodika nečte. Jak již bylo uvedeno u předchozím výzkumu pro zaměstnance, všechny dětské domovy, které mají knihovnu předplácejí pro své děti periodický tisk. Z těchto výsledků je patrné, že děti tuto příležitost, která se zprostředkovává, plně využívají.

Graf č. 29

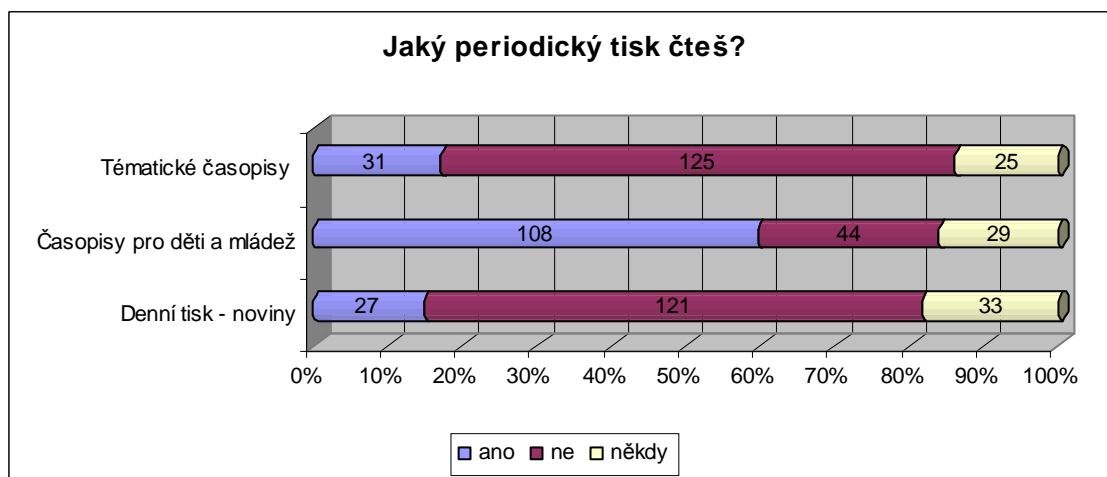
Otázka č. 6: Jaké noviny a časopisy čteš?

Tato otázka byla uzavřená s možnostmi výběru: denní tisk; časopisy, které jsou určeny pro děti a dospívající (Mateřídouška, ABC, Bravo, Dívka atd.) a tématicky zaměřené časopisy (Modelářství, Počítače, Koně atd.). Nejvíce respondentů (108) uvedlo, že nejvíce čte časopisy pro děti a mládež, což je 60% všech respondentů. Dále se čtou časopisy, které jsou tématicky zaměřené (31 respondentů – 17%), nejméně se čtou noviny (17% všech respondentů). Z celkového počtu dotazovaných 95 dívek a 86 chlapců čte noviny pouze 14% dívek a 17% chlapců. Tyto výsledky odpovídají skutečnosti, že noviny jsou čtené především dospělou populací. Časopisy pro děti a mládež **čte 79%** ze všech dotazovaných dívek a 38% chlapců. Vetší zastoupení dívek je odpovídající vzhledem k nabídce trhu, kde je dostupných více časopisů pro dívky (Bravogirl, Top dívky, Dívka, Cosmogirl a další)⁶⁷. Chlapci upřednostňují tématicky zaměřené časopisy, čte je 23% ze všech dotazovaných chlapců, ze všech dotazovaných dívek pouze 12%. Nabídka tématicky zaměřených časopisů je spíše objemnější pro chlapce. Je tedy pravděpodobné, že i z tohoto důvodu je čtou více chlapci. Největší počet čtenářů periodického tisku je ve věku 13 až 16 let. Časopisy pro děti a mládež

⁶⁷ Na facebooku existuje skupina, která se jmenuje: Chceme časopisy PRO KLUKY !!! :D a ke dni 2.5.2011 má 73 členů. Autor skupiny zde píše: Vůbec nechápeme, proč existují pouze časopisy pro holky a ne pro kluky..Taky přeci chceme mít časopisy určeným pouze nám klukům :D. Stránka dostupná z www: <http://www.facebook.com/group.php?gid=240482768281>.

čtou nejvíce děti ve věku 13 až 15 let, přičemž tyto čte 65% dětí v tomto věku, což je 10% z celkového počtu dotazovaných. Tyto časopisy čte 60% všech dětí ve věku 11-12 let. Ve věku 7-10 let a 16-19 let čte tyto časopisy polovina (50%) všech dětí v těchto věkových skupinách. Tématicky zaměřené časopisy čtou nejvíce dospívající mezi 15 až 17 lety, průměrně 30% dospívajících, kteří jsou v tomto věku. Viz. graf č.30.

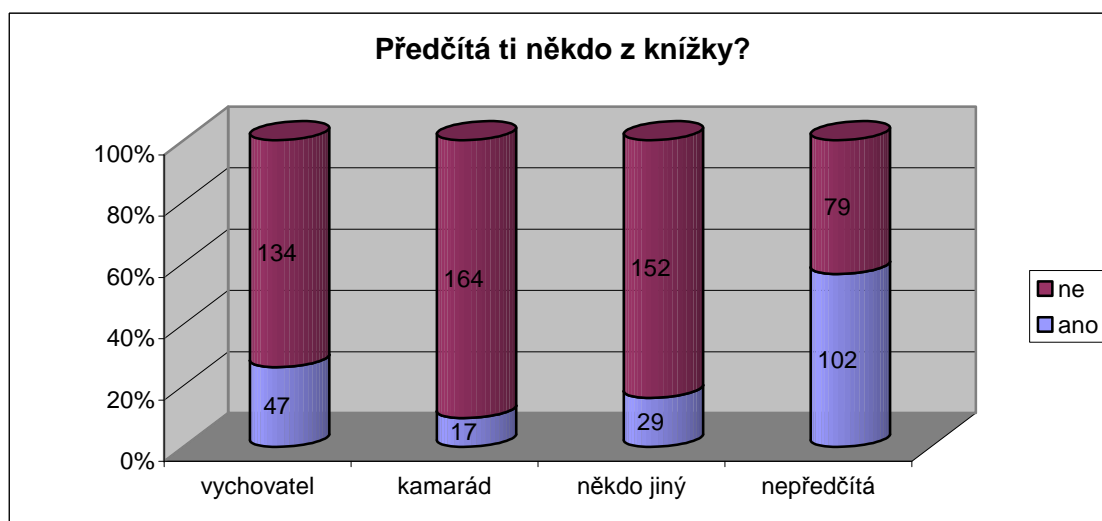
Graf č. 30

Otázka č. 7: Předčítá ti někdy někdo z knížky?

Tato otázka byla polootevřená, s možnostmi odpovědí: ano - vychovatel, vychovatelka, ano - kamarád, kamarádka, ne. Poslední možnost byla ano, někdo jiný a tuto možnost mohli respondenti doplnit. Jak lze vidět z následujícího grafu, možnost ano, předčítá mi vychovatel nebo vychovatelka zvolilo 26% všech odpovídajících. Kamarád nebo kamarádka předčítá dětem v 9%. Možnost někdo jiný zvolilo 16% dětí. V 15 případech uvedly, že jim předčítá paní učitelka, v 9 případech rodiče – máma, dále ve 2 případech přítel a sourozenci a v jednom případě babička. Děti, kterým nikdo nepředčítá je 102, což je 56% všech dotazovaných dětí. 61% chlapců a 53% dívek zvolilo tuto odpověď. Vychovatel či vychovatelka předčítá 29% chlapců ze všech zahrnutých chlapců ve výzkumu a 23% dívkám. Průměrně vychovatelé nejvíce předčítají dětem od 7 do 12 let. V pozdějším věku už jejich předčítání nedosahuje významných hodnot. Viz. graf č. 31.

Graf č. 31

Otázka č. 8: Jakou knihu jsi naposledy četl-četla?

Tato otázka byla otevřená a respondent zde měl uvést autora a název knihy. Ze 181 respondentů na tuto otázku neuvedlo odpověď 39 dětí, 2 uvedli, že nečtou, 1 respondent uvedl, že si nepamatuje. Mezi knihami, které se objevovali nejčastěji mezi posledními přečtenými knihami byla autorka J. K. Rowlingová se svou knihou Harry Potter (uvedlo osm respondentů), čítanka (6 respondentů), autorka Jacqueline Wilsonová – Diamantové holky (pět respondentů), Stephanie Meyerová – Stmívání (5 respondentů). Tabulka se všemi posledně přečtenými knihami je obsažena v **příloze č.3**.

Otázka č. 9: Máš svojí oblíbenou knihu? a Otázka č. 10: Máš svého oblíbeného hrdinu?

Obě tyto otázky byly polootevřené a vzájemně spolu souvisí. Respondent měl uvést odpověď ano nebo ne, pokud odpověděl ano, měl napsat jakou knihu nebo jakého hrdinu má oblíbeného. Ze všech 181 respondentů uvedlo 51 %, že má svou oblíbenou knihu, 49% dětí svojí oblíbenou knihu nemá. Viz graf. č. 31.

Graf č. 32

Z 93 dětí, které mají oblíbenou knihu, neuvedly tři děti jakou. Seznam oblíbených knih je na konci diplomové práce v **příloze č. 4**. Nejoblíbenější knihou je Harry Potter od J. K. Rowlingové – uvedlo osm dětí. Druhou nejčtenější knihou je Stmívání od Stephenie Meyerové – odpovědělo šest dětí. Obě tyto autorky mají podobný osud, jejich knihy jsou spíše ságou, tzn. že příběh se odehrává ve více knihách na pokračování, ale každá kniha má svůj vlastní uzavřený děj. Obě tyto ságy byly zfilmovány, mají obecně velkou popularitu, tyto knihy mají své vlastní fanouškovské webové stránky⁶⁸ ale byly podle nich například vytvořeny i počítačové hry. Tyto ságy⁶⁹ patří mezi bestsellery v oblasti knih pro děti a dospívající (ne zcela jen pro ně) nejen v České republice, ale i ve světě. Není tedy překvapivé, že patří mezi nejoblíbenější knihy i mezi dětmi v dětských domovech. Z výzkumu vyplynulo, že děti a dospívající mají oblíbenou knihu v každém věku, od 7 do 11 let je to průměrně více než 70% všech dětí v tomto věku. Průměrně polovina dětí mezi 12 až 14 lety má svou oblíbenou knihu. U dospívajících ve věku 15 až 19 je to průměrně 45% ze všech dotazovaných dospívajících, kteří mají oblíbenou knihu. Z 95 dotazovaných dívek má oblíbenou knihu 56% dívek. Z 86 chlapců má oblíbenou knihu 46%. Je tedy patrné, že oblíbenou knihu mají více dívky, což potvrzuje otázku č. 3, ze které vyšlo, že dívky více čtou.

Oblíbeného hrdinu z knihy má 81 dětí, tj. 45% všech dětí, které byly dotazovány. Tři z těchto dětí hrdinu neuvedly. Seznam dětských knižních hrdinů uveden v **příloze č. 5**. 100 dětí nemá oblíbeného knižního hrdinu, což je 55% všech respondentů. Viz graf č. 32. Nejoblíbenějším knižním hrdinou je u dětí z dětských

⁶⁸ Jako ukázka 2 české weby pro fanoušky těchto knih. Český web pro fanoušky Harryho Pottera. Dostupný z [www: http://www.potterweb.cz/web/](http://www.potterweb.cz/web/). Český web pro fanoušky Stmívání. Dostupný z [www: http://www.stmivani.eu/](http://www.stmivani.eu/).

⁶⁹ Knihy představeny velmi okrajově pro potřeby této práce, osudy těchto knih by si zasloužily samostatnou diplomovou práci.

domovů Harry Potter – uvedlo 12 dětí. Druhou nejoblíbenější hrdinkou je Julie ze hry Romeo a Julie o Williama Shakespeare – uvedlo 7 respondentů. Pro 6 dětí je nejoblíbenějším hrdinou upír Edward Cullen ze ságy Stmívání. Věkové rozdělení je stejné jako u otázky č. 9. Oblíbeného hrdinu z knihy má 54% všech dotazovaných dívek. Jak je vidět v příloze č. 3, většina uvedených oblíbených hrdinek pochází z dívčích románů či pohádek a dívky se nejspíše ztotožňují s jejich osudem, nebo by chtěly být jako ony. Oblíbeného hrdinu uvedlo pouze 35% všech dotazovaných chlapců. Ti uváděli hrdiny jako Petr Pan, Tarzan, Robin Hood, Spiderman atd., což jsou hrdinové, kteří většinou umí více věcí než normální smrtelník a jsou tedy pro chlapce inspirací a vzorem.

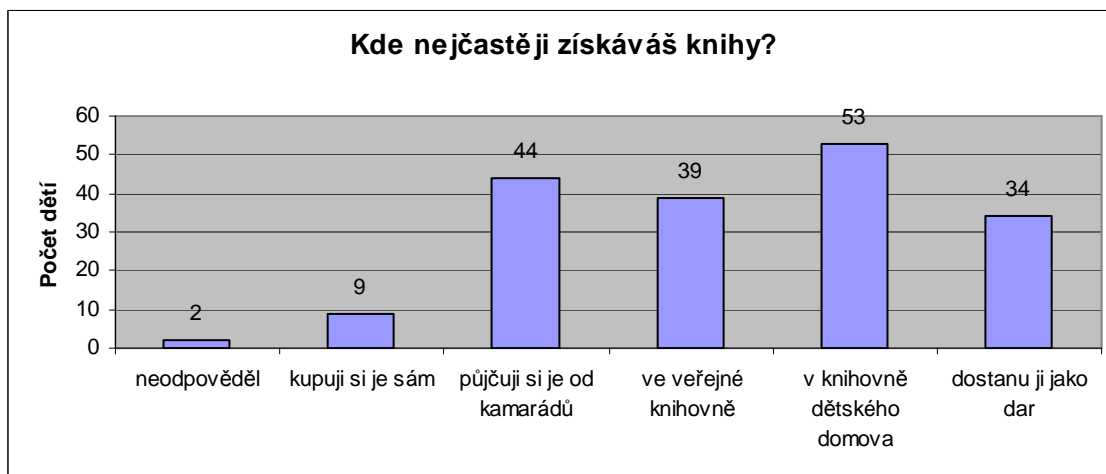
Graf č. 33

Otázka č. 11: Kde nejčastěji získáváš knížky?

Tato otázka byla uzavřená s možnostmi odpovědi: kupuji si je sám, půjčuji si je od kamarádů, ve veřejné knihovně, v knihovně dětského domova, dostanu jí jako dar. Ze 181 respondentů dva neodpověděli. Nejvíce dětí si půjčuje knihy v knihovně dětského domova (29% všech dětí), 24% dětí si je půjčuje od kamarádů. 22% dětí získává knihy ve veřejné knihovně. 19% dětí je dostane jako dar, 5% dětí si je kupuje samo. Viz. graf č. 34.

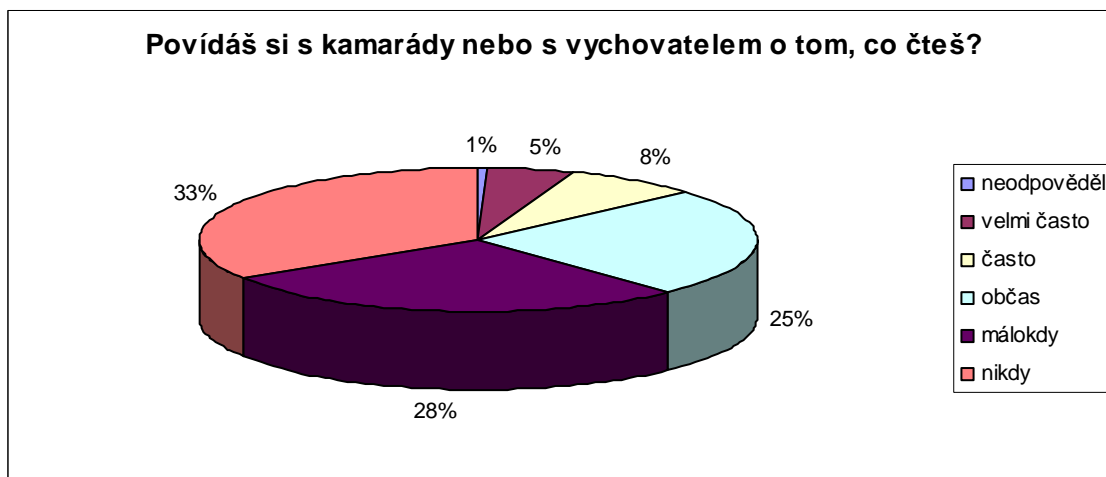
Graf č. 34

Otázka č. 12: Povídáš si s kamarády nebo s vychovatelem o tom, co čteš?

Tato otázka byla uzavřená s možnostmi odpovědí: velmi často, často, občas, málokdy, nikdy. Jeden respondent neodpověděl. 33% všech dotazovaných dětí uvedlo, že si nikdy s nikým nepovídá o tom, co čtou. 28% dětí si o tom, co čtou povídá jen málokdy. Čtvrtina všech dotazovaných si povídá s kamarádem nebo vychovatelem či vychovatelkou o tom, co čtou, občas. Ani ne 5% dotazovaných si o knihách, které přečetl povídá s nějakou osobou velmi často. To je jen 9 dětí, které si povídají o knihách, které čtou s někým jiným. 8% dotázaných se často s někým baví o tom, co čtou. Viz. graf č. 35. Možná je tato situace jedním z faktorů, proč děti nevěnují čtení více času a nečtou.

Graf č. 35

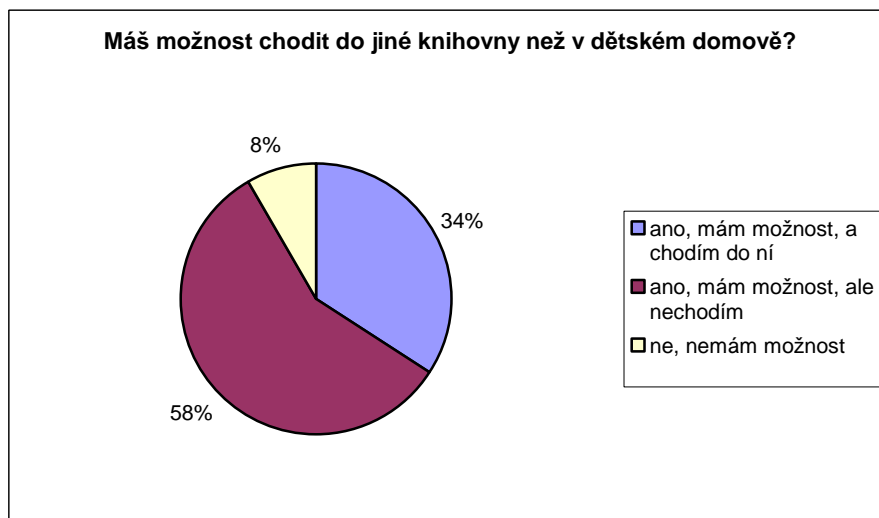
Otázka č. 13: Máš možnost chodit do jiné knihovny než v dětském domově?

Tato otázka byla uzavřená s třemi možnostmi odpovědi: ano, mám možnost a chodím do ní; ano, mám možnost, ale nechodím do ní; ne, nemám možnost. Jinou knihovnu, než tu v dětském domově navštěvuje 34% všech dětí. Tuto možnost má, ale nevyužívá ji 58% dětí. Možnost chodit do jiné knihovny nemá 8% dětí. Do jiné knihovny chodí 40% všech dotazovaných dívek a pouze 38% všech dotazovaných chlapců. Dívek, které mají možnost chodit do jiné knihovny, ale nechodí do ní je 54%, chlapců je **62%**. 6% ze všech dívek a 10% ze všech chlapců uvedlo, že nemají možnost chodit do jiné knihovny. Obecně zde platí, že dívky z dětských domovů navštěvují jiné knihovny více než chlapci. Nejvíce dětí, které navštěvují jinou knihovnu jsou ve věku 10 až 12 let (přibližně 60% všech dětí v tomto věku), již zdaleka méně dětí (30%) ve věku 13 až 16 navštěvuje knihovnu. Nejméně a to 20% dospívajících ve věku 17 let a více navštěvují jinou knihovnu. I přes oblíbenost knih napříč věkovým spektrem se zde setkáváme s problémem, že děti výrazně přestávají navštěvovat jinou knihovnu kolem 13 roku. Knihovny si nejspíš neumějí udržovat již získané čtenáře a nabízet jim služby, které by tyto starší děti a dospívající do knihovny připoutávaly.

58% dětí, které nenavštěvují jinou knihovnu je vysoké číslo. Otázkou je, z jakého důvodu tyto děti z dětských domovů do jiných knihoven nechodí. Je možné, že pro tyto děti není knihovna, do které by mohly chodit atraktivní, např. nenabízí nic navíc, co by děti neměly v knihovně dětského domova. Možná zde chybí přístup vychovatele, který by návštěvu knihoven doporučoval. Možná i samotní vychovatelé nemají žádnou vazbu k jiným knihovnám. Důvodem může být také samotná ignorance a lenost dětí navštěvovat jinou knihovnu, než tu, kterou mají v nejbližším dosahu a to ve svém dětském domově. Bylo by vhodné realizovat samostatný výzkum prostřednictvím rozhovorů vedenými z dětmi na zjištění těchto motivací. V části pro zaměstnance uvedlo osm dětských domovů, že spolupracuje s jinými knihovnami. Pouze jedna z těchto knihoven uvedla, že má pro čtenáře z dětských domovů průkazky zdarma, což za považují za nabídku, kterou knihovna nabízí nadstavbově, je to vstřícný krok veřejné knihovny.

Z toho vyplývá, že zde chybí aktivní komunikace a spolupráce mezi profesionálními knihovníky a vychovateli. Více se tímto budu zabývat v návrzích na zlepšení.

Graf č. 36

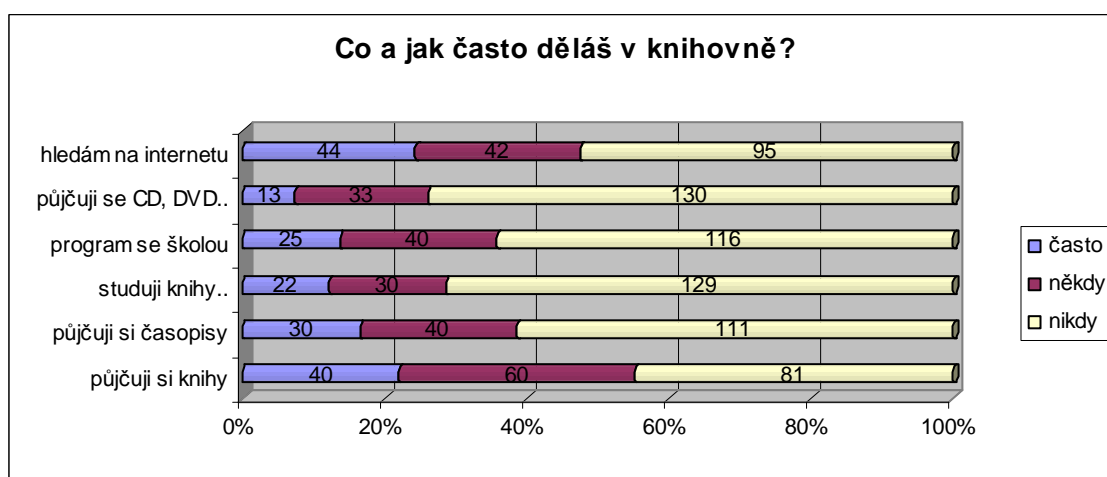

Otázka č. 14: Co a jak často v knihovně děláš?

Otázka byla uzavřená s možnostmi odpovědi často, někdy, nikdy. Na otázku odpovídalo všech 181 respondentů. K ilustraci slouží graf č. 37. Jestliže děti chodí do knihovny, tak tam chodí nejčastěji kvůli vyhledávání na internetu – 25% ze všech dětí, 23% ze všech dětí hledá na internetu v knihovně někdy. Často na internetu v knihovně hledá 31% všech dotazovaných dívek a 17% chlapců. Přístup k internetu v knihovnách využívají nejčastěji děti nad 12 let. 22% dětí často užívá knihovnu k půjčování knih, někdy si něco půjčí 33% dětí. Často si knihy půjčuje 13% chlapců a 30% dívek. Knihy si **nikdy nepůjčuje 81 dětí**, což je 45% všech dětí. Ve věku 8-11 let si půjčuje knihy průměrně 30% dětí v tomto věku. Nejvíce knih si půjčují děti ve věku 12 let a to 35% všech dotazovaných dětí v tomto věku. V období 13 až 16 let si knihy půjčuje pod 20% dotazovaných v této věkové kategorii, nad 16 let je to méně než 10% všech dotazovaných dospívajících v tomto věku. Časopisy si často půjčuje 17% dětí, někdy si je půjčuje 22% dětí. 22% dívek využívá knihovnu k častým výpůjčkám časopisů, jen 10% chlapců využívá této možnosti. Nejvíce časopisů si zapůjčují děti ve věku 10 až 12 let (35% všech dotazovaných dětí v tomto věku), ve věku 13 až 16 let je to pouze 20% dotázaných, od věku 17 a víc si časopisy vůbec nepůjčují. 14% ze všech dotazovaných dětí často zúčastňuje programu pro děti, které knihovna nabízí. Často na programy pro děti se školou chodí 18% všech dívek a 9% chlapců z dotazovaných dětských domovů. Na programy pro děti chodí nejvíce děti ve věku 8 let (50% všech dotázaných dětí

v tomto věku) a ve věku 10 let (40% všech dotázaných dětí v tomto věku) 22% dětí tyto programy se školou navštěvuje občas. Ke studiu knih, časopisů, encyklopedií atd. využívá jinou knihovnu 12% všech dětí, 14% dětí studuje v knihovně jenom někdy. Časté studium materiálů v knihovně využívá 18% dívek a jen 6% chlapců. Dokumenty v knihovně ke studiu používá 20% dětí ve věku 12 až 13 let a 13% dospívajících ve věku 14 – 16 let. Další věkové skupiny jsou v zcela zanedbatelném počtu. Nejméně využívanou službou knihoven je půjčování multimediálních nosičů (CD, DVD atd.), tuto službu využívá pouze 10% dětí (9% ze všech chlapců, 10% ze všech dívek), nejčastěji ve věku 10-15 let. 72% dětí tuto službu nikdy nevyužívá.

Graf č. 37

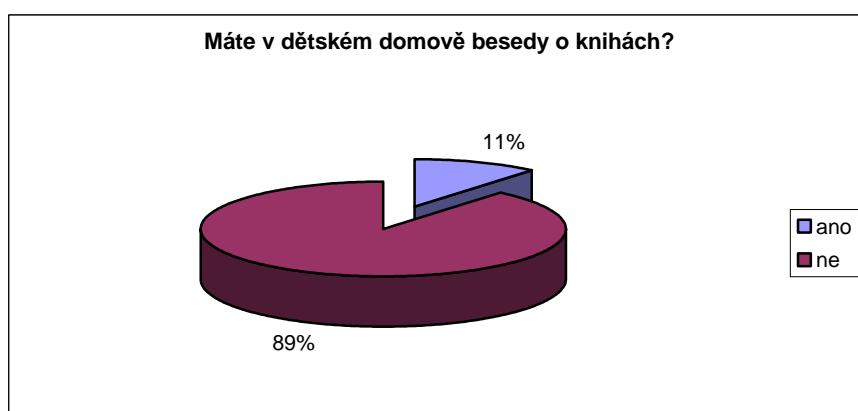

Otázka č. 15: Míváte v dětském domově besedy o knihách? A podotázka č. 16: Pokud ano, zajímají tě tyto besedy?

Jelikož spolu tyto otázky vzájemně souvisí, tak jsou zde spojeny. Obě otázky byly uzavřené s možností výběru ano nebo ne. První otázku zodpovědělo vše 181 respondentů, 89% (161 respondentů) z nich uvedlo, že besedy o knihách ve svém dětském domově nemají. Pouhých 11% dětí (20 respondentů) uvedlo, že besedy o knihách ve svém dětském domově mají. Viz. graf č. 38. Na podotázku odpovíдалo pouze 20 dětí, které v předchozí otázce uvedly, že se v jejich dětském domově konají besedy o knihách. 65% z těchto dětí tyto besedy zajímají, 35% dětí nezajímají. Jak je uvedeno v první části analytické práce, v dotazníku pro vedení, pouze čtyři dětské domovy mívají besedy pro děti. Zde nastala zvláštní situace. Z těchto čtyř dětských domovů, které realizují nějaké akce ve spojitosti s knihou a čtenářstvím odpověděli

jednomyslně všechny děti pouze z jednoho dětského domova, že tento jejich domov mívá besedy o knihách. V dalších třech případech odpověděly jenom dvě děti ze 16 odpovídajících v jednom domově, v druhém domově pouze jedno dítě ze 13, ve třetím domově odpověděla polovina dotazovaných dětí. Je tedy možné, že dětské domovy nedostatečně reprezentují tyto akce a nejsou dětmi pochopené nebo zajímavé, proto jim ani neutkví v paměti, že něco takového mají ve svém domově. Jak je vidět z grafu č. 39, 65% dětí tyto besedy o knihách zajímají, 35 % dětí, které mají tuto možnost besedy nezajímají.

Graf č. 38

Graf č. 39

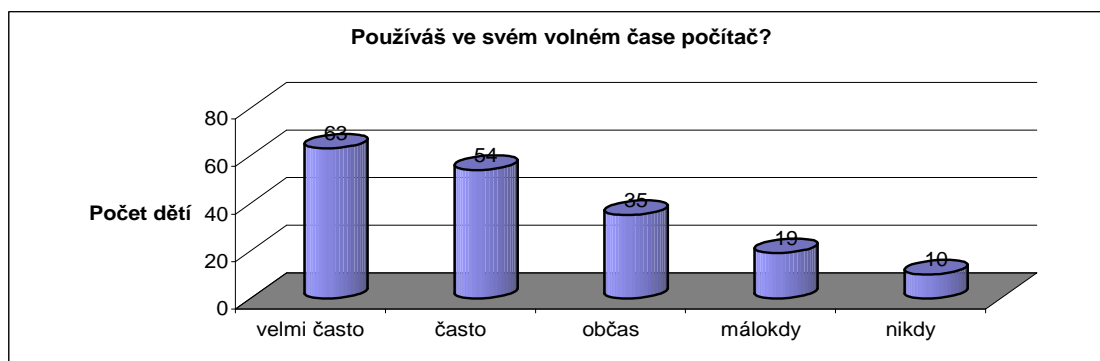

Otázka č. 17: Používáš ve svém volném čase (mimo školu) počítač?

Tato otázka byla uzavřená s možnostmi odpovědí: velmi často, často, občas, málokdy, nikdy. Jak lze vidět z příslušného grafu, děti užívají počítače často a to v mnohem větším měřítku než knihy. 35% ze všech dětí odpovědělo, že počítá používá

velmi často, 30% dětí jej užívá často. Občas používá počítač 19% ze všech dětí. 10% dětí pracuje ve svém volném čase málokdy a 6% dětí počítač mimo školu nepoužívá. Děti ve věku 7 až 8 let ve svém volném čase počítač vůbec nepoužívají. Velmi často používá 38% dětí ve věku 9 let, 20% dětí ve věku 10 – 11 let, 30% dětí ve věku 12-13 let, 50% dětí ve věku 14-15 let a 41 dospívajících ve věku 16 až 21 let. 37% všech dívek užívá ve svém volném čase počítač velmi často, 29% často, 14% občas, 12% málokdy, 8% nikdy. Oproti tomu chlapci užívají počítač ve volném čase ve 33% velmi často, 30% často, 26% občas, 9% málokdy a jen 2% chlapců neužívá počítač nikdy. Zde je opět vidět generový rozdíl. Z osob mužského pohlaví užívá počítač převážně 89% respondentů, u osob ženského pohlaví počítač užívá 80% respondentů.

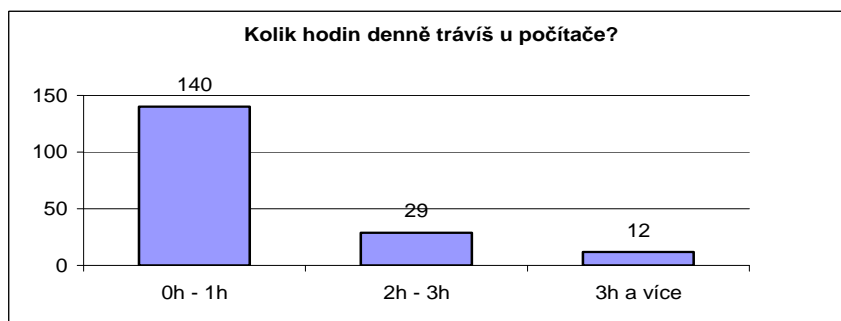
Graf č. 40

Otázka č. 18: Kolik času denně mimo školní výuku trávíš u počítače?

Tato otázka byly uzavřena a byly zde na výběr 3 odpovědi: 0-1 hodina, 2-3 hodiny, 3 hodiny a více. 77% respondentů uvedlo, že u počítače tráví maximálně jednu hodinu denně a to ve většině věkových kategoriích (7 až 17 let). 16% respondentů uvedlo, že s počítačem tráví 2 až 3 hodiny denně. 3 hodiny a více pracuje s počítačem 7% z uvedených respondentů. Viz. graf č. 41. Počítač denně neužívá, nebo maximálně hodinu užívá 70% všech dotazovaných dívek a 84% všech chlapců. Dvě až tři hodiny denně pracuje s počítačem 22% chlapců a 11% dívek a to nejvíce ve věkové skupině 18 a 19 let. 3 a více hodin denně užívá počítač 8% chlapců a 5% dívek a tak dlouho jej používají pouze děti starší 14 let. Jak se ukazuje z výsledků, chlapci preferují delší práci s počítačem než dívky.

Graf č. 41

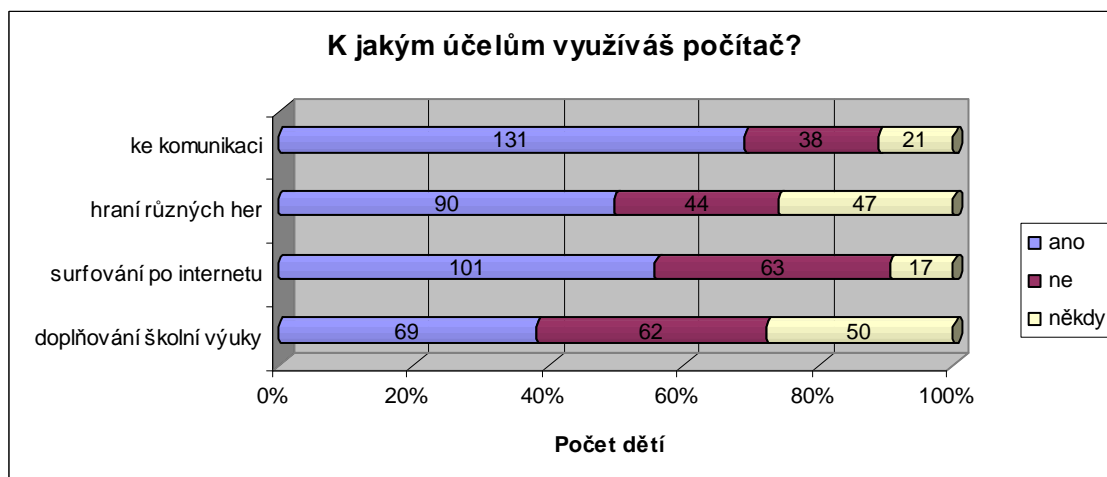

Otázka č. 19: K jakým účelům využíváš počítač?

Zde měli respondenti na výběr tyto možnosti: k doplňování školní výuky, k vyhledávání a zpracovávání nových informací; k brouzdání a surfování po internetu; ke hraní různých her; ke komunikaci (SMS, e-mail, skype, ICQ, chat, facebook, Twitter). U každé z těchto možností měli zatrhnout odpověď ano, ne nebo někdy. Děti nejvíce používají počítač ke komunikaci, odpovědělo 72% všech dotazovaných. 56% respondentů využívá počítač především k surfování na internetu. Na počítači hraje hry 50% dětí. Počítač pro doplňování školních informací, vyhledávání a zpracování nových informací používá 38% dětí. Viz graf č. 42. Tato otázka koreluje s otázkou č. 22 v dotazníku pro vedení, která se ptala k čemu mohou děti používat počítače. K doplňování výuky používá počítač **40%** ze všech dotazovaných dívek, 29% jej používá někdy, 31% dívek nepoužívá počítač k vyhledávání a zpracování informací. **36%** ze všech dotazovaných chlapců používá počítač jako nástroj k doplňování výuky, 26% jej využívá někdy a 38% chlapců jej nevyužívá. Největší věkovou skupinou, která používá počítač k vyhledávání informací k doplnění školní výuky, je věk 13 let a výše. K tomu to účelu je používá průměrně 53% všech respondentů v této věkových kategoriích. K brouzdání po internetu používá počítač 55% všech dívek, které jsou zahrnuty ve výzkumu, 10% dívek brouzdá po internetu jen někdy a 35% dívek vůbec. 57% chlapců používá počítač k surfování po internetu, někdy jej k tomuto účelu používá 8% chlapců, 35% jej k tomu to účelu nepoužívá. K brouzdání po internetu používá počítač nejvíce dětí ve věkové skupině 14 let a více a ve věkové skupině 10 až 11 let. V obou těchto případech průměrně používá počítač 70% všech dětí v těchto

letech. Ke hraní her používá počítač 40% všech dívek, 25% jej používá k tomuto účelu jen někdy. 34% dívek nehraje hry na počítači. 59% všech chlapců hraje hry na počítači, 27% chlapců je hraje jen někdy. Pouze 14% chlapců nehraje hry na počítači. Největší skupina dětí, které hrají hry na počítači je mezi 7 až 11 rokem, což je **83% všech dětí** v tomto životním období, ve věku 12 až 17 let hraje na počítači hry pouze 40% všech dotazovaných dětí. Ve věku 18 a výše na počítači hraje pouze 20% všech dotazovaných. Některé dětské domovy mají k dispozici také vzdělávací hry, které se dělají pro děti již v malém věku. Z tohoto důvodu je možná objemnost skupiny dětí ve věku 7 až 11 let, které hrají hry. Prostřednictvím počítače komunikuje a užívá sociální sítě 78% všech dívek, 3% komunikují pouze někdy, 19% dívek neužívá počítač jako komunikační nástroj. 64% chlapců užívá počítače ke komunikaci a sociálním sítím, 9% jej užívá jen někdy, 23% nepoužívá počítač ke komunikaci. Počítač ke komunikaci používají děti v každém věku, nejobjemnější skupinou jsou děti ve věku 12 let a děti ve věku 14 let a výše. Těchto dětí je průměrně 80% ze všech dotazovaných dětí v příslušném věku. Jak vidíme, chlapci užívají počítač více než dívky ke hraní her a k surfování po internetu, takže jej spíše chápou jako nástroj, který může sloužit ke hře. Dívky počítač využívají spíše z praktického hlediska a to ke komunikaci a vyhledávání a zpracování informací.

Graf č. 42

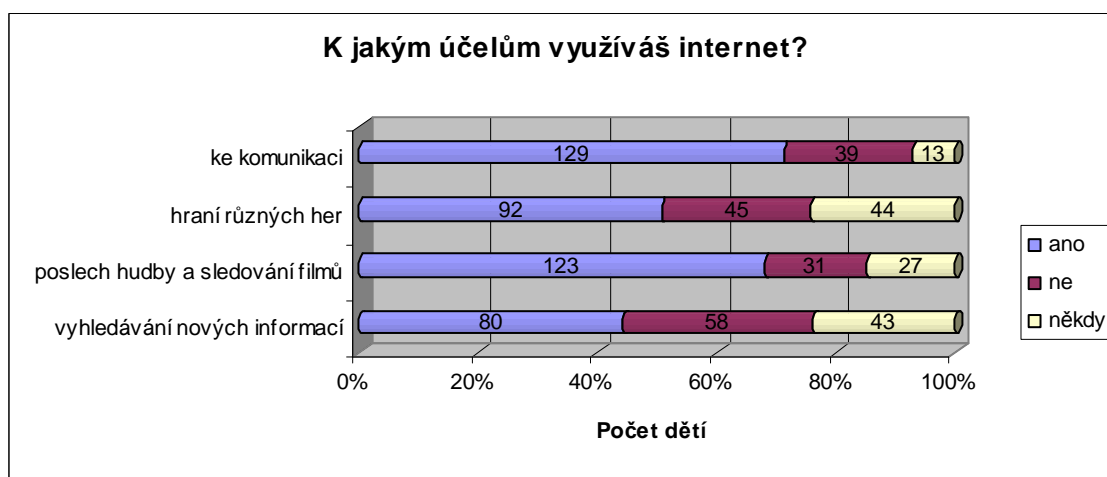

Otázka č. 20: K jakým účelům využíváš internet?

Tato otázka byla uzavřená s možnostmi odpovědí: k vyhledávání nových informací; k poslechu hudby a ke sledování filmů; ke hraní různých her; ke komunikaci (SMS, e-mail, skype, ICQ, chat, facebook, Twitter). U každé této možnosti měl

respondent označit jednu možnost: ano, ne, někdy. Nejvíce respondentů používá internet ke komunikaci (70% všech dotázaných), dále k poslechu hudby a sledování filmů (68% všech respondentů), 51% procent používá internet k hraní různých her a 44% respondentů používá internet k vyhledávání nových informací. Viz. graf č. 42. Ke komunikaci používá internet nejvíce věková skupina 12 let a výše. Prostřednictvím internetu sleduje filmy a poslouchá hudbu nejvíce děti od 10 let. Nejvíce dětí hraje na počítači mezi 7 až 11 lety, v této věkové skupině je to 80% respondentů. Ve 12 a 14 roce věku hraje 60% dětí, ve 13 a 15 roce 40% dětí. V 16, 18 a 19 letech hraje průměrně 25% všech respondentů v této věkové kategorii. V 17 letech na počítači hraje hry 41% všech dospívajících. Ve věku 13-15 let informace na internetu vyhledává 50% všech dětí v tomto věku. Nejvíce používá internet k vyhledávání nových informací věková skupina od 16 let výše a to 74% všech respondentů v tomto věku. Děti v mladším věku používají internet spíše ke hraní, dospívající jej používají jako zdroj informací.

Graf č. 43

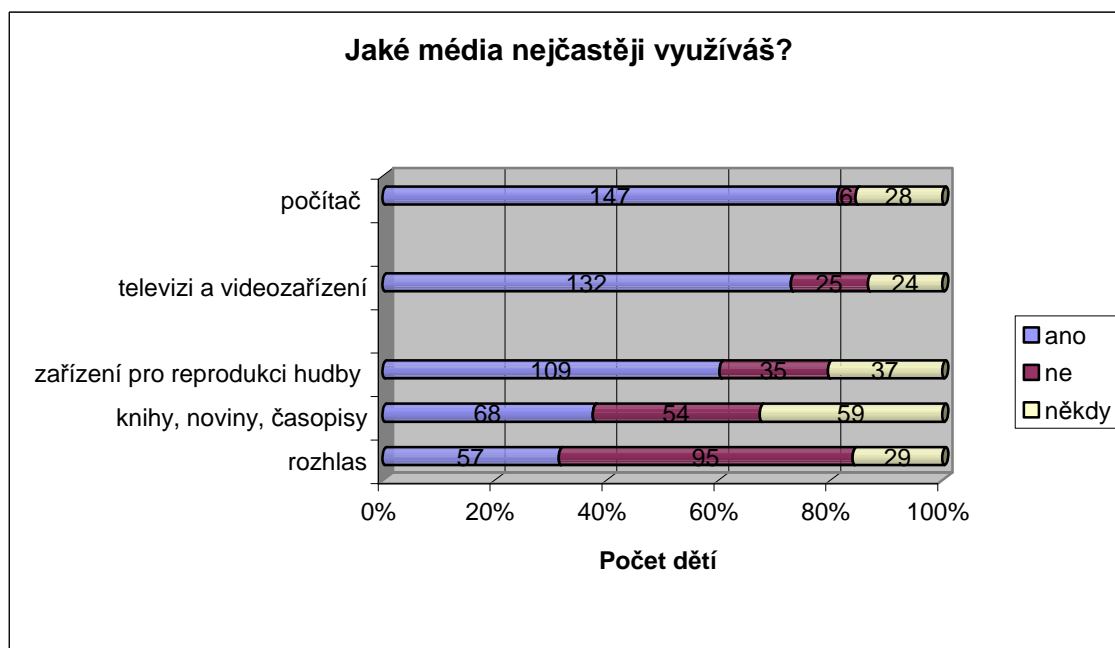

Otázka č. 21: Jaká média ve svém volném čase nejčastěji využíváš?

Tato otázka byla uzavřená, s možnostmi výběru: rozhlas (rádiové stanice); knihy, noviny, časopisy; zařízení pro reprodukci hudby (audio, hifi přístroje s CD a MC); televizi a videozařízení, videa (videokazety, DVD, Blue-ray disc a další); počítač. U každé této možnosti měl respondent označit jednu možnost: ano, ne, někdy. Děti uvedly, že nejčastější médiem, které ve svém volném čase používají je počítač (81% ze všech dotazovaných), v zápětí se umístila televize a videozařízení (73% respondentů),

dále zařízení pro reprodukci hudby (60% respondentů). Tištěná média používá 38 % dotazovaných dětí. Nejméně užívaným médiem je rádio, které označilo 31% dětí. Viz. graf č. 44. Rozhlas využívá 26% ze všech dotazovaných chlapců, 14% využívá rozhlas někdy, 61% chlapců rádio neposlouchá nikdy. 37% všech dívek poslouchá rádio, 18 % někdy, 45% dívek rádio vůbec neposlouchá. Okolo 40% respondentů, kteří odpověděli, že ve svém volném čase poslouchají rádio patřilo do věkových skupin 10, 11, 12, 13-15, 18 let. Tištěná média užívá 27% chlapců, někdy je užívá 38% chlapců, neužívá je 35% chlapců. 47% dívek užívá tištěná média, 28% dívek jen někdy, 23% dívek neužívá tištěná média. U tištěných medií žádná věková skupina nevyniká, všechny věkové skupiny čtou průměrně stejně. Zařízení pro reprodukci hudby užívá nejčastěji 63% chlapců, 19% chlapců je využívá jenom někdy a dalších 19% je nevyužívá. Z dívek využívá 58% zařízení na reprodukci hudby, 20% dívek tato zařízení nevyužívá, 22% dívek tato zařízení užívá někdy. Zařízení pro reprodukci hudby využívají všechny věkové kategorie průměrně stejně. Televizi užívá 75% chlapců, někdy 14% chlapců, neužívá ji 14% chlapců. Televizi užívá 73% dívek, 15% někdy a 14% dívek ji neužívá. Počítač používá nejčastěji 83% všech chlapců, 14% někdy, pouze 3% chlapců počítač neužívají. 80% dívek užívá počítač, 17% dívek někdy, pouze 3% dívek neužívají počítač. Dívky ve svém volném čase využívají častěji rádio a knihy než chlapci. Chlapci využívají spíše televizi a zařízení pro reprodukci hudby.

Graf č. 44

3.3 Ověřování hypotéz

V této části práce jsou ověřovány stanovené hypotézy na základě předchozí analýzy příslušných dotazníku zaměstnanců dětských domovů a dětí z dětských domovů.

Hlavní hypotéza:

Děti z dětských domovů nemají kladný vztah četbě.

Tato hlavní hypotéza se nepotvrdila, větší polovinu dětí čtení baví. I když je faktem, že děti z dětských domovů obecně málo čtou.

Díličí hypotézy:

Hlavním zdrojem přísunu literatury je především knihovna dětského domova.

Tato hypotéza se potvrdila, dětem opravdu slouží knihovna dětského domova k získávání největšího počtu knih, které čtou. 29% všech dětí získává knihy v knihovně dětského domova.

Děti raději ve svém volném čase využívají počítač než knihu.

Tato hypotéza je opět potvrzena. Podle výsledků, které děti uvedly v dotazníku, mnohem více dětí používá počítač velmi často než čte knihy. A době, kterou tráví u počítače věnuje mnohem větší čas, než době strávenou s knížkou.

Jako specifické médium děti nejčastěji využívají televizi.

Tato hypotéza se nepotvrdila, děti nejvíce používají počítač. Počítač, jako specifické médium využívá celých 81% dotazovaných dětí. Televize se umístila na druhém místě televize, nejčastěji ji užívá 73% dětí. Není ale nejčastěji užívaným médiem.

Děti nenavštěvují jinou knihovnu, než tu v dětském domově.

Tato hypotéza se nepotvrdila. Děti z dětských domovů navštěvují i jiné knihovny. I když dětí, které chodí do jiné knihovny, je pouze 34%. Více než polovina dotázaných dětí jinou knihovnu nenavštěvuje.

Děti si nepovídají s vychovatelem o tom, co čtou.

Tato hypotéza se potvrdila. 33% dětí uvedlo, že si s vychovatelem nikdy nepovídají o tom, co čtou. 28% dětí si o tom, co čtou povídají s vychovatelem pouze málokdy.

Knihovny v dětských domovech nejsou na dostatečné úrovni, dětské domovy nedostávají peníze určené speciálně na nákup knih a tím rozšiřování fondu knihoven.

Tato hypotéza se potvrdila. Je fakt, že knihovny nejsou na příliš dobré úrovni a to především z důvodu nedostatečné finanční podpory. Dětské domovy mají možnost sehnat si sponzory a jejich peníze využít také na akvizici knih. Tyto peníze jsou ale nestále a nemají trvalý charakter, takže se nedá hovořit o plánovaném rozvoji knihovního fondu.

Vychovatelé nejsou motivováni na působení rozvoje dětského čtenářství.

Tato hypotéza se potvrdila částečně. Pokud na situaci nahlédneme z pohledu finanční motivace, tyto zaměstnanci dětských domovů motivováni nejsou. Dotazník ale nebyl zaměřen na zjišťování jejich osobních motivačních postojů na rozvoj dětského čtenářství a proto tedy tato hypotéza nemůže být potvrzena úplně.

3.4 Návrhy případného možného rozvoje dětského čtenářství v dětských domovech

Vzhledem k tomu, že čtenářství dětí z dětských domovů není uspokojující, navrhuji několik možných přístupů, které by se mohly realizovat ve vztahu k rozvoji dětského čtenářství. Zde se naskytá otázka, jakým způsobem zvýšit motivaci dětí, k tomu, aby více četly. U dětí z dětských domovů je největším problémem, že nesdílejí spolu s kamarády ani s vychovateli, to co čtou. O knížkách si vzájemně příliš nepovídají. Zde by bylo vhodné, kdyby vychovatel častěji jako téma hovoru s dítětem zvolil četbu, doporučoval dítěti knihy k přečtení a zároveň vytvářel zpětnou vazbu, kdy by si s dítětem o přečtené knize povídal. Pro děti, které by takto byly zvyklé komunikovat o knihách, by si určitě potom rády povídaly o přečtených knihách spolu s kamarády.

Vychovatelé by také mohli užívat knihy jako náměty ke hrám a tímto je jednoduchým a srozumitelným způsobem přibližovat dětem. Napříč rodinnými skupinami by práce s knihou mohla probíhat ve stylu „čtenářských kroužků“. Dětem v příslušné věkové skupině by byla nabídnutá kniha k přečtení. Následně by se tyto děti z různých rodinných skupin sešly a pracovaly s přečtenou knihou. Děti by mohly nejen sdílet prožitky, které jim kniha přinesla, ale děj knihy by také mohly dramaticky ztvárnit.

Nápaditým způsobem, jak zvyšovat čtenářství u dětí z dětských domovů, je společný nákup knih, který již realizuje jeden dětský domov. Tato společná aktivita dětí a vedení dětských domovů, jejímž smyslem je získání nových knih, vede ke zvyšování zájmu o knihy. Dítě, které má možnost vybrat si knihu samo, k této knize získává větší vztah a má větší motivaci tyto knihy číst. Díky možnosti účasti na výběru knih, získávají pro děti tyto knihy jiný rozměr. Děti, které mají tuto možnost, nabývají pocitu důležitosti, protože jsou součástí procesu, který je běžně určen dospělým osobám. Zde bych s dovolením zmínila francouzského sociologa Pierra Bourdieu, který definoval základní druhy kapitálů lidského bytí. Čtení dětem zvyšuje symbolický kapitál, tedy jim nabízí různé výkladové (internační) rámce sociální reality, např. při čtení bible a zároveň jim tak zvyšuje kapitál kulturní - znalost historických fakt a souvislostí, např. při čtení historických knih, životopisů slavných osobností. Jak jsem již zmínila, případně zavedení čtenářských kroužků, by dětem přineslo také zvýšení sociálního kapitálu, tedy vytvoření nových přátelských vazeb, možnosti sdílení jejich prožitků a zároveň je to postaví do nové role člena určité skupiny, která mu přináší nové možnosti.

Ve vztahu s jinými knihovnami by si zasloužila větší pozornost komunikace knihoven a vychovatelů z dětských domovů. Knihovny by například mohly poskytovat dětským domovům dlouhodobé výpůjčky většího množství knih, které jsou pro děti zajímavé a nejsou dostupné v knihovnách dětských domovů. Tím by se také částečně vyřešil problém nedostatečného financování knihoven dětských domovů.

Knihovny by mohly nabízet pro děti z dětských domovů speciální členství, jehož součástí by byla také individuální péče o tyto čtenáře. Volba vhodných knih pro děti z dětských domovů je náročnější vzhledem k jejich specifickému způsobu života a zvláštnostem, které se k němu vážou. Zde se naskytuje prostor pro spolupráci dětských knihovníků a vychovatelů. Vychovatelé by mohli specifikovat oblast zájmu dětí z jejich dětského domova a knihovníci by pak snáze doporučovali vhodné knihy pro tyto děti.

Naopak knihovníci by mohli poskytovat vychovatelům informace o novinách v oblasti dětského čtenářství a dávat jim rady na vylepšování dětských knihoven.

V současné době existuje spousta projektů na podporu dětského čtenářství, např. projekt Celé Česko čte dětem, Noc s Andersenem apod. Je žádoucí, aby vzniknul nový projekt, který by určen speciálně na podporu čtenářství dětí z dětských domovů. Vzhledem k tomu, že tyto děti mají specifické potřeby a jsou oproti normálním dětem v určitém směru znevýhodněny, by si tyto děti zasloužily projekt, který by s těmito specifiky pracoval. Počet 151 dětských domovů a v nich **4704 dětí**⁷⁰ není zanedbatelná skupina, které by neměla být věnována větší pozornost. Primárním přínosem tohoto projektu by nebyla jenom profesionální knihovnická práce s těmito dětmi a především spokojené a vzdělané děti, ale také multioborová činnost. U tohoto projektu by v týmu museli být nejen profesionální knihovníci, ale také psychologové, sociologové a pedagogičtí pracovníci.

⁷⁰ Stav počtu dětí a dětských domovů k roku 2009.

Závěr

Ve svém diplomové práci jsem se zabývala problémem čtenářství dětí z dětských domovů. V teoretické části této práce jsem shrnula poznatky autorů, kteří se věnují problematice ústavní a náhradní rodinné péče. Dále jsem se zaměřila na vývojovou psychologii dětí z dětských domovů. V této části jsem také zohledňovala vztah dětí ke čtenářství.

Nejpodstatnější částí diplomové práce byl realizovaný výzkum. Cílem výzkumu bylo mimo jiné zjistit jakou roli má četba pro děti z dětských domovů, jestli děti z dětských rády čtou, pokud ano, tak kolik času věnují četbě, jestli mají své oblíbené knihy a oblíbené hrdiny z knih, jakým způsobem tyto knihy získávají, jak knihy využívají v porovnání s dalšími médii. Metodika výzkumu byla zpracována v druhé části diplomové práce. Poslední část diplomové práce se věnovala analýze výsledku a byla ukončena navrhovanými změnami.

Z realizované výzkumu vyplynulo, že děti z dětských domovů nečtou a většinu svého volného času tráví raději s počítačem, než s knihou v ruce. Děti ale ke čtení nemají 100% vyhovující podmínky, knihovny jako takové buď v dětských domovech nejsou nebo je jejich fond zastaralý a tím pro děti nezajímavý. Na to má vliv především nedostatek financí, které dětské domovy na tuto oblast získávají. Částky nejsou tak vysoké, aby dětské domovy mohly obměňovat svůj knihovní fond či realizovat kvalitní akvizice. Není přítomna také vhodná kooperace mezi dětskými domovy a veřejnými knihovnami. Pokud by zde existovala nějaká vzájemná užší spolupráce, zcela jistě by byla přínosná pro vyšší počet dětí z dětských domovů, které by četly více. I když stále mluvíme o rozvoji čtenářství, nesmíme opomenout, že děti by knihy měly číst především z jejich vlastního rozhodnutí a neměly by k tomu být vysloveně nuceny. K tomu, aby člověk četl rád a měl ke knihám pozitivní vztah, nejde nikoho donutit. Čtení by pro děti mělo být především zábavnou a příjemnou činností, kterou rády vyplňují svůj volný čas a která v těžkých životních chvílích může poskytnout určitou oporu.

Na tomto místě bych ještě ráda uvedla pár zajímavých volné výroky respondentů z došlých dotazníků, z nichž některé mohou být úsměvné, ale některé víceméně šokující. Jedna třináctiletá dívka v odpovědi na otázku: máš svého oblíbeného hrdinu z knihy odpověděla: „Já jich mám“ už ale samozřejmě neuvedla ani jednoho. Jeden dvanáctiletý chlapec uskutečnil dvě doplnění u otázky: předčítá ti někdy někdo

z knížky. U odpovědi vychovatel dopsal „ty tak lami“ u možnosti dopsání odpovědi, ano - někdo jiný, mi napsal vzkaz „co ti je do toho“ Jedna dvanáctiletá dívka si u poslední otázky, která měla tabulkovou podobu, sama doplnila řádek, ve kterém si vytvořila položku č. 6 Volá mamince každý den a zadržela odpověď ano. Za poslední větou v dotazníku: Děkuji vám za vyplnění! tato dívka na konci napsala: „není zač i já děkuji za dobré otázky“. Jeden patnáctiletý respondent uvedl, že jeho nejoblíbenější knihou je Cannabible a další čtrnáctiletý respondent napsal, že jeho nejoblíbenější kniha je Satanská bible. Tyto obě odpovědi pro mne byly zarážející, ale možná v jistém smyslu značí úpadek dnešní morálky. Děti se identifikují se zlem, které je posiluje, trpí tím, že jsou zde v podstatě na všechno samy a nevidí z této situace žádné rozumné východisko. Je pro ně tedy snazší bojovat pomocí zla.

Zajímavostí je, že zaměstnanci jednoho dětského domovu sami rozšířili dotazník pro děti a ke konci tohoto dotazníku ještě doplnili vlastní otázky: Proč trávíš tolik času u počítače?; Jaká nebezpečí přináší internet a sociální sítě?; Poznáš na internetu cizího člověka?; Jak se budeš bránit úchylkovi na internetu?; Když si chceš číst máš tuto možnost?; Čteš hodně, středně, málo? Tato aktivita pro mě byla překvapující, ale zároveň velmi sympatická. Výsledků na tyto odpovědi bylo bohužel tak málo, že nebyly publikovatelné. Tyto otázky by mohly být použity v dalším realizovaném výzkumu této problematiky.

Pro ilustraci je v **příloze č. 6** obsažen soubor fotografií z jednoho dětského domova, kde jsou zachyceny knihy.

Zpracování této diplomové práce mi přineslo mnoho nových, přitažlivých poznatku v této oblasti. Doufám, že tato diplomová práce bude přínosem nejen pro knihovnickou oblast a pro případnou spolupráci profesionálních knihovníků s dětskými domovy, ale aby mohla sloužit jako příručka, jak multioborově uchopit tento problém v sociální realitě.

Seznam použité literatury

BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno: Paido, 2007. 247s. ISBN-978-80-7315-158-4.

BECHYŇOVÁ, V., ŠULOVÁ, L. aj. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: Ureas, 2007. 236s. ISBN 978-80-86684-47-5.

ČEŇKOVÁ, J., et al. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury : adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha : Portál , 2006. 171 s. ISBN 80-7367-095-X.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele*. 6. dotisk 3. vyd. Praha : Karolinum, 2009. 372 s. ISBN 978-80-246-0139-7.

DUCHOŇOVÁ, G. *Kvalita prostředí dětského domova*. Brno, 2009. 103 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, a.s., 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno : Paido, 1996. 130 s. ISBN 80-85931-15-X.

CHALOUPKA, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha : Albatros, 1982. 574 s.

CHALOUPKA, O. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1995. 103 s. ISBN 80-85865-40-8.

CHALOUPKA, O. *Takoví jsme my- čeští čtenáři*. Praha : Adonai, 2002. 154 s. ISBN 80-86500-53-5.

JANSKÝ, P. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. 1.vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2004. 169 s. ISBN 80-7041-114-7.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha : Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1986. 365 s.

MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986. 365 s. ISBN 11-060-86.

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 3. vyd. Praha : Portál, 2003. 108 s. ISBN 80-7178-853-8.

MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z. *Dyslexie : Specifické poruchy čtení*. 3. uprav. a rozšíř. vyd. Jinočany : H & H, 1995. 269 s. ISBN 80-85787-27-X.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. Praha : Portál, 1994. 109s. ISBN 80-85282-00-3.

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 2.vyd. Praha : Slon, 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1.

PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-295-5.

PIAGNET, Jean; INHELDEROVÁ, Bärbel. *Psychologie dítěte*. 4. vyd. Praha : Portál, 2001. 143 s. ISBN 80-7178-608-X.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995. 322s. ISBN 80-7178-029-4.

PIPEKOVÁ, J. et al. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido, 1998. 234 s. ISBN 80-85931-65-6.

ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: SPN, 1988. 215 s. ISBN 14-363-88.

TRAIN, A. *Specifické poruchy chování a pozornosti*. 1. vyd. Praha : Portál , 1997. 168 s. ISBN 80-7178-131-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. : dětství a dospívání*. dotisk 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.

VÁŠOVÁ, L., ČERNÁ, M. *Bibliopedagogika*. 1. vyd. Praha : SPN, 1989. 131 s.

VÁŠOVÁ, L. *Čtenáři a uživatelé informací : (základy psychologie a pedagogiky čtenáře)*. 2. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 194 s.

VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika – Integrace školní a sociální*. Brno: Paido, 2004. 463s. ISBN 80-7315-071-9.

VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice*. 1. vyd. Praha : Aula, 1999. 268 s. ISBN 80-902667-62.

VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I. (Teoretická východiska)*. Praha: MŠMT, 1999. 55 s.

Zákony

Zákon č. 94/1964 Sb., o rodině (ve znění pozdějších předpisů)

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení ve znění pozdějších změn a předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dítěte

Zákon č. 109/2002 Sb. a jeho novelizace 383/2005 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Vyhláška 438/2005 – upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy (vnitřní řád)

Sdělení č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte

Sdělení č. 43/2000 Sb. m. s. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Sdělení č.132 /2000 Sb. m. s. Evropská úmluva o osvojení dětí

Elektronické zdroje

Adopce [online]. 2011 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z WWW:

<<http://www.adopce.com/>>.

Celé Česko čte dětem [online]. 2011 [cit. 2011-05-10]. Dostupné z WWW:

<<http://www.celeceskoktedetem.cz/>>.

Fond ohrožených dětí [online]. 2011 [cit. 2011-05-04]. Dostupné z WWW:

<<http://www.fod.cz/>>.

Klub dětských knihoven [online]. [cit. 2011-05-03]. Dostupný z WWW:

<<http://www.futuranp.eu/kdk>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2011 [cit. 2011-05-01]. Dostupné z

WWW: <<http://www.mpsv.cz/cs/>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. 2011 [cit. 2011-05-05]. Dostupné

z WWW: <<http://www.msmt.cz/>>.

Ministerstvo zdravotnictví [online]. 2011 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z WWW:

<<http://www.mzcr.cz/>>.

Pěstounská péče [online]. 2011 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z WWW:

<<http://www.pestounskapece.cz/>>.

SOS dětské vesničky [online]. 2011 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW:
<<http://www.sos-vesnicky.cz/>>.

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009. In Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009 [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2010 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/9854/statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2009.pdf>. ISBN 978-80-7421-022-8.

Ústav zdravotnických informací a statistiky [online]. 2010 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/>>.

Ústav pro informace ve vzdělávání [online]. 2011 [cit. 2011-04-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.uiv.cz/>>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro zaměstnance dětských domovů

Příloha č. 2: Dotazník pro děti a mládež

Příloha č. 3: Seznam posledně přečtených knih

Příloha č. 4: Seznam oblíbených knih

Příloha č. 5: Seznam oblíbených hrdinů z knih

Příloha č. 6: Soubor fotografií knih z dětského domova